МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2023
Факультет соціальних наук

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів,
викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів

24–28 квітня 2023 року

м. Запоріжжя

УДК 159.9+316+070
Т39

Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(протокол № 9 від 29.05.2023 р.)

Упорядник Світлана ПАНЧЕНКО

Редакційна колегія:

Вадим ШАЛОМЄЄВ, д-р техн. наук, професор, (відпов. ред.)
Олексій КУЗЬКІН, д-р техн. наук, професор;
Василь ГЛУШКО, канд. техн. наук, доцент;
Олександр КЛИМОВ, канд. техн. наук, доцент;
Микола АНТОНОВ, канд. техн. наук;
Віра САВЧЕНКО, канд. техн. наук, доцент;
Олександр МАЛИЙ, канд. техн. наук.;
Микола КАСЬЯН, канд. техн. наук, доцент;
Владислав КОРОЛЬКОВ, канд. екон. наук, доцент;
Микола ДЄДКОВ, канд. іст. наук, доцент;
Олена ВАСИЛЬЄВА, д-р екон. наук, професор;
Ірина ПУЩИНА, канд. пед. наук, доцент;
Юрій ФІЛЕЙ, канд. юрид. наук, професор;
Таісія ГАЙВОРОНСЬКА, канд. філос. наук, доцент;
Михайло БРИКОВ, д-р техн. наук, професор;
Наталя ВИСОЦЬКА, начальник патентно-інформаційного відділу;
Наталя САВЧУК, начальник редакційно-видавничого відділу;
Сніжана ВИЧУЖАНІНА, керівник відділу наукової роботи студентів;
Юлія ЧУШКІНА, провідний фахівець відділу наукової роботи студентів;
Сергій ЛЕОЩЕНКО, голова НТСА

Т39 **Тиждень науки-2023. Факультет соціальних наук.** Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 24–28 квітня 2023 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : Вадим ШАЛОМЄЄВ (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. – 202 с. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана.

ISBN 978-617-529-410-9

Зібрані тези доповідей, заслуханих на щорічній науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів. Збірка відображає широкий спектр тематики наукових досліджень, що проводяться на факультеті соціальних наук Національного університету «Запорізька політехніка». Збірка розрахована на широкий загал дослідників та науковців.

ISBN 978-617-529-410-9

© Національний університет
«Запорізька політехніка»
(НУ«Запорізька політехніка»), 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

Бородулькіна Т.О. Логотерапія Віктора Франкла в освітньому процесі майбутніх психологів 8
Віхляєва Я.Є. Використання арт-терапії в роботі з психічною травмою 10
Гайворонська Т.О. Місце суб'єктивного досвіду особистості в емпіричних дослідженнях феномену людини 12
Коваль В.О. Топос поля при вивченні конфлікту в соціальній психології 14
Махнибородa Д.О. Сирітство як сучасна проблема суспільства 16
Паламарчук А.М. Особистісні чинники професійної мотивації студентів з інвалідністю: до постановки проблеми 17
Василькова А.О., Гайворонська Т.О. Внутрішньоособистісний конфлікт у юнацькому віці 19
Вуль С.О., Віхляєва Я.Є. Сімейні стосунки під час війни: роль та особливості 21
Ганоцька О.Ю., Коваль В.О. Засоби розвитку емоційного інтелекту в молодших школярів: особливості та актуальність 23
Грабовенська І.А., Кузьмін В.В. Особливості прояву негативних переживань та страхів війни у студентської молоді, яка проживає у прифронтовій зоні 25
Гула М.М., Гайворонська Т.О. Гнів як прояв тривожності у молоді під час війни 27
Єгорова А.В., Кузьмін В.В. Психологічні особливості формування стилю саморегуляції поведінки ВПО та його зв'язок із самооцінкою 29
Єремеєва О.О., Віхляєва Я.Є. Особливості кризи середнього віку у жінок 32
Ждан В.М., Кузьмін В.В. Імідж особистості як феномен кар'єри в сучасному науковому дискурсі 34
Кириченко У.Г., Кузьміна М.О. Сучасні аспекти соціально-психологічної адаптації військовослужбовців 37
Кісіль А.А., Мілкіна О.В. Психологічні аспекти проведення занять з фізичного виховання на онлайн навчанні 39
Круголь О.В., Таран В.О. Професійні деформації соціальних психологів 41
Мєшков Е.О., Віхляєва Я.Є. Комунікативні бар'єри в організації 43
Мироненко О.А., Віхляєва Я.Є. Я-образ жінок із зайвою вагою 45

Муравйова О.Б., Бородулькіна Т.О. Вікова динаміка
копінг-стратегій студентів-психологів під час війни 47
Піскун А.В., Коваль В.О. Особливості прояву емпатії в підлітковому віці 49
Порхунова І.А., Мілкіна О.В. Типи лідерства 50
Сіпакова Л.А., Кузьмін В.В. Схильність підлітків до
аутоагресії як прояв девіантної поведінки 52
Стеценко В.С., Кузьмін В.В. Психологічні аспекти
формування навичок міжособистого спілкування дітей
старшого дошкільного віку засобами event-діяльності 54
Ткаченко О.В., Віхляєва Я.Є. Соціально-психологічний
клімат в організації 57
Філоненко К.В., Віхляєва Я.Є. Навчальна мотивація як
фактор формування професійної спрямованості студентів-психологів 59
Чередниченко С.М., Віхляєва Я.Є. Психологічні особливості
тривожності студентів під час навчання у вищому
навчальному закладі 61
Юредюк Д.В., Кузьмін В.В. Формування дезадаптивних
копінг-стратегій та посилення суїцидального ризику серед
внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в умовах воєнного часу 63

СЕКЦІЯ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Балухтіна О.М. Шляхи вдосконалення соціальної послуги
надання притулку жінкам, які стали жертвами домашнього насильства 66
Баршацька Г.Ю. Напрямки соціальної роботи у забезпеченні
стабільності молодих сімей 68
Баршацька Г.Ю., Жук Є.Г. Соціальна реабілітація як
технологія соціальної роботи з учасниками АТО/ООС 69
Баршацька Г.Ю., Зінченко А.В. Концепція електронного урядування як
потенціал запровадження соціальної роботи
в дистанційній (електронній) формі 72
Кузьмін В.В. Подальша соціалізація випускників ЗВО із сирітським
дитинством у постнавчальний період 74
Кузьміна М.О. Формування професійних компетентностей
майбутнього випускника закладу вищої освіти на прикладі
спеціальності «231 – Соціальна робота» 75
Новак Т.О. Соціально-управлінські практики в системі
менеджменту соціальної роботи 77
Попович В.М. Моделі публічного управління в еволюційному вимірі 79
Таран В.О., Кузьмін В.В. Поняття ментальності:
коло проблем та сутнісні ознаки 83

Щербина С.С. Специфіка соціального обслуговування літніх людей 88
Щербина С.С., Віхляєва Я.Є. Вплив особистісних властивостей студентів на процес їх соціально-психологічної адаптації до навчання в ЗВО 90
Берник В.Г., Щербина С.С. Стан управління професійною мобільністю працівників соціальних закладів на регіональному рівні 93
Бороденко А.С., Таран В.О. Основні форми та причини конфліктних ситуацій 95
Грудіна В.В., Щербина С.С. Види соціально-педагогічної роботи з проблемними сім'ями 97
Давидюк С.О., Балухтіна О.М. Впровадження типової програми для кривдників в Україні 99
Зубарєва О.С., Щербина С.С. Технології соціальної роботи з колишніми засудженими 101
Косар С.І., Серга Т.О. Роль командної роботи в організації діяльності сучасного соціального закладу (на прикладі ВНЗ) 103
Лавриненко Д.Д., Балухтіна О.М. Соціальна реабілітація військовослужбовців 105
Мілкіна О.В., Баршацька Г.Ю. Феномен академічної мобільності у соціально-гуманітарному дискурсі 107
Овчатов А.Г., Кузьмін В.В. Особливості проведення соціально-профілактичної роботи щодо запобігання та протидії домашньому насильству 110
Пахомова Д.А., Баршацька Г.Ю. Стресостійкість соціального робітника 112
Півень К.А., Балухтіна О.М. Етапи соціально-психологічної роботи з громадянами, які виявили бажання стати наставниками для дітей-сиріт 114
Підгайська Н.М., Кузьмін В.В. Технології соціальної роботи з сім'ями осіб, які є залежними від вживання психоактивних речовин 116
Повстенко О.А., Щербина С.С. Соціальна робота з дітьми-інвалідами та їх інтеграція у сучасному суспільстві 118
Пономарьова Ю.С., Дударьов В.В. Характеристика технологій соціальної роботи з молоддю з інвалідністю 120
Пугач К.С., Баршацька Г.Ю. Соціально-виховна робота з молоддю як умова підготовки до сімейного виховання 122
Савенко В.С., Щербина С.С. Форми материнських практик 124
Сальнікова Н.С., Кузьмін В.В. Сучасні технології / соціальної роботи серед людей із ризикованою сексуальною поведінкою в онлайн та оффлайн форматі 126
Фастовець О.В., Щербина С.С. Стилі керівництва та їх вплив на емоційно-психологічний клімат у колективі 130

Червона К.В., Кузьмін В.В. Проституція як соціальне явище 133
Шибишій Д.Р., Щербина С.С. Форми та методи соціальної роботи з жертвами насильства 134
Шикалов Д.К., Баршацька Г.Ю. Характерні ознаки управління малим підприємством 136
Щепа Л.О., Кузьмін В.В. Особливості соціальної роботи із клієнтами з числа людей, що живуть з ВІЛ 138
Яременко А.І., Серга Т.О. Аналіз викликів та проблем соціальної підтримки військових та їх родин у період війни та після неї 140

СЕКЦІЯ «ЖУРНАЛІСТИКА»

Волинець Г.М. Поняття «консюмеризм» у сучасному медіадискурсі 143
Єськова К.В. Невербальні складники іміджу телеведучого 145
Островська Н.В. Ризики використання технологій штучного інтелекту в медіа 147
Панченко С.А. Специфіка представлення соціокультурного дискурсу на сторінках інтернет-газети «Збруч» 149
Погребна В.Л. Роль громадської та літературно-критичної діяльності Марка Вовчка в жіночому русі ІІ половини XIX ст. 152
Скуртул Г.С. Темпоральна функція ЗМІ під час повномасштабного вторгнення росії в Україну (на прикладі інформаційного агентства «АрміяInform») 154
Тонкіх І.Ю. Способи активізації аудиторії в телеграм-каналах «Суспільне новини», «УП. Стрічка» та «Радіо Свобода» 157
Хітрова Т.В. Інформаційний маркетинг та проєктна діяльність громад у системі формування ефективних комунікаційних стратегій 160
Анзін Д.Г. Історична спадщина як якісний маркер територіального позиціонування 162
Божко Л.К. Ефірна картина радіо NV у контексті специфіки розмовного формату 164
Ігнатенко А.І. Характеристика жанру есею у публіцистиці Оксани Забужко 166
Кошурникова В.В. Напрямки розвитку регіональних інтернет-медіа 169
Наливайко О.С. Баланс думок під час висвітлення конфліктно-чутливих тем у медіа 171
Пилипенко Д.В. Особливості роботи редакції Студентської газети «STUDPOL» 173
Башкатова М.П., Скуртул Г.С. True crime подкасти як новий формат «полювання на факти» в українській журналістиці 176

Малюцький В.О., Погребна В.Л. Особливості контенту спецпроєкту «Історії українських воїнів» 180
Мордвінов С.Г., Волинець Г.М. Жанр репортажної фотографії: візії сьогодення 182
Носок О.О., Скуртул Г.С. Воєнний сторітелінг у аудіоподкастах: досвід Суспільного 184
Роншина Ю.Р., Тонкіх І.Ю. Особливості висвітлення новин в телеграм-каналах «ТСН» та «Україна зараз» 187
Рябчук І.К., Єськова К.В. Візуально-естетична організація студентського видання 190
Тарусов В.О., Островська Н.В. Інклюзивна журналістика в умовах війни 193
Чорнобут О.С., Хітрова Т.В. Інформаційна демократія в органах місцевого самоврядування 196
Щебликіна В.М., Панченко С.А. Псевдоукраїнські Telegram-канали як сучасний інструмент ведення гібридної війни 198

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

УДК 159.9
Бородулькіна Т.О.
канд. психол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЛОГОТЕРАПІЯ ВІКТОРА ФРАНКЛА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

В умовах війни логотерапія (терапія сенсом) та екзистенціальний аналіз В. Франкла набувають нового значення для українського сьогодення. Автор методу – Віктор Еміль Франкл – австрійський психіатр, психотерапевт та філософ, відомий у всьому світі як психолог, який пройшов нацистські концтабори під час Другої світової війни та вижив. Його праці – «Людина в пошуку справжнього сенсу», «Лікар та душа», «Психолог у концтаборі» та ін. – є світовими бестселерами вже багато років. Звичайно, знайомство з біографією В. Франкла, досвідом його виживання в нелюдських умовах концтаборів під час війни, з основами логотерапії як одного з сучасних психотерапевтичних напрямків, є важливим для успішної професіоналізації майбутніх психологів.

Як викладач психології бачу такі основні шляхи впровадження ідей логотерапії В. Франкла в освітній процес.

1. Розгляд певних тем на окремих навчальних дисциплінах професійного циклу через призму логотерапії. Це можна застосовувати на багатьох як теоретичних, так і практичних навчальних психологічних дисциплінах. Наприклад, вивчаючи «Загальну психологію» та/або «Вікову психологію і психологію розвитку», можна звернути увагу студентів на те, що крім матеріалістичного погляду на людину та її розвиток, який і досі панує в переважній більшості підручників, є ще персоналістичний підхід, який передбачає наявність духовного виміру людини. Одним з представників цього підходу є логотерапія. При цьому, бажано, щоб викладач сам був прихильником логотерапії, в іншому випадку його розповідь про духовний вимір людини, про логотерапію та ін. може стати штучною та нецікавою для здобувачів. Під час вивчення «Психодіагностики» та знайомства з клінічним психодіагностичним інструментарієм можна пропонувати студентам психодіагностичні тести, які розроблені і використовуються в логотерапії та екзистенціальному аналізі. Звичайно, окремі теми з логотерапії слід включити до змісту таких навчальних дисциплін як «Психологічне консультування», «Психологічна корекція», «Основи психотерапії» – саме під час їх вивчення можна ознайомити здобувачів із основними ідеями та методами логотерапії (сократівський діалог, метод парадоксальної інтенції, дерефлексія та ін.). Також доречними будуть теми з логотерапії в навчальних

дисциплінах, спрямованих на підготовку студентів до роботи в надзвичайних ситуаціях, з кризовими станами і психічними травмами. Обговорення праці В. Франкла «Психолог у концтаборі» може бути варіантом завдання для семінарського заняття на багатьох навчальних дисциплінах професійного блоку («Кризова психологія», «Психологічна допомога в надзвичайних ситуаціях» та ін.).

2. Проведення невеличких досліджень ефективності окремих методів логотерапії, а також знайомство з результатами емпіричних та експериментальних досліджень вчених зі всього світу, які займаються вивченням ефективності логотерапії, на таких навчальних дисциплінах як «Практикум із загальної психології», «Експериментальна психологія», під час написання курсових та кваліфікаційних робіт (бакалавр, магістр).

3. Обговорення питань специфіки викладання основ логотерапії для людей різного віку, розробка методів та технологій викладання основ логотерапії та екзистенціального аналізу на навчальних дисциплінах педагогічного циклу, зокрема під час вивчення «Методики викладання психології» та «Педагогіки і психології вищої школи». Вважаю, що специфіка викладання основ логотерапії є, тому що передбачається знайомство слухачів з духовним виміром людини, універсальними цінностями та ін. Звичайно викладання основ логотерапії має бути діалогічним та побудованим на реальних життєвих прикладах.

4. Знайомство з професійною етикою психолога слід здійснювати із застосуванням ідей В. Франкла та його поглядами на етику, що буде сприяти більш глибокому розумінню сутності діяльності психолога, етичних норм професії, стисло описаних в «Етичному кодексі психолога», вихованню відповідального й особистісного ставлення до іншої людини та до своєї майбутньої праці.

5. Розробка окремого навчального курсу з основ логотерапії в якості вибіркової навчальної дисципліни. Останні кілька років у українських здобувачів з'явилося більше свободи та можливостей вибору. Вибірковий курс з логотерапії може стати важливим для професійної підготовки та професійного зростання студентів-психологів, майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів, а також інших представників допомагаючих професій; цікавість до такого курсу з боку здобувачів вищої освіти може бути обумовлена, з одного боку, відносною простотою та зрозумілістю основ логотерапії не тільки для фахівців, але і для будь-кого, з іншого боку, його беззаперечною актуальністю та ресурсністю, враховуючи реальність війни в Україні. Припускаю, що вибіркова навчальна дисципліна з основ логотерапії буде цікава та корисна не тільки майбутнім фахівцям допомагаючих професій, але і студентам інших спеціальностей, враховуючи спрямованість логотерапії на широкі верстви та відносну доступність

кожному. Навчальний курс з основ логотерапії можна включити до програм підвищення кваліфікації різноманітних фахівців, зокрема, психологів, педагогів та лікарів.

УДК 159.9
Віхляєва Я.Є.
старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ПСИХІЧНОЮ ТРАВМОЮ

Психічна травма – це шкода, нанесена психічному здоров'ю людини через інтенсивний вплив несприятливих факторів середовища або гостро емоційних впливів на психіку.

Проявами психічної травми є плутаність мислення, прогалини в пам'яті, порушення уваги, дивна мова, порушення адекватної орієнтації в ситуації та адаптації до подій, нерідко виникають тривалі і стійкі страхи.

Наслідки психічної травми визначаються способами, які людина використовує задля виходу з травмуючої події. Таких способи чотири: блокування сприйняття; «заморожування» почуттів – оніміння, байдужість, холодність; усвідомлення себе поза тілом та поділ особистості на частини.

Термін «арт-терапія» з'явився в професійному полі психологів в середині XX століття. Він об'єднує низку специфічних методів, що сприяють зціленню людини засобами мистецтва. Однак ефекти методу, а саме – вплив мистецтва на психічний стан людини – завжди використовувалися в усіх культурах і цивілізаціях.

Виділяють наступні переваги арт-терапії в роботі з психічною травмою:

– арт-терапія не має обмежень у використанні: кожна людина (незалежно від свого віку, культурного досвіду, соціального становища) може брати участь в арт-терапевтичній роботі. Арт-терапія не вимагає будь-яких здібностей до образотворчої діяльності чи художніх навичок. Естетична цінність творчого продукту клієнта не має значення – важливим є відповідність творчого продукту стану клієнта;

– арт-терапія як засіб невербального спілкування є особливо цінною для клієнтів із психічною травмою, яким важко описати словами свої переживання, тому що травма закарбовується на рівнях тілесних і емоційних переживань та образу, уявлення;

– арт-терапія є засобом вільного самовираження та самопізнання, вона має інсайт-орієнтований характер, що передбачає атмосферу довіри, високої толерантності, уваги до внутрішнього світу людини. Саме це розвиває

активну позицію і життєтворчість клієнта, можливість вийти з позиції жертви та творити своє життя власноруч.

У науковій та психотерапевтичній літературі ми знаходимо чимало прикладів використання арт-терапії у роботі з наслідками психічної травми, що є ефективним способом їх подолання. Робота з подолання наслідків психічної травми можлива і в індивідуальній формі, і в груповій. Група може стати великим ресурсом для людини, яка травмована. Ця форма терапії дозволяє подолати почуття соціальної ізоляції та «іншості», що відчувають клієнти.

Арт-терапевтична діяльність надає виходу почуттям роздратування, гніву, образи, фрустрації, сорому та іншим, що клієнти зазвичай називають «негативними» та веде до катарсису, вивільнення напруги, стискання, які є наслідком психічної травми. На відміну від вербальної експресії, яка дає можливість багато чого усвідомити, але має звужені можливості переживання катарсису на тілесному рівні, арт-терапія дозволяє клієнтові бути більш активним у стосунках із навколишнім світом.

Травма відбивається у тілі та почуттях людини, пов'язана з образами та впливає на поведінку, а вихід із травми можливий лише за умови її усвідомлення на ментальному рівні. Тому арт-терапевтична діяльність із усвідомленням через обговорення дає можливість подолати захисні механізми, які допомогли клієнту в період адаптації до травми та її наслідків. Творчість дозволяє ідентифікувати та усвідомити витіснені почуття, сформувати нові образи, побачити сенс у минулих подіях та сформувати більш здорові копінгові стратегії.

До функцій арт-терапевта належить і забезпечення зворотного зв'язку: він здійснює обговорення готової творчої продукції, відіграє роль ведучого дискусії в роботі в групі, обмежує емоційні прояви через прояснення почуттів і мотивів, надає емоційну підтримку у випадку переживання сильної тривоги, страху або хвилювання. Арт-терапевт виражає себе, пред'являє власні думки, почуття, образи, використовуючи вербальні й невербальні форми комунікації.

Арт-терапевт не аналізує для клієнтів їхню художню продукцію, не використовує прямі інтерпретації, а лише мотивує їх до вираження своїх почуттів, переживань, потреб. До завдання арт-терапевта не належить обов'язковий вихід на символічний рівень аналізу продукції, але необхідний «запуск» процесу пошуку й аналізу. Перехід до смислоутворення, інтерпретації, аналізу формальних і змістовних особливостей образотворчої продукції доповнює цю функцію забезпечення зворотного зв'язку арт-терапевтом. Арт-терапевт може запропонувати свої пояснення у формі лише відкритих для корекції гіпотез і власних фантазій, що він чітко має зазначити.

Також особливо необхідно зазначити про стиль проведення арт-терапевтичної сесії, який є не директивним настільки, наскільки це можливо. Свобода, що надається клієнту, є унікальною можливістю для дослідження особистості, власних прихованих психічних змістів, допомагає виявити стереотипні й деструктивні паттерни взаємодії та сприяє створенню нових форм і творчому розвиткові.

УДК 159.9
Гайворонська Т.О.
канд. філос. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»,

МІСЦЕ СУБ'ЄКТИВНОГО ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ В ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ФЕНОМЕНУ ЛЮДИНИ

Інтерес до психологічних проблем, який виріс в останні десятиліття, пов'язаний з дуже складними умовами життя сучасної людини. У філософських роздумах багатьох мислителів 20-21 століть ми стикаємось з думкою про трагічне буття людини в сучасному світі. Такий «вирок» потребує не тільки констатації факту такого трагізму, а й пошуку шляхів виходу з ситуації сторонності світу людині, її занедбаності, приреченості «бути іграшкою в руках стихійних сил». Це можливо лише за умови об'єднання зусиль багатьох наук, об'єктом вивчення й дослідження яких є людина. В системі знань про людину психології належить особливе місце, тому що її завданням є з'ясовування духовної природи людини. У зв'язку з цим виникла проблема переосмислення емпірико-раціоналістичної традиції в тлумаченні людської психіки. Це ставить перед психологічною наукою нові завдання, від успішного рішення яких залежить подальший розвиток психології як теоретичної дисципліни, а також практичне застосування її досягнень.

З початку свого виникнення і до другої половини 19 століття (до створення В. Вундтом у 1879 році лабораторії експериментальної психології) психологія розвивалась в рамках філософії, з часом змінюючи предметне поле своїх досліджень. Становлення психології як самостійної науки пов'язано з відокремленням від філософії й намаганням стати експериментальною наукою за зразком природничих наук. Головним завданням психології стає вивчення тих явищ психічного життя людини, які можна досліджувати в лабораторіях, які можна спостерігати, вимірювати та описувати як об'єктивні, а не тільки суб'єктивні явища. Закономірним в цьому світі є відмова психології від поняття «душі» як абстрактного, що не зводиться до конкретних проявів психічного життя людини. Місце внутрішнього досвіду (самоспостереження, самоаналіз) зайняв об'єктивний

метод, спрямований на організацію психологічних досліджень, які дозволяють виявляти закономірності психічних явищ. Не останню роль в цьому відіграла критика І. Кантом субстанціальності душі, виникнення позитивізму, а також матеріалістично-прагматична направленість всієї західноєвропейської науки. При цьому слід відмітити, що, незважаючи на відмінність трактовок душі а античній філософії і більш пізніх її трактовок, душу розуміли як джерело й початок всього духовного та душевного в людині. Можливість вивчення внутрішнього світу людини давав психоаналіз, однак, незважаючи на його значення для подальшого розвитку психології, він не став фундаментальною базою для об'єктивного аналізу природи людини. Напрями, які виникли в психології у 20 столітті (біхевіоризм, когнітивна психологія та інші) розглядали окремі прояви психічного життя людини, однак не давали відповіді на запитання, що є фундаментальною основою всіх явищ, які в цілому розумілись як психіка.

Гуманістична психологія, яка виникла в 60-х роках 20 століття, поєднавши в собі різні школи й напрями, намагалась подолати обмеженість предмета психології окремими проявами психічного життя людини. Головним предметом вивчення гуманістична психологія визнала цілісну та унікальну особистість у найвищих формах її проявлення і вважала аналіз окремих фактів та проявів психічного життя людини не менш значимим, ніж статистичні узагальнення.

Психічне життя людини є проявом її взаємодії з навколишнім світом, і в цьому сенсі воно може вивчатися як об'єктивне явище, що має свої закономірності. Суб'єктивний досвід (зокрема, інтроспекція), унікальний та неповторний, є основою самопізнання, яке необхідне для розуміння самого себе, а також для розуміння й побудови своїх відносин з оточуючим світом.

Скептичне ставлення сучасної психології до суб'єктивних методів дослідження психічних явищ, відмова психології від інтроспекції як суб'єктивного методу не призвели при цьому до видатних відкриттів у психології за допомогою об'єктивних методів, а саме в розумінні людини як цілісного та унікального явища. Засновник феноменології Е. Гуссерль в 30-х роках минулого століття писав про кризу європейських наук та підкреслював, що причина кризи полягає в об'єктивації всього сущого, при цьому суб'єктивність, яка є рушійною силою самої науки, не знаходить собі місця в жодній з об'єктивних наук. Вчені, виховані в природничо-науковому дусі, вважають необхідним виключити все суб'єктивне з досліджень, а природничо-наукові методи, що відбиваються в суб'єктивних уявленнях, вважають об'єктивно детермінованими. Для пояснення психічних феноменів вчені також шукають об'єктивно істинного. Неможливо заперечувати, що відкриття фізіологічних основ психічних явищ прояснили багато проблем в розумінні діяльності людського мозку, однак що може сказати фізіологія про

перипетії внутрішнього, душевного життя людини, прихованого від стороннього спостерігача?

Критичне ставлення наукового співтовариства психологів, яке ми спостерігаємо сьогодні, до суб'єктивних методів вивчення психологічних явищ не є виправданим. Особливе значення методів дослідження, які мають об'єктивний характер та можуть бути експериментально перевірені, є виправданим для такої науки, як фізіологія, однак є дуже обмеженим для психології.

Суб'єктивний досвід особистості, зокрема натуралістичне спостереження за своїм внутрішнім життям в усіх його проявах, має унікальну сенситивність, що робіть його найбільш ефективним або навіть єдиним можливим методом для багатьох важливих досліджень природи людини, її унікального психічного та духовного життя. Визнання необхідності використання суб'єктивного досвіду особистості в психологічних дослідженнях, розробки спеціальних правил суб'єктивної методології дозволить розв'язати багато існуючих проблем в психології і наблизитись до розуміння не тільки фізичної природи людини, а й до розуміння її духовної сутності. Важливо надати суб'єктивному дослідженню, досвіду особистості статусу наукового методу в психології і домовитись науковому співтоваристві вчених-психологів щодо формування системи принципів і прийомів цієї методології. Поєднання об'єктивної та суб'єктивної методології, визнання їх однакового статусу може стати основою нової галузі знань про людину.

УДК 159.99
Коваль В.О.
канд. пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ТОПОС ПОЛЯ ПРИ ВИВЧЕННІ КОНФЛІКТУ В СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Будь яка конфліктна взаємодія може бути розглянута в топосі групи.

Учасники конфліктної взаємодії в групі мають від самого початку диспозиції відносно один одного (тобто ієрархічне розташування в групі, яке задає композицію групи). Взаємні рольові очікування виникають саме за рахунок взаємного розташування ієрархічних позицій і в даному випадку психологічний зміст конфлікту породжується:

– питанням влади, як можливостю впливати на переміщення в рамках групи. Члени групи з позицією наближеною до лідерської, за рахунок свого положення та лояльності до лідера не зайнятті в прийнятті рішення щодо внутрігрупової мобільності. Останнє обумовлене різницею в інтенсивності

взаємодій (що і впливає на габітус [1]) в групі – бо в центрі групи інтенсивність взаємодій вища, ніж на її периферії і тому людина, що спрямовує до периферії – не тільки маргіналізується, а й характеризується зростанням критичності по відношенню до цінносте, норм, інтересів групи і положення та дій окремих членів. Лідерська позиція і позиції наближені до неї визначають сукупність норм, цінностей і інтересів, що будуть домінувати у групі. Члени групи з середніми статусами автоматично засвоюють ці норми цінності та інтереси як власні саме за рахунок находження в полі інтенсивних взаємодій;

– питанням особливостей диспозиції в полі групи. Члени групи на периферії будуть автоматично розпізнаватись як ворожі, тому що є носіями протилежних цінностей та норм, тобто конфлікт може стати перманентним за рахунок неможливості узгодження між членами групи нормативних позицій;

– комунікаційною структурою групи. Найбільш ризикованою з точки зору можливості виникнення конфлікту є централізована комунікативна мережа, де повнота інформації – ресурс одного члена групи.

Може виникнути питання, а чому групи при наявності постійних аутсайдерів та наявності конфлікту не руйнуються? Тут три відповіді:

– перша, групи постійно руйнуються, якщо інтенсивність внутрішніх взаємодій падає, а сторонніх взаємодій для членів групи зростає. Доречи, саме це ми можемо покласти, наприклад, в основу розробки технології моніторингу стабільності груп;

– друга, надана Р. Коллінзом [2], полягає в тому, що саме групи які є структурною одиницею організації отримують додаткові фактори стабільності – економічний контроль за рахунок контролю за виплатами та примус у формах застосування погроз та використання сили. Запропонована Р. Коллінзом відповідь не використовує мову психології, але вказує на можливості додаткових досліджень, за умови переопису відповідних фактів мовою психології з послідуючою їх інтерпретацією;

– третя, полягає в тому, що структура уподобань має більш-менш стійкий характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bourdieu P. Zaproszenie do socjologii refleksyjnej / Pierre Bourdieu, Loic J.D. Wacquant. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2001. 306 s.

2. Collins R. Three Sociological Traditions. USA: Oxford University Press, 1985. 272 p.

УДК 159.99
Махниборода Д.О.
студ. гр. СН-112м НУ «Запорізька політехніка»

СИРІТСТВО ЯК СУЧАСНА ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА

Сирітство – соціальне явище, зумовлене наявністю у суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишились без батьківського піклування в наслідок позбавлення останніх батьківських прав або визнання їх в установленому порядку недієздатними.

Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних і морально-психологічних причин зостались сиротами при живих батьках. До них належать і безпритульні та бездоглядні діти, тобто діти вулиці. За визначенням ЮНІСЕФ (Дитячого фонду ООН) діти вулиці – це діти, які не спілкуються з власними родинами і живуть у тимчасових приміщеннях не придатних для нормального життя.

Дітьми-сиротами прийнято вважати тих дітей, які втратили батьків у результаті смерті, батьки невідомі або визнані недієздатними. Дітьми, позбавленими батьківського піклування, вважаються діти, чиї батьки у судовому порядку позбавлені батьківських прав або вилучені з сім'ї без позбавлення батьківських прав. Окрему групу дітей-сиріт становлять діти, від яких батьки відмовились ще у пологових будинках або яких, народивши, покинули чи «підкинули» кому-небудь, чи залишили будь-де.

Сімейним кодексом України, законами України «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» пріоритетом влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначено саме сімейне виховання, а основними його формами – усиновлення, оформлення опіки (піклування), влаштування до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу.

Безпосередні причини сирітства: відмова батьків від дітей, в тому числі і при народженні; відсутність батьківської турботи про дітей, передача дітей на виховання рідним, а також іншим людям; експлуатація дітей в родині (економічна, сексуальна тощо); жорстоке ставлення до дитини (побої, залишення без їжі, залишення дітей без догляда протягом кількох днів тощо); особистий стан дитини (алкоголь, наркоманія, токсикоманія, проституція, хуліганство, психічний розлад).

В Україні немає державної політики економічної підтримки сім'ї, не враховуючи тих коштів, що отримають батьки при народженні дитини, але на подальше життя ніхто не звертає уваги, чи будуть в родині матеріальні кошти утримувати дитину(або дві чи більше).

Для ліквідації даної проблеми необхідно змінити політику в області підготовки молоді до батьківства, навчання батьків виконувати свої функції в питаннях виховання дітей та турботи про них, роз'яснення відповідальності батьків за виховання законослухняних громадян нашої держави.

Сучасна система опіки над дітьми-сиротами має поєднувати два напрями: реорганізацію інтернатних установ і поширення форм сімейної опіки. Випускники дитячих будинків частіше своїх однолітків виявляються учасниками та жертвами злочинів, частіше втрачають роботу і житло, провадять антисуспільний спосіб життя, перебувають за межами суспільних відносин.

УДК 159.9
Паламарчук А.М.
студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Проблема професійного самовизначення, мотивації вибору професії, мотивації навчання, професійного становлення та, пов'язаної з цими процесами, самореалізації особистості є важливою складовою фундаментальної психологічної проблеми мотивації поведінки та діяльності людини. Професійне самовизначення особистості впливає на все подальше її життя, визначає успішність її самореалізації, соціалізації, кар'єрного та професійного зростання. Тому, очевидно, що особистісне і професійне самовизначення взаємозумовлюють і взаємопосилюють одне одного.

У найбільш загальному змісті, професійне самовизначення – це визначення людиною свого місця в світі професій, усвідомлений вибір професії та знаходження особистісного смислу в професійній діяльності [2; 3]. Це цілісний, інтегративний процес, у якому реалізуються основні життєві цінності людини і конкретизуються аспекти її життєвого, особистісного, соціального самовизначення [1].

Свідченням цього стала розробка більш ніж 50 мотиваційних теорій пояснення рушійних сил та детермінації людської поведінки (Н. Антонова, В. Барчі, В. Климчук, А. Курбатова, О. Проданова, Л. Сердюк, В. Чудакова, В. Ягупов та інші). Особливої актуальності вирішення цієї проблеми набуває на постнекласичному етапі становлення психологічної науки, де постулюється неможливість вивчення людини ізольовано від контекстів її життєдіяльності, одним із наслідків чого стало зміщення акценту у підготовці фахівців на саморозвиток та самореалізацію особистості. Досліджувалися різні аспекти цієї проблеми як за участю здорових студентів, так і студентів з

інвалідністю (М. Барна, О. Вітковська, О. Гаврилов, Л. Гуляєва, К. Кольченко, О. Купрєєва, А. Курбатова, М. Півторак, Л. Сердюк та інші).

Ми приєднуємося до позицій тих науковців, у працях яких найбільш повно розкриваються проблеми саморозвитку та самоздійснення особистості, а особистість розглядається як активний суб'єкт власного життя (Г. Балл, О. Блинова, О. Бондарчук, М. Боришевський, О. Кокун, С. Кузікова, С. Максименко, В. Моляко, М. Смульсон, Т. Титаренко, Н. Чепелєва та інші).

Актуальність цієї проблеми викликана також необхідністю забезпечення повноцінного інтегрування людей з інвалідністю у суспільство на засадах принципу «рівний-рівному», що є однією із найвагоміших загальнолюдських проблем. Адже (згідно з оцінками ВООЗ) близько 10% людей у світі мають різний ступінь інвалідності. В Україні ця кількість постійно зростає, перевищивши за офіційною статистикою позначку 2,8 млн. осіб. У зв'язку з цим помітно підсилюється роль ще одного фактора ризику – збереження психічного здоров'я підлітків та молоді з інвалідністю. Цей період є особливо сензитивним, оскільки супроводжується професійною і соціальною невизначеністю їхнього майбутнього.

Гуманітарна політика держави є одним із найважливіших пріоритетів її діяльності, що здійснюється в інтересах як молодих громадян, так і суспільства в цілому. Але в нинішній ситуації молодь, а особливо молодь з інвалідністю є найбільш чутливою та вразливою частиною населення України. Освіта молоді з інвалідністю – це можливість інтеграції в суспільство, оскільки однією із форм ефективної інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство є професійна зайнятість.

Проблема виявлення чинників професійної мотивації студентів з інвалідністю зумовлена також існуванням істотних протиріч між вимогами до фахівця з вищою освітою та порівняно низькою ефективністю підготовки студентів з інвалідністю у ЗВО. Кількість молоді з інвалідністю серед частки вступників до ЗВО постійно збільшується. Тому необхідність поглиблення розгляду цієї проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження «Особистісні чинники професійної мотивації студентів з інвалідністю».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Г.О. Інтегративно-особистісний підхід у психологічні науці і практиці : монографія. Кіровоград, 2012. 206 с.

2. Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. посіб. Київ: Наш час, 2005. 176 с.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

УДК 159.9
Василькова А.О.[1]
Гайворонська Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-110сп НУ «Запорізька політехніка»,
[2] канд. філос. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИЙ КОНФЛІКТ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Проблема внутрішньоособистісних конфліктів була і завжди буде залишатись актуальною, тому що ми живемо у світі, який постійно змінюється та розвивається, і це змушує багатьох пристосовуватись до нового та незрозумілого. Нові закони та вимоги соціуму спонукають людей до глибшого самопізнання, усвідомлення себе та своїх можливостей, пристосування до нових умов, соціалізації та активної самореалізації в сучасному світі, постійного пошуку свого місця в ньому, що не може не викликати стресу, тривоги та тяжких переживань з цього приводу.

Сучасний світ пропонує нові ідеали та стандарти, яким не кожен може та готовий відповідати, що викликає часті конфлікти між «тим, що є, і тим, що хотілося б мати», «тим, що від мене вимагає світ, і тим, чого хочу я сам (сама)», «тим, ким є людина, і тим, ким хотіла б бути». Особливо гостро це відчувають підлітки, які мають гнучку та чутливу психіку і схильні піддаватися віянням «моди».

Отже, внутрішньоособистісний конфлікт – це конфлікт всередині психологічного світу особистості, який представляє собою зіткнення її протилежно спрямованих мотивів (потреб, інтересів, цінностей, цілей, ідеалів).

Внутрішньоособистісний конфлікт один із найскладніших, який відбувається безпосередньо у внутрішньому світі людини. Для психічно здорової людини внутрішньоконфліктна ситуація, яка не виходить за рамки норми, вважається природньою. Ситуація внутрішньої напруги і протиріч не тільки природна, але й необхідна для розвитку і самовдосконалення особистості. Будь-який розвиток особистості не може здійснюватися без внутрішніх протиріч, а там, де є протиріччя, там є конфлікт. Якщо такий конфлікт в рамках норми, то він є дійсно необхідним, тому що незадоволення собою, критичне відношення до власного «Я», як важливий внутрішній двигун, заставляє людину йти по шляху самовдосконалення, тим самим наповнюючи змістом не тільки своє власне життя, але й вдосконалюючи світ в цілому.

Внутрішньоособистісним конфліктам властиві деякі особливості, які варто враховувати при його виявленні. До таких особливостей належать:

– невідповідність структурі конфлікту;

– специфічність форм протікання і прояву;

– латентність [1].

Навчання та виховання юнацтва також одна із сторін суспільного життя, в якій так само відбуваються різноманітні конфлікти, причиною яких частіше є внутрішні психічні суперечності юнаків і дівчат. Інститут сім'ї занепадає, частішають випадки розлучень на ранніх етапах шлюбного життя. Така ситуація свідчить про невміння молодих людей вирішувати як внутрішньоособистісні, так і міжособистісні конфлікти. І це невміння закріплюється у підростаючого покоління, юнацтва, програмуючи його на невдачі в житті.

Головною проблемою для сучасного юнацтва є відсутність у суспільства та близького оточення юнаків та дівчат інтересу до їх особистості, небажання і невміння пізнавати їх внутрішній світ. Така ситуація неприпустима і небезпечна. Адже, саме в період юності життєво необхідним є індивідуальний підхід, який полягає у вивченні психологічних властивостей особистості з метою надання їй допомоги у вирішенні внутрішніх, а потім міжособистісних, міжгрупових конфліктів.

Внутрішні конфлікти, що розв'язані конструктивно, позитивно впливають на особистість юнака, забезпечують його подальший розвиток та особистісне становлення, вселяють віру в себе і в людей. Деструктивно розв'язані конфлікти несуть в собі протилежне. Їх негативний вплив полягає в «зламі» особистості, почутті нею своєї нікчемності, свого безсилля що-небудь зробити. Переживання деструктивного внутрішньоособистісного конфлікту може спричиняти неадекватні форми поведінки юнаків – адиктивну, суїцидальну, захисну.

Адиктивна чи суїцидальна поведінка рідше зустрічаються як деструктивні форми переживання внутрішнього конфлікту, ніж використання психологічного захисту як способу подолання такого конфлікту. Частково або повністю неусвідомлюваний внутрішньоособистісний конфлікт не позбавляє психологічного дискомфорту носія, а, навпаки, ускладнює ситуацію. Це призводить до того, що людина вдається до психологічного захисту [2, с. 4–6]

На даний момент через карантин, війну та соціальну ізоляцію юнаки та дівчата змушені задовольняти свої потреби в онлайн просторі, який має завищені стандарти та є надто «токсичним». Дивлячись на успішних моделей та бізнесменів, які демонструють розкішне життя та легкість, з якою вони отримують гроші та визнання, молоді люди почувають себе пригніченими, недостатньо розвиненими та успішними, забуваючи про те, що багатих та успішних людей в світі небагато. Юнаки та дівчата часто просто не розуміють, що це реклама, на якій ті ж знаменитості заробляють, пропонуючи свої продукти, курси та тренінги, які є дуже суб'єктивними, часто не науковими, а для тих, хто вирішив навчатися на цих курсах, вони

стають марною витратою коштів і часу. Але їм вірять, намагаються досягти неможливого, потім розчаровуються, звинувачуючи не їх, а себе, що викликає проблеми з самооцінкою та ще більше погіршує стан внутрішньоособистісних конфліктів.

Динаміка подолання внутрішньоособистісного конфлікту включає міркування, аналіз переживань, корекції самооцінки, відносин, домагань. Тому важливо запровадити спеціальні тренінги для батьків, учнів і вчителів для кращого та швидшого моніторингу стану юнацтва, щоб у разі виникнення чи погіршення внутрішнього конфлікту їм могли вчасно допомогти чи направити до спеціаліста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ложкін Г.В., Повякель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2006. 416 с.

2. Чала О.А. Внутрішньоособистісний конфлікт як чинник деструктивних форм поведінки юнаків. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія: зб. наук. пр*. Київ: Ін-т психології ім. Г. Костюка АПН України, 2008, 10.8: 621–627.

УДК 159.9
Вуль С.О.[1]
Віхляєва Я.Є.[2]
[1] студ. гр. СН-111 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

СІМЕЙНІ СТОСУНКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

За час війни всі процеси та явища звичного, довоєнного життя зазнали змін та набули глибокого переосмислення. Сім’я - невід’ємна частина більшості людей, важливий соціальний інститут, який сприяє формуванню молодої особистості, надає непорушну підтримку більш зрілим її членам. На жаль, війна руйнує не лише побутовий лад українців, а й чинить значний вплив на психіку людини, провокуючи деструктивні механізми, які переважно і стають причиною непорозумінь та конфліктів.

Питання взаємовідносин між чоловіком та дружиною, батьками та дітьми є поза часом, тому актуальність теми важко переоцінити. Важливо зазначити, що предмет суперечок залишається сталим, зазнаючи незначних модифікацій в залежності від ряду обставин. В цій роботі я намагатимуся стисло оглянути причини, наслідки та значення стосунків між членами родини у воєнний час.

Війна ставить нас в досі незвідані умови. Суспільство перебуває в стані перманентної психологічної мобілізації, яка очевидно чинить суттєвий тиск на загальний емоційний фон кожного її члена. Не дивно, що характер відносин в сім'ї, також, набув іншої форми. Дослідники відмічають, що люди, незалежно від статі, стали більш агресивними. За різними оцінками кількість розлучень під час російського вторгнення в Україну збільшилася вдвічі. Безумовно, підґрунтя для такого радикального кроку варіюється, втім є декілька основних. Агресія, яка виникає під дією різноманітних чинників часто і є основним двигуном для сварки, що суттєво уповільнює потенційне примирення. Особливу увагу варто звернути на фінансову складову. Бойові дії так чи інакше втручаються в діяльність чи не кожного підприємства, в результаті чого багато з них вимушені зупини роботу. Як наслідок - скорочення кількості робочих місць, а отже рівень безробіття зростає. Таке явище, у свою чергу, тягне за собою погіршення матеріального становища сотні тисяч сімей. Скрутне положення, бездіяльність або, навпаки, надмірна зайнятість одного з членів родини часом категорично не прийнятне для іншого партнера, що змушує розірвати стосунки.

Відстань – безперечно непросте випробування для родини чи сімейної пари з багатьох причин. З упевненістю можна сказати, що кількість проведених років разом, рівень довіри та ще ряд подібних чинників має вагому роль в контексті даного питання. Втім, як показує практика, навіть ті стосунки, що з суспільної точки зору вважалися цілком міцними, стикаються з суттєвими труднощами.

Погіршення психологічного клімату в родині значно ускладнює життя під час війни. Перебуваючи в стані постійної напруги під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, людина відсторонюється від інших, стає більш дратівливою, штучно знижує рівень продуктивності та активності. В окремих випадках, схиляється до алкоголізму чи суїцидальних думок. Індивідуальність сприйняття та вибору умовної компенсації розширює коло потенційних наслідків від нестабільної атмосфери в родині.

Враховуючи психологічну природу конфлікту можна стверджувати, що їх значну частину можна було попередити. Діалог, без перебільшення, універсальний спосіб вирішення будь-якого питання. Важливо спокійно, чітко та щиро висловити власне бачення ситуації та з повагою поставитися до точки зору партнера. Усвідомлення значення союзу є надважливим на етапі примирення. Збереження сімейних стосунків потребує зусиль, разом з тим є надійною зброєю в боротьбі з перепонами сучасного світу.

УДК 159.94
Ганоцька О.Ю.[1]
Коваль В.О.[2]
[1] студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ОСОБЛИВОСТІ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ

Розвиток емоційного інтелекту людини в сучасному суспільстві, що характеризується складністю та багатогранністю, надзвичайно важливий. Він потрібен для успішної реалізації особистості та її ефективної соціальної адаптації.

Тому інтерес до емоційного інтелекту зростає з кожним роком. Хоча саме поняття досить молоде. Вперше цю тему підняв у своїй докторській дисертації Рувен Бар-Он у 1988 році. Він вводить поняття емоційного коефіцієнта – EQ (англ.: Emotional Quotient за аналогією з Intelligence Quotient, IQ). Пізніше Пітер Саловей та Джон Меєр публікують статтю «Емоційний інтелект», якою фактично визначають сучасне розуміння емоційного інтелекту. А потім на світ з'являється вже відома книга Деніеля Гоулмана «Емоційний інтелект. Чому він може значити більше, ніж IQ».

Сьогодні роль емоційного інтелекту для людини важко переоцінити. Його розвиненість робить особистість привітною, товариською, упевненою та гнучкою. EQ надає впевненість у собі, здатність ефективно розв'язувати конфлікти та ефективно використовувати розумові здібності.

Найбільш сприятливим періодом для розвитку емоційного інтелекту є молодший шкільний вік. І тому дуже важливо не пропустити цей момент та прикласти максимум зусиль для розвитку емоційної сфери дітей. Найкраще це робити у рамках школи за участі вчителів та психолога.

Розвиток емоційного інтелекту у молодших школярів сприяє покращенню їхніх комунікативних здібностей, що є гарантом успішного спілкування з однолітками та ефективного вирішення конфліктних ситуацій. У майбутньому це допоможе їм краще розуміти власні почуття та почуття інших, що забезпечить адекватну реакцію на різноманітні життєві ситуації.

Перед проведенням занять важливо провести діагностику учнів, щоб виявити наявний рівень емоційного інтелекту. Ефективними для цих цілей є методики «Емоційна ідентифікація» та «Колірний тест Люшера». Вони дають змогу визначити, який рівень EQ має дитина – високий, середній чи низький. Результати дослідження дозволяють розробити максимально ефективну програму із включенням відповідних занять з розвитку емоційної сфери дитини.

В педагогіці та психології існує чимало засобів, за допомогою яких можна ефективно розвивати емоційну сферу молодших школярів. Серед них – арттерапія, казкотерапія, медіапсихологія. Їхня ефективність обумовлена особливостями процесу пізнання у дітей, що характеризується намаганням відтворити побачене у притаманній для них діяльності — іграх та малюнках.

Використання засобів арттерапії та медіапсихології допомагає дитині позбуватися страхів та тривожності, відкриватися та ставати більш розкутою, товариською. Це досягається внаслідок розслаблення під час виконання вправ та завдяки цікавим завданням, що проводяться в ігровій формі.

На спеціально розроблених заняттях молодші школярі навчаються розпізнавати почуття та емоції, описувати їх та усвідомлювати. Вони виявляють власні страхи та переживання, навчаються їх ефективного подолання. Діти вчаться розпізнавати емоції навколишніх та адекватно на них реагувати.

Програма з розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів може включати такі вправи, як «Посмішка по колу», «Вгадай настрій», «Поспівчувай іншому», ігри: «Предмети, що говорять», «Надувала кішка м'яч», «Дзеркало настрою» та інші.

Заняття з розвитку емоційного інтелекту надзвичайно важливі для виховання майбутньої національної еліти країни. Вони мають обов'язково входити до шкільної програми учнів молодших класів, щоб забезпечувати турботу про емоційний стан і психологічне здоров'я дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Власюк М. Арт-терапія: зцілення мистецтвом. *Психолог.* 2005. № 39. С. 9–31.

2. Гоулман Д. Емоційний інтелект. / пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків: Віват. 2018. 512 с.

3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 424 с.

УДК 364-322
Грабовенська І.А.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ НЕГАТИВНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ТА СТРАХІВ ВІЙНИ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ, ЯКА ПРОЖИВАЄ У ПРИФРОНТОВІЙ ЗОНІ

Психологія кваліфікує молодість як певний період життя індивіда, а молодь характеризує як групу із властивими їй психофізичними особливостями дорослішання людини. В даний період розвитку відбувається завершення індивідуалізації особистості, остаточне оформлення життєвих цілей, орієнтирів [1]. Студентська молодь є важливим складником сучасного суспільства, носієм інтелектуального потенціалу, визначальним чинником соціально-економічного прогресу розвитку України.

Сьогодні, під час війни, ми зазнаємо колосальної кількості страхів. Першою хвилею іде страх, тривога, розгубленість, паніка, істерика, ступор, напружене очікування на катастрофу, що може статися. Опинившись в екстремально стресових умовах життя людина відчуває максимально негативні переживанні. Війна призвела до спалаху психологічних проблем у молоді: від зростання нервово-психічної напруги, зниження активності та настрою до розвитку невротичних станів (тривожності, невротичної депресії, астенії, істеричного типу реагування, розвитку фобій та ін.). В умовах військової агресії люди місяцями перебувають у стані паніки, страху та хронічного стресу, у них послаблюються когнітивні та вольові функції, погіршується загальний стан самопочуття. Щоб вижити, необхідно перебудувати структуру своєї психіки, перевести її на «військовий режим» функціонування, адаптуватися до найгрізніших стрес-факторів. І для того, щоб зібратися, вживши розумних запобіжних заходів, більшості молодих людей потрібна професійна психологічна допомога, яка вирішує завдання розвитку адаптаційних можливостей та сприяє підвищенню особистісних ресурсів щодо подолання негативних переживань та страхів війни в умовах військових подій.

Досліджуючи природу емоцій і переживань та їх співвідношення, вчені приходять до висновку, що негативне переживання є формою негативних емоцій, які досягли високого ступеня рефлексивності. Негативні переживання супроводжуються емоційними процесами негативного характеру. Негативні переживання, що часто повторюються, призводять до закріплення несприятливих емоційних станів і негативних особистісних якостей, таких, як: дратівливість, тривожність, песимізм, образливість, що, у

свою чергу, негативно позначається на якості життя людини [2]. Негативні переживання є основним чинником, що провокує розвиток стресу.

Страх – це негативне емоційне переживання, яке відчуває людина під час зустрічі з загрозою чи її очікуванні. Страх може виявлятися у вигляді збудженого чи пригніченого емоційного стану. Будь-яка негативна емоція може активувати страх за принципом емоційного зараження. Переживання страху супроводжується почуттям невпевненості, незахищеності, неможливості контролювати ситуацію.

Під час війни люди в різній мірі зіштовхуються з двома типами травматичних подій: несподівані травматичні події та довготривалі несприятливі події, що зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів. У результаті вони страждають від таких проблем як: тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, дисоціативні розлади (добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром), поведінкові розлади (зокрема агресія, асоціальна і злочинна поведінка, схильність до насильства), а також більш схильні до зловживання алкоголем і наркотичними засобами.

Одним із численних негативних наслідків війни є «друга хвиля» негативних психологічних ефектів, визнаних військовими подіями. Смерть близьких, ізоляція, втрата доходу, страхи – усі ці наслідки війни негативно діють на психіку та ускладнюють вже існуючі розлади. Багато хто страждає на безсоння, відчувають страх і постійну тривогу, зростає споживання алкоголю і наркотиків.

Війна особливо серйозно позначається на молодих людях, що посилює існуючу нерівність і може спричинити зниження виробничого потенціалу цілого покоління. Для молодих людей війна пов’язана з численними потрясіннями. Вона не лише позбавляє молодь робочих місць та перспектив працевлаштування, а й порушує нормальний перебіг життя, навчання та професійної підготовки, що серйозно позначається на психологічному стані.

Війна викликає негативні психологічні наслідки як для окремих людей, так суспільства в цілому. Уроки минулих воєн говорять про те, що стрес, тривога та депресія зберігаються багато місяців після військових подій. На сьогоднішній день стрес від війни проявився вже у 65% жителів нашої країни. Те, що переживають люди в окупованих та прифронтових містах називається гострий стресовий розлад. На сьогоднішній день, у Запоріжжі створено Хаб Фондом Ріната Ахметова, де надаються консультації психологів дорослим та дітям, яким вдалося вибратися з окупованих територій. Слід зазначити, що робота з психологом дуже важлива в таких ситуаціях, оскільки гострий стресовий розлад через якийсь час переходить у хронічний, а згодом і у тяжкий психічний стан – ПТСР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубравська Д.М. Основи психології: навчальний посібник. Львів: Світ, 2021. 280 с.
2. Цигульська Т.Ф. Загальна та прикладна психологія: навчальний посібник. Київ: Наукова думка, 2020. 190 с.
3. Чабан О.С., Хаустова О.О. Медико-психологічні наслідки дистресу війни в Україні: що ми очікуємо та що потрібно враховувати при наданні медичної допомоги. Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Київ, Україна. 4 (150) VII/VIII. 2022 . С. 18–34

УДК 159.9.

Гула М.М.[1]
Гайворонська Т.О. [2]
[1] студ. гр. СН-119 НУ «Запорізька політехніка»,
[2] канд. філос. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ГНІВ ЯК ПРОЯВ ТРИВОЖНОСТІ У МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З 24 лютого 2022 року життя кожного українця розділилося на «до» та «після». Введення воєнного стану в Україні зруйнувало мирне життя в країні, стало травматичною подією та призвело до емоційного виснаження всієї української нації.

Втрачене відчуття безпеки людська психіка прагне повернути якнайшвидше і може робити це за допомогою почуття тривоги. Тривога виступає каталізатором у процесі пошуку безпечного місця нашою свідомістю, та, як наслідок, розхитує нервову систему, спонукає її до дій.

Неможливість вгамувати тривожні прояви стає причиною появи надмірної тривожності і подальшого розвитку хронічного стресу. У найгірших випадках людина страждає посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) або обсесивно-компульсивним стресовим розладом.

Гнів є складовою частиною агресії, що належить до базових емоційних станів людини, що існують задля нашої безпеки. Як прояв підвищеної тривожності, гнів виглядає як сильне бажання, але в той час і нездатність себе захистити. У нашому випадку, через воєнні дії. Відсутність емоційного спокою протягом тривалого часу виснажує людину, тому гнів може ставати руйнівною силою для її психіки.

Гнів, викликаний відсутністю контролю ступеню безпеки, є можливою гіперкомпенсацією нашої психіки, проте бажання захиститися може перейти в неконтрольовану агресію та завдати шкоди як нам самим, так і людям, що знаходяться поруч.

Насамперед до надмірної агресії схильні діти, підлітки та юнаки, які через свій вік та невеликий життєвий досвід мають труднощі із саморегуляцією.

Юнацький вік є перехідним до дорослого життя періодом, що супроводжується прийняттям багатьох рішень стосовно майбутнього, таких як вибір навчального закладу, майбутньої професії, місця роботи та місця проживання. Ці рішення стають фундаментом для формування стійкої особистості та допомагають у здобутті почуття контролю над власним життям. Повна або часткова втрата можливостей будувати своє життя призводить до проявів надмірної тривожності.

Необхідність подолання підвищеної тривожності чи принаймні її зниження призводить до різних шляхів вирішення цієї проблеми. Звичайно, одним із засобів подолання такого стану є звернення людини до спеціалістів за психологічною допомогою. У випадках надмірної тривожності навряд чи можна обійтись без психологічної реабілітації. Однак при помірних станах прояву гніву чи навіть агресії молодої людини захисним механізмом може стати прояв зацікавленості та її підтримки з боку найближчого оточення. На захист знесиленої психіки молодої людини бажано стати її сім'ї: підтримка, співпереживання і прийняття можуть стати справжньою панацеєю від формування подальшої, більш серйозної психологічної травми.

Задля полегшення тривожного стану у домашніх умовах пропонуються декілька дієвих порад:

По-перше, юнаку потрібно навчитися контролювати свої напади гніву та агресії. Для цього найкраще підійде будь-яка фізична активність, навіть прибирання кімнати.

По-друге, необхідно знайти свій спосіб для запобігання тривожних думок. Може допомогти, наприклад, читання, малювання, прогулянка на свіжому повітрі, ведення щоденника переживань.

Розмова із близькою людиною, другом або подругою також може призвести до позитивних змін у настрої та знизити рівень тривоги. Вкрай важливо для молодої людини не відмовлятися від спілкування, не закриватися в собі та не ховатися від зовнішнього світу.

Проблема надмірної тривожності стає все більш актуальною на сьогоднішній день. Її неможливо приховати, бо вона є майже в кожного з нас і потребує, звичайно, остаточного вирішення.

Хочеться наголосити на тому, що мати підвищену тривожність в цей час абсолютно нормально. Людина може не мати влади над зовнішніми обставинами, і це теж нормально. Натомість, обов'язком кожного українця повинен стати відповідальний моніторинг свого психічного стану задля скорішого відновлення нормальної життєдіяльності.

УДК 159.9
Єгорова А.В.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ ВПО ТА ЙОГО ЗВ'ЯЗОК ІЗ САМООЦІНКОЮ

З початку військової агресії, чи не кожен житель нашої країни зазнав неминучого впливу на психологічне здоров'я, багато людей були змушені залишити свої домівки й родини та переїхати в інші регіони, отримавши статус ВПО. На сьогодні, в Україні офіційно зареєстровано 4867106 ВПО, а за даними Міжнародної організації з міграції, на початок 2023 року в Україні налічується близько 7 мільйонів внутрішніх переселенців, які змушені були залишити свої домівки через військовий конфлікт (більшість з них перебуває на тимчасовому проживанні в інших регіонах України, але є й ті, хто виїхав за кордон), що призвело до виникнення низки психологічних проблем, які потребують невідкладного вирішення.

Перша проблема полягає в почутті втрати та невизначеності. Вимушене переселення призводить до втрати домашнього комфорту, родинних зв'язків й друзів, внаслідок чого люди почуваються безпорадними, втраченими та невизначеними на новому місці проживання, що може призвести до розвитку депресивних станів й тривоги.

Друга проблема полягає в соціальному виключенні. Вимушене переселення породжує у значної кількості людей відчуття соціального виключення та неприйняття у новому середовищі, що може призвести до появи стереотипів й дискримінації та погіршити психологічний стан переселенців.

Третя проблема полягає в почутті невпевненості та безпорадності. Вимушене переселення впливає на розвиток в людини почуття невпевненості та безпорадності перед новими викликами та складнощами життя. Це може призвести до порушення саморегуляції поведінки, зниження самооцінки, розвитку тривожних станів та ін.

Результати наукових досліджень свідчать про те, що під час війни реакція психіки людини буває різною: від помірного і тимчасового стресу, до важких психічних травм, які мають негативні наслідки для психологічного здоров'я. Так, дослідження проведене науковцями із США доводить, що травматичні події війни можуть мати довгостроковий негативний вплив на життя а психологічне благополуччя людини.

Стиль саморегуляції поведінки та самооцінка особистості є двома важливими аспектами, які мають великий вплив на життя та розвиток кожної людини. Стиль саморегуляції поведінки визначає, як людина контролює свої емоції та поведінку, а самооцінка особистості показує, як індивід бачить себе та свої можливості. Ці два аспекти взаємодіють між собою та значно впливають на якість життя та психологічний стан особистості.

Психологічна наука визначає саморегуляцію як: управління своїм психоемоційним станом, який досягається шляхом впливу людини на саму себе. Саморегуляція поведінки є інтегративною властивістю особистості, яка об'єднує в собі інтелектуальні, мотиваційні, вольові, емоційні сфери [1]. Загалом можна констатувати, що саморегуляція є єдністю соціальних та психологічних проявів свідомості і самосвідомості особистості. Саморегуляція поведінки допомагає людині контролювати свої емоції та поведінку, що в свою чергу сприяє досягненню поставлених цілей та забезпеченню гармонійного життя. Людина, яка вміє контролювати свої емоції, в менший мірі піддається стресам та тривозі. Крім того, психічна саморегуляція допомагає підтримувати гармонійні стосунки з іншими людьми та уникати конфліктів, а високий рівень психічної саморегуляції (ПСР) підвищує стресостійкість особистості в екстремальних умовах життя [2]. Узагалі, формування стилю саморегуляції особистості в умовах війни є складною задачею, яка потребує тренування та практики. Однак, здатність до саморегуляції може допомогти людині досягти успіху в будь-якій сфері життя та зменшити ризик негативних наслідків в екстремальних умовах.

Самооцінка - це психологічне і емоційне відчуття себе, віра в себе, оцінювання особою самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Будучи ядром особистості, самооцінка виступає в якості важливого регулятора поведінки особистості. Від самооцінки залежать взаємовідносини людини з оточенням, критичність та вимогливість до себе, відношення до успіхів і невдач. Тим самим самооцінка впливає на ефективність діяльності людини і подальший розвиток її особистості [3].

Дослідження психологічних особливостей формування стилю саморегуляції поведінки та його зв'язку із самооцінкою є ключовим для зрозуміння того, як можливо покращити життя вимушено переселених осіб та допомогти їм досягти успіху в нових умовах життя. Адже, зниження самооцінки є однією з найбільш поширених проблем серед переселенців. Однією з головних причин зниження самооцінки серед ВПО є втрата родинного комфорту та звичного способу життя. Крім того, переселенці часто стикаються з дискримінацією та неприйняттям з боку суспільства. Вони можуть відчувати себе непотрібними та неоціненими, що дуже негативно впливає на їхню самооцінку. Це стає причиною породження численних психологічних проблем, таких як: нездатність до адаптації до

нових умов, відчуття відокремленості, втрата контролю над життям, невпевненість у своїх можливостях та ін.

Слід зазначити на те, що стиль саморегуляції поведінки може значно впливати на самооцінку особистості. Якщо людина має низький рівень самоконтролю, не може контролювати свої емоції та поведінку - це може призвести до негативної самооцінки. Нажаль, в умовах вимушеного переселення, більшість ВПО відчувають втрату контролю над своїм життям та не можуть досягти своїх цілей, що призводить до зниження самооцінки. З іншого боку, високий рівень саморегуляції (самоконтролю) допомагає особистості в подоланні важких життєвих обставин: людина відчуває, що вона контролює своє життя та може досягти своїх цілей, що призводить до росту самооцінки. Крім того, самооцінка особистості може впливати на стиль саморегуляції поведінки. Якщо людина має високу самооцінку та вірить у свої можливості, то вона не має складнощів з контролем своєї поведінки та емоцій, може бути більш наполегливою у вирішенні викликів війни.

Отже, стиль саморегуляції поведінки та самооцінка особистості є взаємопов'язаними аспектами, які мають великий вплив на життя кожної людини. Через розвиток стилю саморегуляції поведінки та позитивної самооцінки, людина може досягати більшого успіху в житті та стати більш задоволеною своїм життям.

Україна має великий досвід у вирішенні проблем вимушених переселенців. Проте, щоб допомогти ВПО знову знайти своє місце у житті та досягти успіху в новому середовищі, необхідно забезпечити належну увагу організації психологічної та соціальної підтримки. Психокорекційні заходи щодо створення ефективного стилю саморегуляції та підвищення самооцінки вимушено переселених осіб в екстремальних умовах війни є ключовим фактором для подальшого досягнення успіху даної групи населення в будь-якій сфері життя та забезпеченні психологічного здоров'я. Передусім, саморегуляція полягає в здатності контролювати свої емоції та поведінку в екстремальних ситуаціях. Одним з ключових елементів формування стилю саморегуляції є збільшення обізнаності людини про власні емоції та реакції на стрес. Людина повинна розуміти, як вона реагує на стресові ситуації та як це впливає на її поведінку. Це допоможе зменшити ризик негативних наслідків війни та дозволить краще контролювати свої емоції, підвисить самооцінку та наддасть можливість подолати негативну ситуацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кацавець Р.С. Психологія особистості: навч. посіб.. Київ: Алерта. 2021. 134 с.

2. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: навч. посіб. Дніпропетровський ун-т екон. і права. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 240 с.

3. Москалець В.П. Психологія особистості: підручник. Київ: Ліра-К, 2021. 364 с.

УДК 159.9

Єремеєва О.О. [1]
Віхляєва Я.Є.[2]
[1] студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ У ЖІНОК

Особливості сучасної соціальної реальності, що проявляються у високому темпі та масштабності соціально-політичних та економічних змін, соціальній нестабільності та протиріччях, негативних тенденціях розвитку суспільства (безробіття, злочинність, тощо), вимагають від особистості гнучкості, високого рівня вмінь саморегуляції, саморозвитку та самодопомоги, що необхідні у подоланні виникаючих життєвих випробовувань.

У сучасному світі рівноправність між жінками та чоловіками диктує особливі умови життя. Сьогодні жінка має бути незалежною, рішучою, впевненою в собі та мати здатність швидко адаптуватись до соціальних, економічних, політичних змін та до особистісних трансформацій. Разом з тим, вкрай важливо зберігати психологічне здоров'я вирішуючи ті чи інші, численні життєві проблеми. Тобто повсякденне життя сучасної жінки змушує вирішувати одночасно дуже багато різноманітних завдань. Особливо це стосується жінок середнього віку, бо найбільш впливовим, переломним моментом в житті є криза середнього віку, оскільки вона є неминучою та передбачає переоцінку світогляду в цілому.

У повсякденному житті кризові стани найчастіше виникають у людей на ґрунті міжособистісних (сім'я, робота, взаємостосунки з протилежною статтю) і внутрішньо-особистісних конфліктів. Вони можуть бути обумовлені втратою близької людини (кризові стани «втрати»), зниженням соціального статусу (безробіття, крах кар'єри), низьким рівнем матеріальних доходів, неможливістю реалізації особистістю своїх потенційних можливостей.

Проблема переживання критичних ситуацій актуальна для будь-якого віку, кожен віковий проміжок має не лише «підводні рифи», але і свої переваги щодо засобів подолання складних життєвих обставин. Зрілий вік це

період високої життєвої активності, продуктивності людини. Крім того, переживаючи кризу «середини життя» у будь-якому разі, людина ще має час змінити свій життєвий шлях, реалізувати свій потенціал, здійснити свій вчинок, який надасть сенс всьому її існуванню.

Несвоєчасне надання психологічної допомоги особам, які знаходяться у кризових станах, часто призводить до тривалих розладів психічного здоров'я, депресій, конфліктів у родині та на роботі, асоціальної (протиправної злочинної поведінки та іноді навіть до самогубств. Все це визначає високу соціальну значущість і необхідність постійного вдосконалення системи засобів профілактики та корекції кризових станів особистості, психологічної допомоги та реабілітації таких осіб.

В загальному контексті життєві кризи досліджувались у зв'язку з віковими аспектами і пов'язувались з динамічними особливостями розвитку в різноманітні періоди життя людини. Останнім часом з аналізу дитячих вікових криз інтереси дослідників поступово переключаються і на кризи зрілого періоду розвитку.

Найхарактернішою для зрілого віку є «криза середини життя», яка припадає на вікову межу приблизно від тридцяти п яти до сорока п яти років.

Це період, коли людина починає усвідомлювати, що настав час зупинитись, оцінити пройдений шлях і, можливо, зробити деякі зміни у власних планах, скоординувати послідуючу діяльність, з урахуванням попередніх помилок та досягнень. Оскільки людські мрії і плани майже завжди мають нереальні моменти, оцінка їх розходження з реальними досягненнями в цей період життя має, як правило, негативне забарвлення. Криза середини життя визначається як психологічний феномен, що полягає в критичній оцінці й переоцінці того, що було досягнуто в житті. Дуже часто ця переоцінка приводить до розуміння того, що життя пройшло безглуздо. У результаті домінуючими стають депресивні стани.

На можливість конструктивного розвитку особистості в результаті переживання кризи середини життя впливає чимало суб'єктивних та об'єктивних чинників: особливості індивідуального розвитку, рівень соціально-психологічної зрілості, здатність до трансформації гендерних стереотипів, соціальне мікросередовище, традиції, норми та цінності соціуму тощо.

Для жінки середнього віку, як правило, кризові симптоми збігаються з дорослішанням дітей, тому що діти більше не мають потреби в турботі, як раніше. Іноді прояв кризи середнього віку пов'язаний з професійною діяльністю, коли керівництво надає перевагу молодим фахівцям, коли у жінки виникає передчуття наближення виходу на пенсію тощо.

Психологи сходяться на думці, що люди, які найбільше страждають від цієї недуги, переживали почуття незадоволеності вже давно. Криза

середнього віку може переноситися особливо важко, якщо людина була нещаслива у шлюбі або незадоволена своєю роботою. Це невдоволення поступово накопичувалося а криза лише стала поштовхом до гострої і затяжної депресії.

Симптомів кризи середнього віку досить багато, хоча люди, які вже зіткнулися з даною проблемою, можуть не знайти у себе ні одного з них: байдужість до роботи, зниження розумової активності, пристрасть до спиртного, агресивність, відмова від сексу, безсоння, іпохондрії, погіршення пам'яті.

УДК 159.99
Ждан В.М.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ІМІДЖ ОСОБИСТОСТІ ЯК ФЕНОМЕН КАР'ЄРИ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У сучасному науковому просторі особистість має бути готовою не тільки до внутрішніх змін, а також до інших викликів суспільства. Професійний саморозвиток паралельно з якісною освітою – це імідж особистості в цілісному відображенні, який і забезпечує її ідентифікацію в суспільно – економічному колі, кар'єрному зростанні, а також визначає рівень культури і статусу.

Імідж – це враження, вироблене людиною, компанією або інститутом для однієї або кількох груп громадськості, соціального середовища [2].

Сучасне поняття іміджу особистості включає в себе здатність презентувати себе в контексті здійснення того чи іншого виду діяльності. Імідж відноситься до групи соціальних та психологічних феноменів. Досліди по психології говорять про те, що знаходячись у групі, особистість веде себе зовсім по іншому, ніж залишаючись на одинці.

Теоретичну основу вчення про феномен іміджу складають наукові роботи вітчизняних та зарубіжних фахівців, а саме з питань іміджу, формування іміджу, складових успішної кар'єри. Дана проблематика висвітлена у працях П. Гуревича, Г. Почепцова, Р. Борецького, Л. Брауна, Ю. Палехи, Т. Парсонса, Дж. Сьюпера, Е. Шейна та інших.

Дослідження наукової літератури показало, що вперше означення «іміджу» висунули зарубіжні науковці, насамперед – Ф. Дж. Роджерс, П. Берд, К. Болдінг, Д. Бурстин, П. Друкер, Ф. Котлер, Е. Семпсон, Д. Ягер. Проблематиці становлення й формування іміджу, психологічних

особливостей, процесів міжособистісного сприйняття також приділили увагу Д. Френсіс, Є. Соловйов, Р. Кричевський, Л. Браун тощо [1, с. 160].

Попри наявність великої кількість наукових робіт, які присвячені іміджу, деякі питання все ж таки, вимагають подальшого вивчення й розгляду. Зокрема, не вивченими є засади ділового іміджу в умовах сучасності, пов'язані зі швидким розвитком та зі змінами у засобах комунікації, зі зростанням часу перебування людей в глобальній мережі, з трансформацією звичних засобів донесення інформації та інструментарію впливу на цільові аудиторії. Недостатньо дослідженими залишаються питання сутності, змісту та технології управління діловою кар'єрою особистості. Також важливим постає питання виявлення безпосередньо особливостей формування ділового іміджу в новітню епоху.

Теоретичне дослідження наукових робіт згаданих вище вчених надає можливість обґрунтувати, що керування кар'єрою через імідж є провідним елементом системи розвитку особистості, який потребує пошуку нагальних рішень щодо його поліпшення та розвитку у зв'язку з новими задачами, які постають перед науковцями в умовах сучасності.

В проблематиці продукування іміджу особистості, в умовах наукових досліджень сьогодення, варто враховувати низку факторів: великі об'єми інформації, що надходять з різних осередків; багатогранність та різнобічність комунікацій; системи відбору і блокування інформації, які адресат вважає небажаними тощо. Саме тому процес формування ділового іміджу особистості ускладнюється інформаційними подразниками.

З огляду на це еволюція ділового іміджу в сучасних умовах потребує розробки нових підходів та механізмів, які б дозволили донести необхідний бажаний образ особистості до конкретних аудиторій.

Архітектоніка особистісного іміджу включає, насамперед, зовнішні ознаки, тобто ті цінності, які людина хоче показати світові й навколишнім [1, с. 162]:

Зовнішній вигляд ділової людини, портретні характеристики, на думку фахівців, звичайно включають: фізичні дані (зріст, фігура); костюм (одяг, взуття, аксесуари); зачіску й манікюр; манеру поведінки й мови; жести.

Соціально-рольові характеристики: репутація (суспільна думка про людину, особисті досягнення і заслуги); амплуа; легенда (історія життя); місія (корисність для суспільства).

Символи іміджу: ім'я; особистісна символіка (колір, числа, логотип); індивідуальна атрибутика (деталі, які повторюються й ознаки зовнішнього вигляду); символи соціального престижу (положення в суспільстві, посада).

Особистісно-індивідуальні властивості: професійні та індивідуальні характеристики; стиль взаємин; ідеї, які пропагуються; базові цінності.

За допомогою проведеного дослідження наукових праць на базі теоретичного та загально-наукового методів, було отримано наступні доводи відносно впливу іміджу на успішність кар'єри. Таким чином, для забезпечення наступного необхідно освоїти:

– проникнення в творчий психологічний простір особистості та опановування нових поведінкових стереотипів;

– синхронність об'єктивної самооцінки, корекцію психоемоційних станів особистості, граничних деструктивів, афективних комплексів, вербальних та невербальних елементів комунікації;

– вдосконалення глибинних практик структурної співпраці, перебудови системи відносин з іншими та ставлення до себе;

– персональний розвиток елементів самовираження внутрішніх здібності особистості (через стиль, зачіску, аксесуари);

– розвиток рівня свідомого управління людиною власними діями, поведінкою і самокоординацією, пристосованості до мінливих змін життя;

– моделювання індивідуального стилю поведінки у різних буденних ситуаціях;

– опанування техніки захисту іміджу в ситуаціях суперечності.

Отже, комплексне втілення вказаних елементів іміджу дасть змогу гармонізувати психологічні стани особистості, її внутрішній світ із зовнішністю та поведінкою. А також використання запропонованих кроків значно вплине на підвищення конкурентності особистості. Демонструючи власний імідж, людина показує суспільству себе як особистість, своє ставлення до оточуючих та очікування від них. Правильно підібраний імідж і манери впливають на формування успішної кар'єри та ділового просування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Імідж і репутація: сучасні тенденції і виклики: Міжнар.наук.-практ. конф. Київ, 20–21 березня 2020 р ./ М-во освіти і науки України, М-во культури України. Київ. Нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2020. 274 с.

2. Іміджологія. Соціокультурний вимір: навч. посіб. / ред В.П. Дячук. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 308 с.

УДК 159.9:355.01
Кириченко У.Г.[1]
Кузьміна М.О.[2]
[1] студ. гр. СН-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] викл. НУ «Запорізька політехніка»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Військова служба – це складна та відповідальна робота, яка пов'язана з небезпекою та психологічним стресом. Не кожен військовий зможе без проблем адаптуватися до цивільного життя після завершення служби. Тим більше, якщо він пережив травму, фізичне або психологічне перевантаження в ході військових дій. У таких випадках, реабілітаційні заклади та їх план надання допомоги є невід'ємною частиною процесу повернення військових до повноцінного життя в цивільному світі.

Актуальність теми аспектів соціально-психологічної адаптації військових полягає в тому, що ця проблема є надзвичайно важливою як і для самих військових, так і для суспільства загалом. Від успішної адаптації військових залежить не лише їхнє благополуччя та здоров'я, але і безпека та стабільність усього суспільства. Тому дослідження соціально-психологічних аспектів адаптації військових після військової служби є надзвичайно актуальним та потребує ретельного аналізу та вивчення.

Військовослужбовці, які після припинення служби повертаються до цивільного життя, можуть стикатися з рядом проблем соціально-психологічної адаптації. Деякі з цих проблем включають:

Проблеми у взаєминах: військовослужбовці можуть мати складнощі у встановленні відносин з родиною, друзями та колегами, оскільки змінилися їхні цінності та досвід.

Фінансові труднощі: після відходу з армії, військовослужбовці можуть мати складнощі зі знайденням роботи та фінансовою стабільністю.

Проблеми зі здоров'ям: військовослужбовці можуть стикатися зі здоров'ям, які виникли під час служби, таким як ПТСР, інвалідність та інші фізичні та психологічні проблеми. Соціально-психологічні аспекти адаптації описують взаємодію людини з соціальним середовищем та процес взаємодії між ними з точки зору психології. Це включає в себе вивчення психологічних процесів, які відбуваються в людині під час взаємодії з іншими людьми, а також вивчення соціальних факторів, які впливають на ці процеси.

До задач, підпорядкованих основній меті віднесли [2]: діагностику емоційного стану та постстресових розладів; корекцію емоційної сфери (формування почуття безпеки, зниження рівня тривожності, розвиток уміння виражати свої емоції і почуття); активізацію психічних функцій (пам'ять,

увага, мислення); діагностику мотивації та допомогу у професійній орієнтації; формування життєвої перспективи (розширення сфери інтересів, пошук значущих мотивів і видів діяльності); мотивування на підвищення свого професійного рівня та на подальший розвиток особистості, в тому числі у сфері професійної діяльності; допомогу в усвідомленні реальних можливостей працевлаштування з урахуванням соціально-економічної ситуації; стимулювання особистісного зростання (формування реальних уявлень про себе, свої здібності, подолання комунікативних бар'єрів, розвиток впевненості в собі); навчання сучасним прийомам і методам самостійного пошуку роботи та ефективної поведінки на ринку праці шляхом актуалізації особистісно та професійно-значущих якостей ефективного співробітника (рефлексія, відповідальність, уважність, продуктивність), необхідних для ефективного пошуку роботи; виявлення (і при необхідності корекція) негативного впливу сім'ї колишнього військовослужбовця на процес адаптації до умов життєдіяльності; формування правильного розуміння і адекватної реакції на сімейні психологічні проблеми, пов'язані з перехідним періодом у житті колишнього військовослужбовця.

Соціальна адаптація залежить від взаємодії людини та ситуації, яка є динамічним системним процесом. Хоча об'єктивні властивості ситуації впливають на успішність адаптації та поведінкові стратегії, суб'єктивне оцінювання ситуації є визначальним фактором. Це оцінювання включає визначення параметрів ситуації, її особистісну значущість та власну спроможність подолати її. Індивідуально-типологічні властивості впливають на адаптивність, але цей вплив опосередковується системою переконань та наявних копінг-стратегій. Переконання щодо власної самоефективності та самозарадності, як і зрозумілості та сенсовності світу, є важливими ресурсами для успішної соціальної адаптації. Факторна структура різних рівнів адаптивності відрізняється застосовуваними стратегіями. Позитивні переконання щодо власних можливостей та ресурсів сприяють соціальній адаптації, хоча вплив адекватності таких переконань ще не досліджено. Оптимальним для соціальної адаптації є прийняття себе та інших, прагнення реалізувати власні ресурси та віра у свою самоефективність та сенсовність власного життя.

Вивчення соціально-психологічних аспектів адаптації дозволяє розуміти механізми взаємодії людини з соціальним середовищем та сприяє розробленню ефективних стратегій для поліпшення процесу адаптації. Усі ці проблеми можуть бути вирішені шляхом підтримки та допомоги від соціальних служб, спеціальних програм та психологічної підтримки. Важливо надавати військовослужбовцям можливість адаптуватися до нового життя, забезпечуючи їм необхідну підтримку та ресурси.

УДК 159.9
Кісіль А.А.[1]
Мілкіна О.В.[2]
[1] студ. гр. СН-112 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ОНЛАЙН НАВЧАННІ

Проведення занять з фізичного виховання на онлайн навчанні має свої психологічні особливості, які включають в себе вплив формату навчання на мотивацію студентів, формування групової динаміки, роль викладача як психолога та вплив онлайн занять на емоційний стан студентів.

За останні декілька років наше життя зазнало значних змін. Ці зміни відчуваються і в робочій сфері, де нові техніки та стратегії стали необхідними. Незважаючи на те, що сучасне життя тісно пов'язане з інтернетом та віддаленою роботою, деякі галузі, зокрема освіта, потребують перегляду та вдосконалення в контексті переходу до дистанційного навчання.

Одна з таких галузей – дисципліна «Фізичне виховання». Це стало особливо проблематичним, оскільки процес тренування та взаємодії між викладачем та студентом завжди базувався на особистій взаємодії. Особиста взаємодія - не лише на фізичному рівні, наприклад, допомога у виконанні вправ, а й емоційному, адже викладач фізичної культури – свого роду психотерапевт, який викликає зацікавленість у своїй дисципліні та демонструє її необхідність в повсякденному житті. Крім того, підвищений ризик отримання травми під час виконання фізичних вправ вимагає чіткого пояснення техніки виконання та безпосередньої присутності викладача.

Між фізичним і емоційним станами людини існує взаємозв'язок, наприклад, під час стресових ситуацій у студента можуть змінюватися міміка, темп мовлення, з'являтися метушливість, змінюватися дихання, пульс, колір обличчя, а також можуть з'являтися сльози. В таких випадках викладачу необхідно бути поруч, адже заспокоїти людину значно простіше в випадку, коли є емоційний контакт. За таких умов викладачу необхідно прикласти зусиль, аби налагодити зв'язок з кожним студентом, розробити власні методики виховання, які будуть підходити для формату навчання «онлайн», контролювати процес виконання вправ, щоб студенти не тільки не пошкодили нічого, а й взагалі – займались виконанням вправ.

Наприклад, в деяких навчальних закладах запроваджена техніка «психологічна хвилинка». Цей метод допомагає впоратися зі стресом та його наслідками та емоційно налаштуватися на урок чи роботу, передбачає щиру, легку розмову з студентами. Завдяки використанню «психологічної хвилинки» створюється сприятлива атмосфера, що дозволяє студентам

розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації.

Отже, під час онлайн навчання заняття з фізичного виховання мають свої психологічні особливості, які варто враховувати. Новий формат навчання може вплинути на мотивацію студентів, яка є ключовим чинником успішності у заняттях. Онлайн заняття з фізичного виховання можуть бути менш стимулюючими, ніж звичайні заняття, оскільки відсутність фізичного контакту з тренером та одногрупниками може позбавити студентів відчуття групової динаміки і мотивації до тренувань. Однак, викладачі можуть допомогти студентам зберегти мотивацію, проводячи заняття у форматі групових вправ з використанням відео зв'язку, де студенти можуть спілкуватися між собою і отримувати емоційну підтримку від одногрупників та викладача. Також важливою роллю викладача є психологічна підтримка студентів, особливо під час онлайн навчання, коли відсутність фізичної присутності може спричинити відчуття страху та тривоги. Крім того, викладачі повинні враховувати вплив онлайн занять на емоційний стан студентів. Дистанційна форма навчання може створювати більші емоційні виклики, особливо у тих студентів, які відчувають стомленість від тривалої роботи за комп'ютером. Щоб запобігти виникненню стресу та погіршення психологічного стану студентів, викладачі можуть використовувати різноманітні техніки релаксації та зосередження, проводити паузи між заняттями та давати рекомендації щодо здорового способу життя, включаючи фізичну активність. Загалом, проведення занять з фізичного виховання на онлайн навчанні може бути викликом для студентів та викладачів. Але з допомогою правильного підходу можна зберегти мотивацію студентів, створити групову динаміку та підтримку, а також покращити їх емоційний стан. Викладачі можуть використовувати різні техніки та підходи, щоб зробити онлайн заняття з фізичного виховання більш цікавими та стимулюючими для студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «Шкільне життя». Психологічні аспекти організації освітнього процесу в умовах воєнного/післявоєнного стану. URL : https://www.schoollife.org.ua/psyholohichni-aspekty-organizatsiyi-osvitnogo-protsesu-v-umovah-voyennogo-pislyavoyennogo-stanu/

2. Череповська О. А. Фізичне виховання в умовах дистанційного навчання. URL : https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34576

3. «На Урок». Особливості проведення уроків фізичного виховання в умовах дистанційного навчання. URL : https://naurok.com.ua/osoblivosti-provedennya-urokiv-fizichnogo-vihovannya-v-umovah-distanciynogo-navchannya-221021.html

УДК 159.9
Круголь О.В.[1]
Таран В.О.[2]
[1] студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] д-р філос. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОФЕСІЙНІ ДЕФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІВ

Часте або тривале перебування людини в стресовому стані призводить до виснаження, розвитку типових психосоматичних розладів.

Патогенний вплив надмірного стресу на здоров'я людини викликає зміни за наступними трьома основними напрямами:

Розлади опорно-м'язового апарату. Постійне напруження м'язів спричинює порушення іннервації тканин, внаслідок чого розвивається запалення в м'язах, зв'язках, суглобах; болі в спині, шиї, плечах, ногах, головний біль через порушення кровопостачання мозку.

Порушення обміну речовин. У людей може зникати або зростати потреба в їжі, виникати надмірний потяг до солодкого, хтось може набирати вагу, навіть якщо не переїдає, а хтось – відчувати знесилення, сонливість, хронічну втому тощо.

Погіршення психоемоційної регуляції. Надмірна активізація організму не тільки спричинює безсоння (на яке скаржаться 70% учителів), а й знижує якість сну. Неповноцінний сон підвищує нервозність, збудливість, дратівливість, знижує уважність, пам'ять, самоконтроль.

Стрес в професійному житті посилюється ще більше, якщо він доповнюється домашніми і соціальними стресами. Не слід забувати про тиск соціальних зразків і норм поведінки таких як, «соціальний працівник повинен бути завжди уважним, терпеливим, добрим, виваженим, спокійним».

Зануреність у працю суттєво впливає на професійне вигорання. Більшість людей формують основні уявлення про себе на основі роботи, яку вони виконують. Надмірне захоплення працею означає, що виконуючи її, людина стає надмірно чуттєвою до всього, що кидає тінь на її професійну компетентність.

Важливе завдання соціального працівника полягає у взаємодії із соціальним оточенням, адаптації до учнівського і виховного колективів, соціально-корекційної діяльності, розвитку своєї індивідуальності та попередженні професійного викривлення як наслідку деструктивного вирішення внутрішньоособистісних конфліктів, використання непродуктивних психологічних захистів.

Як показує вивчення питання про розвиток професійних викривлень соціального працівника – це проблема не формального характеру, а змістовного,

тут важливіше звернути увагу на вдосконалення професійної майстерності і допомогти опанувати нові види тренінгів, нові види та методи роботи.

Щоденна робота соціального працівника є досить великим навантаженням на психіку, тому що постійно перед ним постають нові і складні завдання, без часу на обмірковування. Мабуть, тому майже третина вчителів вважає навчання «стресовим заняттям». До 80% соціальних психологів перебувають у досить напруженому стані. Усе це негативно впливає на діяльність соціального працівника, призводить до апатії, депресії, песимізму, хвороб, «професійного вигорання». Тому стресам варто протидіяти.

Обираючи методи роботи з соціального працівниками психолог повинен враховувати вік, стаж і особливості діяльності психологів закладів освіти. Так, учителі зі стажем роботи 21–25 років можуть досягати найвищих результатів у роботі.

Проте соціальний працівник-майстер не завжди готовий до контакту з психологом. До роботи з таким учителем психологу потрібно готуватися особливо ретельно. Вчителі зі стажем більше 25 років можуть виявляти «синдром вигорання».

Це може демонструватися в несприйнятті чогось нового, порушенні партнерських зв'язків з учнями, психоемоційній перенапрузі.

З метою психологічної допомоги соціальному працівнику, спрямованої на подолання кризових ситуацій, формування ефективності стилю праці, корекції поведінки та стосунків з учнями пропонується методика «Психологічний портрет соціального працівника: досвід само діагностики».

Мета методики – допомогти соціальному працівнику знайти резерви для ефективнішої праці, зрозуміти причини наявних і виявлених професійних проблем.

Соціальний працівник, якого тестують, є не об'єктом дослідження, а партнером, що потребує допомоги і підтримки. Довіри до психолога як необхідної умови успішного використання методики досягають за допомогою процедури тестування: бланки з відповідями можна не підписувати і не повертати, а обробку кожен проводить самостійно. Таким чином збережено принцип конфіденційності.

У результаті дослідження ми прийшли до наступних висновків:

1. Домінуючими симптомами професійного вигорання є: «переживання психотравмуючих обставин», «неадекватного емоційного реагування», розширення сфери «економії емоцій».

2. Виразність фаз синдрому професійного вигорання не носить монотонний зростаючий характер, існує певна закономірність його прояву, що залежить від професійних криз соціального працівника.

3. На розвиток синдрому професійного вигорання впливають, як особистісні якості соціальних психологів, так і організаційні фактори, але вплив особистісних факторів переважає.

4. Особистісні та організаційні фактори підсилюють вплив один на одного.

УДК 159.9
Мєшков Е.О.[1]
Віхляєва Я.Є.[2]
[1] студ. гр. СН-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Оптимізація управління організаціями передбачає врахування різних факторів, які впливають на даний процес (політичних, економічних, законодавчих тощо). Поміж них важливе місце займають психологічні фактори, пов'язані з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей людей і закономірностей їх взаємодії в соціальних групах та організаціях, зокрема таких, як комунікативні бар'єри.

Варто зауважити, що значимість цих факторів особливо зростає через ускладнення управлінських проблем в усіх типах організацій, що обумовлено двома групами причин.

По-перше, наявністю певних тенденцій, які відмічаються в усьому світі у функціонуванні сучасних організацій, порівняно з класичними (ускладнення змісту людської діяльності; взаємозалежність роботи членів організації один від одного; підвищення підготовки та орієнтації на професійну кар'єру членів організації; перехід від бюрократичних цінностей в організації до демократичних тощо).

По-друге, наявністю особливих умов функціонування організацій в Україні, обумовлених специфічними соціальними процесами, що відбуваються в перехідний період (політичні трансформації в суспільстві; недостатня розробленість законодавчої бази розвитку суспільства; відсутність чітких економічних механізмів регуляції діяльності організацій і стимуляції праці людей; підвищена стресогенність в суспільстві; відсутність «реального» менеджерського досвіду в управлінні більшістю організацій тощо).

Все це обумовлює, наряду із врахуванням загальних закономірностей соціального управління необхідність психологічного забезпечення управління організаціями. Зокрема, наданні психологічної допомоги менеджерам і персоналу конкретної організації, оскільки загальні психологічні закономірності на рівні організації мають своє специфічне

вираження і проявляються, зокрема, у вигляді конкретних психолого-організаційних проблем.

Комунікація пов'язана з виявленням специфіки інформаційного процесу між людьми як активними суб'єктами, тобто з урахуванням взаємин між партнерами, їх установок, цілей, намірів, що призводить не просто до руху інформації, а й до уточнення, збагачення тих знань, відомостей, поглядів, якими обмінюються люди.

У рамках загально-психологічного підходу можна виділити ряд чинників виникнення комунікативних бар'єрів, які перешкоджають обміну інформацією, планами та думками учасників комунікації.

1. Невизначеність повідомлення (невдало підібрані слова, неструктурованість інформації).

2 Невдала презентація повідомлення (наприклад, надміру швидке мовлення).

3. Неспроможність об'єкта сприймати інформацію (відмінності стилю мислення, негативне ставлення до інновацій, тощо).

4. Невідповідність уявлень (уявлення комунікатора та реципієнта не співпадають).

5. Несумісність точок зору (різний світогляд).

6. Дезінформація (уникнення спілкування брехня, заплутані висновки).

7. Перешкоди (технічні бар'єри – наприклад, зайнята телефонна мережа, шум, температура навколишнього середовища, погане освітлення тощо).

8. Недостатність каналів зв'язку (феномен «ушкодженого телефону»).

У рамках організаційно-психологічного напряму основну увагу приділено вивченню чинників, що детермінують виникнення комунікативних бар'єрів в організаціях. Ці чинники підрозділені на два види: макро- і мікрорівня. До чинників макрорівня відносяться: інформаційне перевантаження, велика кількість носіїв, обмеження обміну інформацією, невміння користуватися інформацією; належність партнерів до різних соціальних груп – рівнів управління та сферам діяльності; байдужість та недбалість керівництва; заклопотаність (власна чи когось з колег).

До чинників мікрорівня належать:

а) індивідуальні особливості учасників взаємодії – межа уяви, словниковий запас відправника та одержувача інформації, обсяг запам'ятовування;

б) комунікативні особливості учасників взаємодії, що мають соціальний або психологічний характер. Вони можуть виникати через відсутність єдиного розуміння ситуації ділового спілкування (соціальні, політичні, релігійні, етнічні та інші відмінності); внаслідок психологічних особливостей учасників спілкування (сором'язливість, некомунікабельність, тощо); особливих соціально-психологічних відносин між партнерами (антипатія, недовіра тощо), який виступає своєрідним фільтром довіри чи недовіри.

УДК 159.9
Мироненко О.А.[1]
Віхляєва Я.Є.[2]
[1] студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

Я-ОБРАЗ ЖІНОК ІЗ ЗАЙВОЮ ВАГОЮ

Актуальність теми полягає у тому, що у сучасній культурі ідеал жіночої статури змістився з «чуттєвої» округлої форми в бік біль худорлявої та спортивної. Тема бодіпозитиву прискорює оберти, але ще не зовсім «схвалюється» переважною частиною суспільства. Тому поширеність надлишкової ваги є важливою проблемою, оскільки являє собою фактор, який сприяє порушенню пристосовності до соціального середовища.

Будучи проблемою, яку важко приховати від оточуючих, надмірна вага призводить до значного психологічного ризику, зумовленого сильним соціальним тиском, викликаним існуючими в суспільстві негативними установками по відношенню до повних людей.

Загальна естетична виразність образу, і, зокрема, ступінь відповідності його фізичної зовнішності ідеалам краси значною мірою впливає на формування в інших людей думки про їх особистісні якості.

З досліджень західної культури випливає, що цінними е спотворені уявлення про еталони краси, тобто зовнішності людини надається надзвичайно велике значення і вона має прямий зв'язок з поверхневими атрибутами успішності і благополуччя.

Так стрункість асоціюється молодістю, щастям, високим соціальним статусом і життєвим успіхом, а надмірна вага зв'язується з лінню, слабкістю, безвольність і неспроможністю, слабохарактерністю в пасивністю. Багато схильні оцінювати повних людей, як менш щасливих, розумних, впевнених і дисциплінованих. Над повними дітьми часто насміхаються і знущаються. Подорослішавши вони стикаються із дискримінацією, випробовуючи більше складнощів при оренді квартир, вступі в престижні навчальні заклади та при прийомі на роботу, ніж їх стрункі конкуренти.

Сама по собі зайва вага не викликає психологічних проблем, але соціальні забобони, пов'язані з надлишковою вагою, можуть привести до формування таких особливостей, як комплекс неповноцінності, низька самооцінка.

Так до неможливості тонкий ідеал жіночої фігури в поєднанні зі збільшенням ваги в загальній популяції є головними чинниками розвитку незадоволеності своїм тілом серед жінок. Численні дослідження показують, що жіночі образи в ЗМІ викликають відчуття неадекватності у більшості дівчат і жінок, у тій чи іншій мірі схильних до повноти, розпалюють у них

ненависть до власного тіла і формують нездорові і негуманні установки по відношенню до харчування, власної привабливості і худорлявості.

Таким чином, у сучасній культурі, де домінують досить жорсткі стандарти фізичної привабливості, ідеалізуючи спортивну, худорляву статуру, і огрядність вважається дуже великим недоліком, люди з надмірною вагою стикаються з негативними оцінками оточуючих, що призводить до закомплексованості, та заниження рівня самооцінки.

Як відомо, негативні установки є результатом пропаганди стрункості і різних способів схуднення з боку засобів масової інформації, котрі використовують для цього жінок як сексуальний об'єкт, що більшою мірою підкреслює високу значимість зовнішності в ієрархії цінностей у жінок, призводячи до постійної критики та натиску з боку оточуючих щодо людей які мають надлишкову вагу.

Тому у наш час при великій масі тіла і великих його пропорцій, жінки випробовують неприємні відчуття, оцінюючи себе позитивно чи негативно, спираючись на оцінки інших людей і стереотипи суспільства, які, як правило, негативні.

З літературних джерел стає зрозуміло, що для жінок образ фізичного Я корелює з сексуальною привабливістю, тому важливим фактором формування самоставлення, самооцінки, особливо при низькій автономності їх від зовнішніх оцінок.

Для жінки фігура є істотним чинником, що впливає на самоставлення. Надлишкова маса тіла і ожиріння, деформуючи зовнішність, змінюючи ходу, міміку, пластику людини та інші експресивні характеристики, досить часто приводять до зміни способу фізичного Я, має різне походження і складну структуру.

При збільшенні маси тіла і зміну його пропорцій, людина випробовує нові для себе відчуття, але оцінює їх позитивно чи негативно, спираючись на оцінки інших людей і стереотипи суспільства, які, як правило, негативні. Як наслідок, ставлення до образу фізичного Я погіршується.

Жінки з зайвою вагою більш повернені до свого внутрішнього світу, не мають критичності по відношенню до ставлення з боку оточуючих, дуже чутливі, невпевнені у собі та у своєму зовнішньому вигляді, песимістичні.

На основі теоретико-методологічних вчень обґрунтовується вагоме значення Я-концепції в житті людини, а саме пошук, розвиток та творення нею внутрішніх особистісних резервів, котрі б сприяли становленню повноцінно функціональній особистості.

У психологічній літературі «Я» вивчається як неповторність особистості, як результат виокремлення людиною себе з навколишнього середовища, як потенційний регулятор психічної діяльності особистості, як певний морально-світоглядний стрижень особи тощо.

УДК 159.9
Муравйова О.Б.[1]
Бородулькіна Т.О. [2]
[1] студ. гр. СН-111 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. психол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВІКОВА ДИНАМІКА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У період з жовтня 2022 р. по березень 2023 року нами проводилося дослідження засобів подолання студентами-психологами стресових ситуацій (копінг-стратегії) під час війни в Україні. Учасникам дослідження було запропоновано пройти опитування у Google-формі та відповісти на ряд запитань. Одним із запитань було наступне: «Що саме допомагає Вам долати стрес під час війни?».

У нашому дослідженні взяло участь 89 учасників – студенти-психологи 1-5 курсів (в тому числі, здобувачі магістратури; здобувачі денного та заочного відділень). Ми розподілили учасників на дві вікові групи: до першої групи віднесли учасників віком 17–19 років (юнацький вік) – 57 осіб (група 1); до другої групи – учасників старших 20 років (зрілий вік; найстаршим учасникам було 44 роки) – 32 особи (група 2).

Всі відповіді на запитання «Що саме допомагає Вам долати стрес під час війни?» нами проаналізовано із використанням контент-аналізу та розподілено на шість тематичних (смислових) груп. При розподілі на смислові групи ми спиралися на розроблену М. Лаадом багатовимірну модель стилів «виживання» людини – BASIC Ph Model, яка включає такі копінг-стратегії: 1) Affect (почуття/афект/емоції): уміння розпізнавати різні почуття – як внутрішні (несвідомі), так і відкриті – і називати їх своїми власними іменами; 2) Cognition (розум/пізнавальний, когнітивний фактор/знання/логіка/думки/реальність): спосіб подолання криз, що використовує наші ментальні здібності, вміння логічно мислити, оцінювати ситуацію, осягати нові ідеї, планувати, аналізувати проблеми та вирішувати їх, навчатися; 3) Physiology (діяльність/фізичний та фізіологічний фактор): спосіб подолання криз, що звертається до діяльності нашого фізичного тіла, фізична активність (прогулянки на природі, спорт, фізична праця), отримання задоволення через їжу; 4) Social (суспільство/соціальний фактор/приналежність/родина/друзі): здатність/прагнення до спілкування; соціальна підтримка, приналежність до спільноти, організації, прийняття певної соціальної ролі; 5) Imagination (гра уяви та фантазії): творчі здібності; використання творчості, рольового програвання, полегшення, відволікання; заняття рукоділлям, гончарством та ін.; 6) Belief (віра/вірування, переконання та цінності/філософія життя): вміння вірити – будь-то віра в Бога, в людей, у

диво чи в себе самого; система переконань, цінностей та смислів; знаходження нового сенсу; потреба в самореалізації та самовираженні.

Результати частотного аналізу отриманих відповідей на запитання «Що саме допомагає Вам долати стрес під час війни?» (рис.1) показали певні відмінності у копінг-стратегіях двох вікових груп.

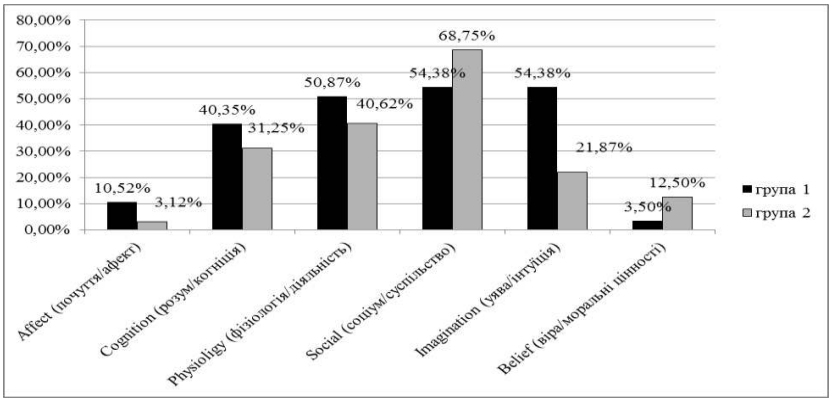

Рисунок 1 – Результати частотного аналізу отриманих відповідей на запитання «Що саме допомагає Вам долати стрес під час війни?»

Так, для першої групи (юнацький вік) найбільш важливими є копінги «Social (суспільство/соціальний фактор)»; «Imagination (гра уяви та фантазії)» та «Physiology (діяльність/фізичний та фізіологічний фактор)». Для другої групи (зрілий вік) ведучою копінг-стратегією є «Social (суспільство/соціальний фактор)», важливими є також такі копінги як: «Physiology (діяльність/фізичний та фізіологічний фактор)» та «Cognition (розум/пізнавальний, когнітивний фактор)». Для учасників юнацького віку більш значущим, ніж для учасників зрілого віку є копінг «Affect (почуття/афект)», тоді як для учасників зрілого віку більш значущим, ніж для юнаків, є копінг «Belief (віра /вірування, переконання та цінності)».

Отримані результати свідчать про те що студенти-психологи юнацького віку схильні долати стрес за допомогою спілкування, творчих справ із застосуванням уяви, активної фізичної та пізнавальної діяльності, почуттів; студенти-психологи зрілого віку схильні долати стрес переважно через спілкування з близькими, активну фізичну, пізнавальну й творчу діяльність та спираючись на певні власні переконання та цінності.

УДК 159.942
Піскун А.В.[1]
Коваль В.О.[2]
[1] студ. гр. СН-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕМПАТІЇ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

При сучасних реаліях ми маємо змогу спостерігати істотні зрушення ціннісних пріоритетів, значна частина людей повсякденно відзначає важливість прояву турботи, піклування, допомоги тим, хто її потребує. Особливо це стосується підліткового віку, що характеризується глибокими змінами, що впливають на формування підростаючої особистості. Для підлітків є важливим не тільки відчувати по відношенню до себе вияв емпатії оточуючих, але й навчитися її самим проявляти в міжособистісних стосунках з однолітками.

Різні аспекти розвитку емпатії особистості висвітлювалися у працях відомих вітчизняних психологів та педагогів (К. О. Абульханова-Славська, М. Й. Боришевський, Д. Б. Ельконін, О. В. Запорожець, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, Н. І. Непомняща та інші), які стали методологічним та теоретичним підґрунтям багатьох досліджень цієї проблеми.

У цілому результати аналізу наукових робіт, з означеної проблеми, засвідчують наявність досліджень щодо особливостей прояву емпатії в різні вікові періоди. Однак, на наш погляд недостатньо дослідженим залишається питання впливу емпатії на розвиток міжособистісних стосунків у підлітковому віці.

Емпатія – це процес розуміння і відгуку на переживання іншої людини, що заснований на співпереживанні. Як особливі форми емпатії виділяють: співпереживання – переживання тих же емоційних станів, що відчуває інша людина, через ототожнення з нею; співчуття – переживання власних емоційних станів у зв’язку з почуттями до іншої людини [2, с. 129]. Взагалі, сучасна психологія розглядає її як предмет найважливішої людської потреби і, як умову особистісного розвитку, над усе підліткового віку.

Для підлітків особливо важливою є потреба у дружніх стосунках з ровесниками, при цьому емпатія в більшості досліджень розглядається як умова, що необхідна для успішного здійснення процесу міжособистісної взаємодії. Вона розглядається як ефективний засіб розкриття і розвитку міжособистісних стосунків, моральних відносин, естетичних норм, що культивуються підлітками. Емпатія сприяє налагодженню гуманних взаємин, альтруїстичного стилю поведінки, що особливо актуальний для підліткового періоду становлення особистості.

З метою виявлення рівня прояву емпатії у підлітковому віці було проведено емпіричне дослідження з підлітками за допомогою методики В. В. Бойко. Вибірка становила 19 чоловік. За даними емпіричного дослідження, у більшості підлітків 57% середній рівень прояву емпатії. Це може бути зумовлене впливом внутрішніх (особистісні установки, наявність емпатійного досвіду) та зовнішніх факторів (умови соціального оточення, стиль виховання в сім'ї).

Задля вдосконалення рівня прояву емпатії у підлітковому віці доцільно було б використовувати різноманітні психологічні методи, зокрема: групову дискусію, міні-лекції, ігрові методи (ситуаційно-рольові, рольові ігри та ін.), психомалюнки, психогімнастику (рухавки), вправи (вправи-релаксації, вправи-привітання, вправи для виявлення очікувань учасників, для сприяння міжособистісному спілкуванню, для згуртування групи, для активізації учасників, аналіз проблемних ситуацій тощо), казкотерапію, кінолекторії тощо.

Отже, можна констатувати, що емпатійні реакції підлітків, що виникають в різних життєвих ситуаціях, залежать від багатьох факторів та потребують психокорекційного впливу, нащо і буде направлена подальша наша робота.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барна М. В. Програма соціально-психологічного тренінгу з розвитку емпатійності майбутніх практичних психологів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 12. С. 50–66.

2. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 129 с.

УДК 159.9
Порхунова І.А.[1]
Мілкіна О.В.[2]
[1] студ. гр. СН-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ТИПИ ЛІДЕРСТВА

Лідер – той, хто здатний вести за собою. Лідер бере на себе відповідальність за ухвалення рішень у складних ситуаціях у житті його команди, його авторитет визнається і підтримується членами команди.

Концепція типів лідерства – це предмет багатьох досліджень учених різних дисциплін, таких як психологія, соціологія, управління, політичні науки тощо.

Психологічний підхід до типів лідерства, запропонований Куртом Левіном, визначає три типи лідерства: авторитарний, демократичний і заснованого на вседозволеності. Авторитарний лідер контролює всю діяльність своїх підлеглих, демократичний лідер спілкується з підлеглими, зважаючи на їхні думки та ідеї, а заснований на вседозволеності тип лідерства не бере участі в управлінні, залишаючи підлеглим свободу вибору та дій.

Стівен Кові визначає 7 типів лідерства у своїй книжці «7 навичок високоефективних людей»: авторитарний, патріархальний, стратегічний, учитель, ментор, тренер і демократичний. Кожен тип лідерства відповідає конкретним ситуаціям і завданням, і кожен із них має свої переваги та недоліки.

Джон Максвелл у своїй книзі «21 невід'ємний закон лідерства» виділяє кілька типів лідерства: бачення, вплив, управління, зв'язування, служіння та інші. Бачення лідерства ґрунтується на розробці чіткої стратегії та мети, вплив лідерства полягає в умінні надихати та мотивувати підлеглих, управління лідерства пов'язане з керівництвом і координацією діяльності команди, а служіння лідерства полягає в допомозі іншим і підтримці їхнього розвитку.

Кеннет Бланшард і Пол Херсі у своїй книзі «Ситуаційне лідерство» виокремлюють 4 типи лідерства: той, що задає, переконливий, співчутливий і делігуючий. Кожен тип лідерства відповідає конкретній ситуації та рівню розвитку підлеглих, і кожен із них передбачає певний стиль керівництва та підхід до ухвалення рішень.

Науковець Бернард Басс поділяє лідерство на трансформаційне та транзакційне, де трансформаційне лідерство орієнтоване на створення нового та розвиток, а транзакційне – на підтримання поточного становища та винагороду за виконану роботу.

Джон Коттер вважає, що для успішного лідерства важливим є вміння створювати бачення і мотивувати людей, а також вміння керувати змінами.

Філософ Лао Цзи говорив про лідерство через дії, коли лідер не нав'язує свою волю, але веде групу до мети непомітно для неї.

Науковець Кіт Грінт поділяє лідерство на пряме, коли лідер дає команди і контролює роботу підлеглих, і непряме, коли лідер просто встановлює спільні цілі та спрямовує зусилля команди в потрібне русло.

Генрі Мінцберг виокремлює типи лідерства: прихильників, які повністю присвячують себе своїм обов'язкам; керівників, які орієнтовані на розв'язання поточних завдань; дипломатів, які вміють переконливо виступати перед партнерами; моніторів, які слідкують за якістю роботи команди; підприємців, які шукають нові можливості та приводять інновації в групу.

Науковець Роберт Грін вважає, що лідер може бути різним залежно від ситуації, і виокремлює кілька типів лідерства: лідер-солдат, лідер-боєць, лідер-жонглер, лідер-вчитель та інші.

МакГрегор стверджує, що лідер має володіти емоційним інтелектом і прагнути до перетворення своїх підлеглих, надихаючи їх на досягнення спільних цілей

Деякі дослідники, як-от Воррен Бенніс і Ноель Тишер, стверджують, що харизматичний лідер є найефективнішим, бо здатний надихати й мотивувати своїх підлеглих на успіх, використовуючи свої особисті якості та здібності.

УДК 316.6
Сіпакова Л.А.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СХИЛЬНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ДО АУТОАГРЕСІЇ ЯК ПРОЯВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Аутоагресія є широко поширеним явищем в підлітковому середовищі (35-40%). У підлітковому віці аутоагресивна поведінка найчастіше пов'язана з стресом, депресією або тривожними розладами. Американські лікарі підрахували, що біля 30% дітей у підлітковому віці принаймні раз у житті навмисно завдавали собі тілесних ушкоджень, частина з них робила це декілька разів. За статистикою, кожен 19 підліток віком від 14 до 18 років думає про самогубство. Згідно з даними Держстату, загалом у 2021р. в Україні від самоушкоджень загинуло 9354 дитини, у 2022р. – 9798 підлітків. Схильність підлітків до аутоагресії як прояв девіантної поведінки відрізняється від інших форм деструктивної поведінки своїм агресивним виходом за загальноприйняті соціальні рамки. Самоушкодження зазвичай починається в підлітковому віці між 12 і 14 роками. Причини, за якими підлітки наносять собі травми, дуже різні, як і форми аутоагресії. Нерідко самоушкодження використовується як метод регулювання емоцій, щоб перервати небажані почуття та стани напруги і таким чином відчути полегшення. В інших випадках фізична травма служить для припинення так званого диссоціативного досвіду. При цьому, у формуванні аутоагресивної поведінки у підлітків поважну роль грають специфіка виховання і якість дитячо-батьківських відносин. Зазвичай аутоагресивність підлітків спостерігається в сім'ях, що ухиляються від емоційного контакту з дитиною або відносяться з ворожістю до неї. Особливо серйозні форми аутоагресії виявляються у підлітків, які виховуються у неблагополучних сім'ях.

Безпосередньою причиною аутоагресії підлітків є розрядка психічної напруги, відволікання уваги від нестерпного душевного страждання (часто незрозумілого для того, хто його відчуває) шляхом концентрації на відчуттях, які, на відміну від важких емоцій, можна контролювати. Слід зауважити на те, що підліткова аутоагресія також може стати інструментом досягнення різних цілей (найчастіше це повідомлення, адресоване іншим людям за допомогою якого можна висловити своє страждання, привернути увагу оточення).

Існує кілька форм аутоагресивної поведінки підлітків, які можна класифікувати за ступенями тяжкості: легка аутоагресія – поведінка, яка призводить до незначної власної фізичної шкоди та має низьку інтенсивність; середня аутоагресія – поведінка, що призводить до впізнаваних травм середньої важкості; важка аутоагресія – це поведінка з важкими наслідками (самокаліцтво, суїцид), що можуть призвести до небезпечних для життя травм [3].

Результати дослідження спеціалізованої наукової літератури свідчать про те, що існують відмінності у видимості проявів аутоагресивної поведінки підлітків, а саме: відкрите самоушкодження (включає в себе випадки аутоагресії, коли підлітки завдають собі видимі ушкодження на очах у інших, а також тих дітей, хто відкрито обговорює свої травми в бесідах з лікарями та психологами); таємне самоушкодження – аутоагресивна поведінка, коли дитина заперечує або приховує акт самоушкодження (навіть коли їй задають конкретні запитання).

У більшості випадків аутоагресивна поведінка підлітків пов’язана з надзвичайно важкими та стресовими переживаннями. Слід зазначити на те, що більшість дітей у підлітковому віці вже досягають емоційної стабільності, тому зазвичай аутоагресивна поведінка сигналізує про серйозну проблему – пережиту психічну травму, складне сімейне становище дитини чи відхилення у розвитку. Найпоширенішими причинами аутоагресивної поведінки підлітків є: пережита психічна травма (найпоширенішими джерелами травми є: втрата одного з батьків – у результаті смерті, розлучення, тривала розлука з батьками, що працюють за кордоном або знаходяться на фронті, психологічне та фізичне насилля в родині, залякування та неприйняття однолітками, важка ситуація вдома), проблема з адаптацією до змін, фізичне та психологічне насильство над дитиною (сексуальне насильство, зґвалтування, жорстоке поводження або сексуальні домагання з боку однолітків або дорослих поза домом та ін.). Самокалічення часто йде рука об руку з анорексією. При цьому, самоушкодження приносить лише тимчасове полегшення, але не вирішує проблеми, а лише погіршує і без того складну ситуацію. Входячи в побудовану схему зниження емоційної напруги, підлітки не шукають інших, раціональних рішень проблемних ситуацій і

потрапляють у замкнуте коло деструктивної девіантної поведінки. Додатковим чинником, що посилює ризик розвитку аутоагресивної поведінки підлітків, є компанія, яка вважає таку поведінку належною, нормальною або навіть прославляє її.

Ефективним засобом допомоги підліткам в подоланні аутоагресії є навчання формуванню та використанню безпечних й конструктивних стратегій подолання напруги засобами психокорекції. Мета психокорекційних занять полягає в тому, щоб навчити дітей конструктивно вирішувати існуючі проблеми та повідомляти про свої потреби соціально прийнятним способом (а не через самоушкодження).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бочаріна Н.О. Психологія особистості: навчальний посібник. Переяслав-Хмельницький, 2014. 188 с.

2. Психологія особистості: підручник, / 3-тє вид., перероб., доповн. за ред В. П. Москалець. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 364 с.

3. Eckhardt A. Autoagresja. Wydawnictwo WAB, Warszawa 1998.

УДК 364-322
Стеценко В.С.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МІЖОСОБИСТОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ EVENT-ДІЯЛЬНОСТІ

Старший дошкільний вік грає особливу роль особистісному розвитку дитини: у даний період життя починають формуватися нові психологічні механізми діяльності та поведінки. Так, у старшому дошкільному віці закладаються основи майбутньої особистості: формується стійка структура мотивів, зароджуються нові соціальні потреби (потреба у повазі та визнанні з боку дорослого та однолітків, інтерес до колективних форм діяльності); з'являється новий (опосередкований) тип мотивації – основа довільної поведінки; дитина засвоює певну систему соціальних цінностей та моральних правил поведінки у суспільстві [1].

Міжособистісне спілкування в психології - це процес взаємодії між людьми, спрямований на взаємне встановлення контакту, пізнання, розвиток взаємовідносин. Даний процес передбачає взаємовплив на стан, поведінку, погляди та регуляцію спільної діяльності всіх його учасників [2].

Міжособистісне спілкування виступає у ролі необхідного компонента діяльності, реалізація якого передбачає взаємодію людей. До предметної області міжособистісного спілкування відносяться: психічні процеси та стани, що забезпечують трансакцію (міжособистісне сприйняття, потреби і мотивації, емоції і почуття, самооцінки, психологічні захисти тощо); комунікативні практики, що опосередковують взаємодію між людьми (мовлення, невербальні повідомлення); норми і правила, що роблять можливою спільну діяльність[3].

Міжособистісна взаємодія грає головне значення в житті дітей старшого дошкільного віку і від того, як вона розвиватиметься, залежить формування особистості в цілому. Важливість формування навичок міжособистісного спілкування дітей старшого дошкільного віку визнається багатьма психологами та педагогами. Формування навичок позитивного міжособистісного спілкування можливе лише за умови спільної діяльності дітей старшого дошкільного віку. Під час військових подій в Україні у дітей слабшають навички спілкування та соціалізації. Адже, введення воєнного стану в Україні має особливий вплив на функціонування закладів дошкільної освіти (ЗДО). Практично всі заклади дошкільної освіти Запорізької області з початком війни припинили свою роботу. В основному зараз діти спілкуються тільки з близькими (сім'єю) та потребують особливої уваги зі сторони психологів щодо допомоги в формуванні навичок міжособистісного спілкування. Для цього необхідно забезпечити внутрішні та зовнішні фактори, що активізують таке спілкування. Це можливе за допомогою активного впровадження у психокорекційний процес event-технологій, спрямованих на успішну соціалізацію дитини та формування навичок міжособистісного спілкування.

Event – подія, що має емоційно-розважальну основу, впливає на людину за допомогою різноманітних сюжетних ходів, образотворчих прийомів, світлової техніки, комп'ютерної графіки та ін.[4] Event-технологія – інструмент, який сприяє міжособистої взаємодії, прискоренню процесу сприйняття дії, осмисленню події, а також посиленню вражень і почуттів щодо неї. Event-технології синтезують методи сучасної психології та педагогіки. Вони демонструють високу ефективність в процесі формування психологічних комунікацій, допомагають розвитку навичок міжособистісного спілкування дітей дошкільного віку.

Психологічний потенціал «event-технології» як технології організації пізнавальної та дозвільної діяльності дітей полягає: у реалізації особистісних запитів дітей у проведенні культурного дозвілля, у розкритті якостей та властивостей особистості, у їх розвитку, у формуванні комунікативної культури учасників event-заходу; у прояві психокорекційної функції event-заходу, в психолого-релаксаційному ефекті.

«Event-технологія» за своєю суттю поліфункціональна. Вона виконує різноманітні функції: інформаційну (поширення знань про культуру дозвілля, транслювання інформації про різноманіття видів та форм дозвілля); виховну (передача зразків життєдіяльності, відтворення моделей поведінки, пропаганда цінностей унікальності людини, здорового способу життя, свободи особистісного вибору, формування ставлення до світу, самого себе, залучення до національної культури), дидактичну (формування знань, умінь та навичок та використання їх в особистісному досвіді), релаксаційну (зняття напруження, тривожності, незадоволеності через форми дозвілля), соціалізації (реалізація внутрішньо притаманних людині задатків і властивостей, зміна особистості в конкретній ситуації, в тому числі як члена спільноти); психокорекційних (корекція емоційного розвитку дитини; психокорекція поведінки дітей; корекція розвитку особистості).

У межах психологічної корекції відбувається формування соціально схвалюваних форм поведінки, навичок міжособистісного спілкування, позитивних характеристик характеру та ін. Застосування «event-технології» в психокорекційної роботі з дітьми старшого дошкільного віку дозволяє: сформувати гармонійну «Я»-концепцію, допомагає розвити навички міжособистісного спілкування, сприяє формуванню правильної, гармонійної побудови взаємин з однолітками і дорослими; знижує тривожність та агресію дошкільників, надає позитивні установки для забезпечення культури дозвілля; розвиває: асоціативну основу для цілісного сприйняття особистістю дійсності; здатність до рефлексії, аналізу, самооцінки особистісних характеристик, якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дуткевч Т.В. Дошкільна психологія: навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2007. С. 17–22.

2. Психологія розвитку та формування особистості дитини / Харків. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди, наукова бібліотека ; уклад.: Т.І. Неудачина ; відп. ред. О.Г. Коробкіна. Харків: ХНПУ, 2018. 76 с.

3. Терлецька Л.Г, Психологія дитинства: навч. посібник. Київ: Главник, 2006. С. 36–39.

4. Goldblatt J.J. Special events: event leadership for a new world / J. J. Goldblatt. th ed. Hoboken, N. J.: Wiley, 2015. 496 p.

УДК 159.9
Ткаченко О.В.[1]
Віхляєва Я.Є.[2]
[1] студ. гр. СН-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Стрімкий розвиток нових відносин, поява великої кількості фірм, якими управляють люди, які не мають психологічної підготовки в області управління, зріст персоналу цих фірм, висока конкуренція, складність економічних обставин, тримають людину в постійному емоційному напруженні. У людини зростає нервовість, що призводить до виникнення конфліктних ситуацій, з'являється напруженість У міжособистісних взаєминах. Усе це впливає на соціально-психологічний клімат, роблячи його незадовільним.

Соціально-психологічний клімат с значущим чинником, що впливає на всю управлінську діяльність: вироблення та прийняття управлінських рішень, організацію їх виконання, облік і контроль.

До чинників, які впливають на якість управлінських рішень, відносять соціально-психологічний клімат як чинник здійснення цього рішення. Однак і в процесі самого вироблення рішення соціально-психологічний клімат впливає на нього або прямо (коли рішення розробляється колегіально), або опосередковано.

На етапі організації соціально-психологічний клімат с значущим:

– у коративно-регулювальному компоненті, коли керівник доводить позначку і завдання до колективу і кожного виконавця;

– у комунікативному компоненті, який і передбачає налагодження сприятливих з точки зору мети управління міжособистісних взаємин;

– у мотиваційному компоненті, коли наявність або відсутність здорового соціально-психологічного клімату є джерелом позитивної мотивації до професійного вдосконалення або його зниження чи відсутності;

– соціально-психологічний клімат є також значущим чинником на етапі контролюючої діяльності, у здійсненні порівняльного-оцінного компонента в роботі.

Соціально-психологічний клімат - це частина соціально-психологічного простору організації, психологічне поле, на якому розгортається діяльність кожного учасника процесу праці.

Соціально-психологічний клімат – це якісна сторона міжособистісних відносин, що виявляється у виді сукупності психологічних умов, що сприяють чи перешкоджають продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку особистості в групі. Найважливіші ознаки сприятливого соціально-

психологічного клімату є: довіра і висока вимогливість членів групи один до одного; доброзичлива і ділова критика; вільне вираження власної думки під час обговорення питань, що стосуються всього колективу; відсутність тиску керівників на підлеглих і визнання за ними права приймати важливі для групи рішення; достатня інформованість членів колективу про його задачі і стан справ при їхньому виконанні; задоволеність приналежністю до колективу; високий ступінь емоційного включення і взаємодопомоги в ситуаціях, що викликають стан фрустрації в кого-небудь із членів колективу; прийняття на себе відповідальності за стан справ у групі кожним з Її членів та ін.

Таким чином, характер соціально-психологічного клімату в цілому залежить від рівня групового розвитку. Встановлено, що між станом соціально-психологічного клімату розвитого колективу й ефективністю спільної діяльності його членів існує позитивний зв'язок. Оптимальне управління діяльністю і соціально-психологічним кліматом кожного (у тому числі трудового) колективу вимагає спеціальних знань і умінь від керівництва. Як спеціальні міри застосовуються: науково обґрунтований підбір, навчання і періодична атестація керівних кадрів; комплектування первинних колективів з урахуванням фактора психологічної сумісності; застосування соціально-психологічних методів, що сприяють виробленню в членів колективу навичок ефективного взаєморозуміння і взаємодії. Соціально-психологічний клімат залежить від стилю управління й організаційної культури. У своїй діяльності з оптимізації соціально-психологічного клімату керівнику варто спиратися на найбільш активних, свідомих, авторитетних членів колективу. Синоніми поняття соціально-психологічний клімат - морально-психологічний клімат, психологічний клімат, психологічна атмосфера колектив.

Міжособистісна взаємодія в колективі установи, як і взагалі в будь-якій групі, породжує дуже важливий феномен - соціально-психологічний клімат колективу (групи).

Значущість соціально-психологічного клімату треба розглядати з точки зору впливу як на успішність управлінської діяльності, так на самопочуття кожного працівника в організації.

Соціально-психологічний клімат такий соціально-психологічний феномен, який відображає рівень комфортності існування в спільній діяльності, у груповій взаємодії. Тому діяльність психолога, спрямована на оптимізацію клімату організації, дуже важлива.

Отже, соціально-психологічний клімат – це домінуючий у конкретному колективі (групі) відносно стійкий психічний настрій, який формується на основі психічного відображення розуміння життя і діяльності в міжособистісній взаємодії.

УДК 159.9
Філоненко К.В.[1]
Віхляєва Я.Є.[2]
[1] студ. гр. СН-110сп НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

НАВЧАЛЬНА МОТИВАЦІЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

В умовах сучасних соціальних та політичних трансформацій, що відбуваються в Україні, проблема професійної спрямованості студентів набуває особливого значення для психологічної науки і практики.

Професійна спрямованість виступає системоутворюючим фактором розвитку особистості студентів-психологів. Професійна спрямованість – це свідоме бажання і потреба студента-психолога вивчати і розвивати свої професійні знання та навички, щоб стати успішним психологом. Навчальна мотивація може відігравати важливу роль у формуванні професійної спрямованості у студентів-психологів, адже вона визначається як прагнення студента до досягнення успіху у навчанні, що включає бажання отримати знання, розвивати вміння і навички, та бути визнаним успішним студентом. Якщо студент має сильну навчальну мотивацію, то він буде більш нахильний до вивчення та розвитку своїх професійних навичок.

Багато наукових дослідників (М.М. Лапкін, Н.В. Яковлєва, В.А. Якунін, Б.А. Ясько, О.М. Глушко) констатують, що розвиток професійної спрямованості на оптимальному рівні та успішність діяльності психолога на етапі навчання у ВНЗ значною мірою залежать від мотивації навчальної діяльності.

Метою нашого дослідження є виявлення взаємозв'язку навчальної мотивації з процесом формування професійної спрямованості у студентів-психологів. Дослідно-експериментальна робота виконувалася у у вищому навчальному закладі НУ «Запорізька політехніка» на базі кафедри «Соціальна робота та психологія». В експериментальному дослідженні брали участь 100 студентів-психологів 1-4 курсу.

На етапі емпіричного дослідження застосовувались наступні методики: «Методика визначення рівня професійної спрямованості студентів» (Т.Д. Дубовицька) та методика «Діагностика навчальної мотивації студентів» (А.О. Реан, В.О. Якунін у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої), яка дозволяє визначити основні мотиви навчальної діяльності (комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні, соціальні, мотиви творчої самореалізації, мотиви уникнення, мотиви престижу). Опитування за цими методиками проводилося за допомогою онлайн – сервісу Google Forms.

Для статистичної обробки даних був використаний коефіцієнт Спірмена.

За методикою «Визначення рівня професійної спрямованості студентів» було встановлено, що низький рівень професійної спрямованості мають лише 4 % студентів, середній рівень – 18 %, високий рівень – 78 %. В цілому по вибірці у студентів загальне позитивне відношення до вибраної спеціальності, присутнє бажання розвиватися як професіонал у галузі психології.

Після зіставлення середніх показників за методикою «Діагностика навчальної мотивації студентів» (А.О. Реан, В.О. Якунін у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої) ми визначити, що у студентів-психологів переважають професійні мотиви (4,1 бали), друге місце займають мотиви творчої самореалізації (3,7) та третє – навчально-пізнавальні мотиви (3,6), четверте місце посіли соціальні мотиви (3,1), п'яте місце займають комунікативні мотиви (2,9), передостаннє – мотиви престижу (2,5) і найнижчий бал отримали мотиви уникнення (2,0).

На основі використаного математичного аналізу за допомогою коефіцієнта кореляції Спірмена (rs) було встановлено статистично значущий кореляційний зв'язок між високим рівнем професійної спрямованості та професійними мотивами (rs=0,448), навчально-пізнавальними мотивами (rs=0,259), соціальними мотивами (rs=0,38).

Отже, за результатами нашого дослідження було виявлено, що вибір певних навчальних мотивів впливає на рівень професійної спрямованості: студенти-психологи з високим рівнем професійної спрямованості віддають перевагу професійним, навчально-пізнавальним та соціальним мотивам, а з низьким – мотивам уникнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бочаріна Н.О. Психологія особистості: навчальний посібник. Переяслав-Хмельницький, 2014. 188 с.

2. Психологія особистості: підручник. / 3-тє вид., перероб., доповн., за ред. В. П. Москалець. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 364 с.

3. Eckhardt A. Autoagresja. Wydawnictwo WAB, Warszawa 1998.

УДК 159.9
Чередниченко С.М.[1]
Віхляєва Я.Є.[2]
[1] студ. гр. СН-110сп НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

На сьогоднішній день ми спостерігаємо тенденцію зростання кількості тривожних людей, особливо серед осіб юнацького віку. З одного боку, така ситуація зумовлена об'єктивними чинниками, які пов'язані з пандемією коронавірусної хвороби, соціально-політичною, економічною ситуацією у державі та військовим станом, а з іншої – внутрішніми чинниками, зокрема, індивідуальною оцінкою ситуації та різним ступенем емоційного реагування на неї. Явище тривожності характеризується віковою специфікою, якій притаманні різні чинники виникнення та форми прояву.

Питання тривоги та тривожності вже кілька століть залишається актуальним для психологічної науки. Його дослідженням займалися такі відомі вчені як: Ю.Л. Ханін, О.І. Захаров, Н.Д. Левітов, О.В. Новікова, Б.І. Кочубей, Е. Еріксон, К. Хорні, З. Фрейд, Е. Фром, А. Адлер, К. Юнг, Дж. Тейлор, Ч. Спілберг, А. Прихожан, Г.С. Салівен, В. В. Суворов, Ж.В. Зав'ялова, Е.В. Сидоренко, В.М. Астапов, К.С.Лебединський.

Ученими доведено, що ситуації навчальної діяльності, пов'язані з оцінюванням знань, умінь і навичок студентів, обумовлюють виникнення тривожності. Студентський період життя є часом активного психічного становлення особистості, а відтак створює сприятливий ґрунт для формування навичок самоконтролю діяльності в різних емоційних станах. Це забезпечуватиме ефективну адаптацію студентів у соціальному середовищі та їхнє успішне професійне становлення. Тобто, особистісна тривожність проявляється як схильність особи відчувати стан тривоги у різних життєвих ситуаціях, навіть у таких, що об'єктивно викликати тривогу не можуть та є уявними. Рівень особистісної тривожності демонструє існуючі внутрішні конфлікти, суперечливі установки і почуття, а також не зовсім ефективні механізми психологічного захисту.

Метою нашого дослідження є визначення психологічних особливостей тривожності студентів під час навчання у вищому навчальному закладі. Дослідницько-експериментальна робота проводилася у вищому навчальному закладі НУ «Запорізька політехніка» за допомогою онлайн-сервісу Google Forms. У експериментальному дослідженні брали участь 114 студентів різних спеціальностей 1 курс – магістри.

Для дослідження рівня тривожності у студентів під час навчання у вищому навчальному закладі було обрано такі методики:

«Шкала реактивної і особистісної тривожності» (Спілбергер – Ханін)

«Шкала тривоги Гамільтона»

За допомогою методики «Шкала реактивної і особистісної тривожності» (Спілбергер – Ханін) нами був проведений аналіз кількісних показників рівня тривожності у студентів.

За аналізом отриманих результатів шкали реактивної тривожності встановлено, що лише 3% студентів мають низький рівень, 51% - помірний та 46% – високий. Та за отриманими результатами шкали особистісної тривожності встановлено, що лише 5% студентів мають низький рівень особистісної тривожності, 55% – помірний та 40% – високий. У студентів різних спеціальностей переважно помірний рівень тривожності під час навчання, але високий рівень деяких студентів свідчить про більший вплив напруги на емоційний стан.

Наступним кроком ми аналізували результати за методикою «Шкала тривоги Гамільтона». Нами був проведений аналіз кількісних показників ступеня соматичної тривожності у студентів.

Отримані результати показали, що 77% студентів мають легкий ступінь, 9% - від легкого до помірного, 7% студентів мають від помірного до важкого та 7% сильний ступінь. Більша частина студентів мають легкий ступінь тривоги (77%). Це вказує на те, що більшість студентів не турбують соматичні симптоми і це ніяк не впливає на їх емоційний стан, а значить і на навчання.

Отже, за результатами нашого дослідження було виявлено, що реактивна та особистісна тривожність у студентів переважно помірного (51% та 55%) рівня. Це свідчить про найбільш стійку якість особистості у стресових ситуаціях. Такі студенти вміють контролювати свій стан та мають рівновагу емоційної напруги, проте у деяких студентів рівень тривожності високий (46% та 40%), який має вплив на емоційний стан під час навчання у вищому навчальному закладі. За «Шкалою тривоги Гамільтона» результати показали переважно легкий (77%) ступінь тривоги студентів, за яким не турбують соматичні симптоми і це ніяк не впливає на їх емоційний стан, а значить і на навчання.

УДК 364-322
Юредюк Д.В.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СНз-112м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМУВАННЯ ДЕЗАДАПТИВНИХ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ТА ПОСИЛЕННЯ СУЇЦИДАЛЬНОГО РИЗИКУ СЕРЕД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ВПО) В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Останнім часом у психологічних дослідженнях, присвячених вивченню дезадаптивних процесів, що відбуваються в несприятливих життєвих ситуаціях, описується феномен копінг-поведінки (або психологічного подолання). При дослідженнях стресу копінг-поведінка нерідко розглядається як поняття, близьке за змістом до психологічного захисту [1]]. Однією з характерних ознак успішної адаптації людини до екстремальної ситуації, подолання кризової ситуації є рівень розвитку копінг-ресурсів. Неадекватний рівень розвитку ресурсів сприяє формуванню дезадаптивної копінг-поведінки, соціальної ізоляції та дезінтеграції особистості.

Дезадаптивні стратегії можуть бути запущені екстремальними життєвими ситуаціями, до яких в людини є підвищена чутливість. Дезадаптивні копінг-стратегії надають негативний вплив на психічне та фізичне здоров'я, а також на благополуччя особистості в цілому [2]. При цьому, поведінка знижує стійкість людини до стресу.

Сучасні дослідники розглядають деструктивні копінги як предиктори розвитку суїцидальної поведінки. Базові переконання особистості зазнають серйозних змін під впливом перенесених особистістю психологічних травм та травматичних подій, внаслідок яких ґрунтовно руйнуються звичні життєві уявлення та схеми поведінки. Суїцид не можна розглядати вузько, він не є випадковою дією, а виступає в ролі своєрідного деструктивного виходу з ситуації, варіантом вирішення життєвої проблеми, кризи або нестерпної екстремальної ситуації.

Формування дезадаптивних копінг-стратегій відіграє значну роль у формуванні більшості факторів суїцидального ризику. Так, активація дезадаптивних схем призводить до розвитку сильних дисфункціональних емоційних станів, які можуть бути предикторами суїцидальної поведінки. Результати аналізу свідчать, що у процесі розвитку суїцидального ризику під впливом дезадаптивних копінг-стратегій в людини розвивається спотворення образу «Я», включаючи переживання своєї покинутости і непотрібності, зниження віри у власні сили, втрати контролю над подіями свого життя.

У зв'язку з викликами, спричиненими повномасштабною агресією рф проти України кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні

постійно збільшується, наразі вона становить майже сім мільйонів осіб. На сьогодні в Україні офіційно зареєстровано 4867106 осіб ВПО, а за міжнародними оцінками кількість внутрішніх переселенців перевищує 7 мільйонів громадян. Майже половина внутрішньо переміщених осіб (44%) працездатного віку наразі не отримують доходу [3]. Реалії сьогодення в Україні свідчать про те, що з'явилася велика кількість вимушених переселенців із зон бойових дій та прифронтових територій. Цей факт поставив перед суспільством проблему комплексної адаптації даної групи людей, допомоги в формуванні в них адаптивних копінг-стратегій подолання екстремальної стресової ситуації. Вимушені переселенці відчувають свою безпорадність у ситуації, що склалася, страх перед невідомістю, жах від того, що відбувається. Стан вимушених переселенців супроводжується інтенсивними емоційними переживаннями, станом шоку (пов'язаним з попаданням під обстріли, втратою близьких тощо), найсильнішим стресом, пов'язаним з тривалим перебуванням в умовах, що становлять загрозу життю людини або її близьких.

Домінуючими психологічними властивостями більшості ВПО є тривожність, депресивність, невротичність, що характеризується емоційною нестійкістю, низькою самоповагою, іноді вегетативними розладами, нестабільним настроєм, неоднозначними невротичними реакціями. У вимушених переселенців, що мають підвищений рівень тривоги, спостерігається викривлення в сприйнятті оточуючої дійсності, які пов'язані з песимістичним забарвленням життєвих подій та подальших перспектив, відчуттям власної неповноцінності, очікуванням неприйняття з боку оточення, підвищеною емоційною вразливістю. Зазначені стани заважають переселенцям засвоювати нові норми соціальної взаємодії та стимулюють прагнення шукати підтримки та допомоги у оточення [3].

Аналіз психологічних проблем і психічних розладів вимушених переселенців показує, що вони носять комплексний характер, торкаючись всі основні сфери особистості: емоційну, когнітивну, поведінкову, мотиваційну, комунікативну. Порушення в різних сферах психологічного здоров'я ВПО внаслідок вимушеного переселення можуть призвести до глобальних проблем особистості, що посилює можливість виникнення суїцидального ризику.

Результати дослідження свідчать про те, що внаслідок своєчасно невирішених психологічних проблем вимушено переселених осіб виникає високий ризик появи таких вторинних дефектів та патологічних порушень, як: виражені акцентуації характеру, психопатії, неврози, висока тривожність, депресія, значно підвищується суїцидальний ризик. Отже, особливої актуальності набуває надання своєчасної психологічної підтримки даної групи населення, розробка та реалізація психокорекійних програм корекції

дезадаптивних копінг-стратегій та зниження суїцидального ризику серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Василенко (Дідух) М.М. Поняття «копінг» у психології. Правове регулювання становлення ринкової економіки в Україні: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 15 квіт. 2008 р.). Київ: КНУВС, 2008. С. 64–66.

2. Карамушка Л.М., Снігур Ю.С. Копінг-стратегії: сутність, підходи до класифікації, значення для психологічного здоров'я особистості та організації. Актуальні проблеми психології. Том 1.Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. 2020. С. 40–52.

3. Слюсаревський М.М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді. Вісник НАПН України. 2022. №4(1). С. 1–11.

СЕКЦІЯ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

УДК 364.044.22
Балухтіна О.М.
канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ НАДАННЯ ПРИТУЛКУ ЖІНКАМ, ЯКІ СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Національне законодавство визначає механізми створення системи ефективної підтримки осіб, що постраждали від насильства. Одним з важливих складових захисту є діяльність притулків, інша назва – «шелтер» (від англ. слів shelter – місце, де можна сховатися від зливи, та bomb shelter – бомбосховище). Насправді, в українських містах майже немає «класичних» шелтерів, але є кризові центри, будинки соціального піклування, центри обліку та нічного перебування бездомних, центри ресоціалізації, притулки для жінок – жертв насильства. Вони відрізняються не лише назвами, а й правилами прийому і перебування людей та підпорядковуються різним органам влади.

В Україні відбувається повільний розвиток мережі притулків. Розташовані вони лише в обласних центрах та виключно у великих містах. Адреси не розголошуються з питань безпеки. Натомість, у самих населених пунктах, де розташовані притулки, через соціальні служби та поліцію узгоджено і відпрацьовано шляхи отримання інформації про наявність притулку та послуг, які вони надають.

Створення притулків відбувається за сприяння Мінсоцполітики та, переважно, за рахунок фінансування міжнародних організацій. Оскільки держава вважає ці заклади не прибутковими, то з державного бюджету не виділяються кошти в повному обсязі. Більшість притулків функціонує на базі Центрів соціально-психологічної допомоги як закладів місцевого органу виконавчої влади та місцевого самоврядування.

В Україні у діяльності притулків є ціла низка проблем, зокрема:

1. Відсутність розгалуженої мережі закладів для жертв насильства в сім'ї.

2. Недостатнє фінансування з боку місцевих бюджетів. Абсолютна більшість притулків існує на кошти громадських організацій, постійно перебуває на межі закриття через відсутність фінансування, що держава наразі намагається виправити.

3. Недостатня кількість місць у закладах, яка коливається від восьми до двадцяти. Наприклад, в Європі на кожні 10 тис. населення країни повинно

бути одне місце в шелтері. За попередніми підрахунками в Україні на кожну область необхідно понад 100 місць.

4. Низький рівень інформованості населення щодо наявності та умов роботи притулків.

5. Відсутність узгодженого на нормативному та практичному рівнях механізму співпраці між органами та установами, відповідальними за протидію насильству в сім'ї.

6. Недостатня належна підготовка більшості спеціалістів правоохоронних органів, соціальних та медичних працівників. З метою профілактики емоційного та професійного вигорання та підвищення кваліфікації працівників треба звертати увагу на регулярність супервізії.

Пропонуємо такі шляхи вдосконалення соціальної послуги надання притулку:

– збільшення мережі та використання різних моделей притулків;

– урізноманітнення джерел фінансування на етапах створення та функціонування шляхом залучення донорських організацій та розширення можливостей державно-приватного партнерства;

– значне збільшення коштів на покращення стану притулків та забезпечення заробітної плати працівникам;

– активна співпраця з громадськими і благодійними організаціями як надавачами соціальних послуг;

– долучення до кращих європейських практик щодо формування єдиних стандартів соціальної послуги надання притулку;

– залучення зарубіжних спеціалістів до проведення курсів або тренінгів щодо підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють з жертвами домашнього насильства.

Важливо також, на наш погляд, розвивати систему прихистку, що передбачає ізоляцію кривдника та дозволяє постраждалим від насильства жінкам залишатися вдома.

Підсумовуючи, зазначимо, що основними шляхами вдосконалення соціальної послуги надання притулку жінкам-жертвам домашнього насильства повинні стати наступні кроки: створення розгалуженої мережі притулків; підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють з жінками, що є жертвами домашнього насильства; збільшення джерел фінансування закладів, передусім за допомогою державно-приватного партнерства. На засадах державно-приватного партнерства долучатися до створення притулків мають право підприємства, установи різних форм власності, громадські об'єднання, фізичні особи, які надають соціальні послуги та іноземні неурядові організації. Мережу шелтерів потрібно розбудовувати із врахуванням інклюзивності.

УДК 364.04
Баршацька Г.Ю.
канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛЬНОСТІ МОЛОДИХ СІМЕЙ

Робота з молодими сім'ями із стабілізації сімейних стосунків передбачає надання різних форм соціальної допомоги молодим сім'ям з питань раціонального вирішення сімейних проблем, профілактики сімейних конфліктів. Як свідчить практика роботи Центрів соціальних служб для молоді, сімейні проблеми та конфлікти значною мірою пов'язані з вихованням дітей, з низькою обізнаністю батьків щодо психолого-педагогічних закономірностей та особливостей розвитку дітей, їх неспроможністю змінювати з віком стереотипи стосунків із своїми дітьми. Тому цілком природною є побудова системи роботи в цьому напрямку відповідно до особливостей вікового розвитку дитини.

У межах роботи спеціалізованих формувань, які займаються проблемами сімей, організовуються та проводяться заняття, на яких соціальна робота спрямована не тільки на сім'ю в цілому, а й на окремих її членів (дитину, батька, матір). На допомогу багатодітним, неповнолітнім, малозабезпеченим сім'ям, одиноким мате-я центрами соціальних служб для молоді проводяться благодійні акції із збору коштів, одягу, продуктів харчування. Виключне значення у цілеспрямованості такої юти мають рейди-перевірки серед неблагополучних сімей з метою обстеження їх житлово-побутових умов, виявлення дітей, які перебувають в особливо складних

Головною метою допомоги батькам у вихованні дітей є надання допомоги ти сім'ям, які характеризуються дисфункційністю, що може мати різні причини. Тому виділяють 5 категорій сімей, що потребують допомоги з боку соціальних служб:

– соціально-демографічні причини: сім'ї багатодітні, бездітні, які розлучають-сім'ї з неповнолітніми батьками, неповні сім'ї;

– матеріально-житлові причини: малозабезпечені сім'ї, які перебувають у поганих житлових умовах; вагітні жінки, матері, на утриманні яких неповнолітні й, або які втратили роботу, потребують роботу зі скороченим днем, на дому тощо;

– медико-соціальні причини: сім'ї з дітьми, батьками-інвалідами, з фізичними психічними захворюваннями, які зловживають спиртними напоями, застосовують наркотичні речовини, мають спроби суїциду;

– психологічні та соціально-педагогічні причини: неблагополучні сім'ї – неповні, які ведуть аморальний спосіб життя, зі стійкими конфліктами між батьками, батьками та дітьми, зовні благополучні, але такі, що систематично

припускають серйозні педагогічні прорахунки внаслідок педагогічної неосвіченості, безграмотні (надмірна батьківська любов, застосування фізичних покарань, формальне ставлення до дитини, неврахування індивідуально-психологічних особливостей дитини процесі сімейного виховання);

– соціально-правові причини: батьки перебувають у суперечності із законами суспільства, криміногенна обстановка в сім'ї, одного з батьків засуджено; молоді люди, які повернулися з місць позбавлення волі.

Чільне місце в роботі центрів соціальних служб для молоді посідає також оздоровлення дітей молодих сімей. Ряд центрів соціальних служб для молоді в літній період організовував табори відпочинку та оздоровлення. Частина – проводила різноманітну роботу на базі вже створених іншими закладами. Психологічна служба ЦССМ забезпечувала психологічний комфорт міжособистісних стосунків, самопізнання, самовизначення, саморозвиток, задоволення інтересів та потреб дітей під час оздоровлення.

Не менш важливими є проблеми соціальної адаптації та інтеграції в суспільство дітей і молоді з функціональними обмеженнями. Чинниками, що визначають необхідність соціальної підтримки сімей, які виховують дітей-інвалідів і молодих інвалідів, є спад виробництва, зростання безробіття, зниження судного доходу сім'ї, руйнування інституту дитячих дошкільних закладів, зменшення доступності медичних послуг, погіршення екологічних умов тощо. Ці фактори призвели до спаду демографічних показників, підвищення рівня захворюваності дітей, зростання дитячої інвалідності. Кожного дня сім'ям цієї категорії доводиться вирішувати гострі проблеми, і, насамперед, шукати своє місце у житті, переборювати різні життєві негаразди. І батьки, в яких є діти-інваліди (здебільшого це неповні сім'ї), і молодь з особливими потребами потребують підтримки та кваліфікованої допомоги з боку державних установ та громадських організацій.

УДК 364-78
Баршацька Г.Ю.[1]
Жук Є.Г.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З УЧАСНИКАМИ АТО/ООС

Сучасне українське суспільство переживає період соціальних змін і знаходиться в перехідних, нестабільних умовах, тому особливої актуальності набуває створення ефективної системи соціального захисту учасників

АТО/ООС, впровадження інноваційних механізмів державного управління в політиці соціального забезпечення і соціального обслуговування цієї категорії населення.

Специфіка служби військовослужбовців полягає в необхідності виконання професійних обов'язків в умовах, ускладнених впливом емоційних і фізичних стресових факторів, пов'язаних із бойовими діями, в зв'язку з чим вони можуть бути віднесені до групи ризику розвитку соціально-психологічної дезадаптації. Виконання складних бойових завдань у військовослужбовців, як правило, супроводжується зниженням психологічних резервів організму, призводить до порушень життєдіяльності, несприятливих особистісних змін, які в подальшому негативно позначаються на загальному стані здоров'я, працездатності, стосунках з оточуючими тощо. З огляду на це, нині виникла нагальна потреба в реабілітаційній діяльності, а нові умови ведення бойових дій в умовах гібридної війни вимагають від фахівців соціальних служб швидко реагувати на запити військовослужбовців-учасників бойових дій щодо організації та проведення комплексної соціальної реабілітації. Все це вимагає кардинальних змін в управлінні сферою соціального захисту і соціального обслуговування учасників АТО/ООС, серед яких перспективним напрямком є проектне управління у сфері надання послуг з соціальної реабілітації.

Н.Н. Алаликіна під соціальною реабілітацією розуміє «комплекс психолого-педагогічних, соціальних, соціально-економічних та інших заходів, спрямованих на усунення або компенсацію обмежень життєдіяльності. Це один із напрямів соціальної політики, пов'язаних із відновленням з боку держави функцій захисту соціальних прав і гарантій тих громадян країни, які брали участь у військових конфліктах як всередині країни («гарячі точки»), так і поза нею в складі армії, в якості військових фахівців або радників, а також з відновленням у суспільній свідомості позитивного образу воїна – учасника бойових дій».

Слід також враховувати той факт, що успішна соціальна реабілітація залежить від чинників сімейного благополуччя, так як зміна відносин у сім'ї впливає на ефективність психологічної допомоги, а бажання проявити себе у творчості є однією з форм самореалізації особистості, що компенсує брак розуміння і співчуття у звичайному житті.

Отже, основні завдання соціальної реабілітації спрямовані на:

– оцінку психофізіологічного стану потерпілих, визначення якості та ступеня психоемоційного розладу;

– визначення оптимальних шляхів і методів впливу, спрямованих на відновлення оптимальної працездатності;

– формування оптимальної психологічної реакції на перебіг і наслідки поранення;

– вивчення динаміки психічних порушень у процесі лікування;

– оцінку фізичної, сенсорної та інтелектуальної працездатності, зіставлення їх з номінальними показниками професійної працездатності та відновлення втрачених психічних функцій;

– корекцію психосоматичного статусу методами психотерапевтичних, психофізіологічних і психофармакологічних впливів;

– здійснення професійної реабілітації, а при необхідності – професійної переорієнтації;

– корекцію самосвідомості, самооцінки і самопочуття;

– надання допомоги в підготовці до повторних хірургічних операцій і купірування больових відчуттів [1, с. 158].

Більш ґрунтовне вивчення означеного кола питань дало можливість для констатації того, що проблеми реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій повинні вирішуватися як на державному, так і регіональному (місцевому) рівнях [2, с. 199].

Державний рівень передбачає розробку цільових програм з надання комплексної допомоги військовослужбовцям, представлених на законодавчому рівні (у постановах, указах, законах, наказах, розпорядженнях тощо). Причому всі ці програми і практичні заходи повинні бути довгостроковими і мати пролонгований характер. На державному рівні основними завданнями реабілітації є: формування стратегії комплексної реабілітації, її цілей, завдань, пріоритетних напрямів і механізмів; правове забезпечення процесу реабілітації; фінансування реабілітаційних програм військовослужбовців. Місцеві органи влади мають бути поінформованими про конкретні проблеми військовослужбовців учасників бойових дій, які проживають на території їхнього підпорядкування, тобто саме вони мають виступати активними суб'єктами соціальної політики у контексті здійснення комплексної реабілітації цієї категорії населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковальчук О. П. Проектування уявлень про професійне майбутнє у військовослужбовців – учасників антитерористичної операції засобами психологічного супроводу. Психологічні перспективи. Зб. наук. праць Волин. нац. ун-т. ім. Лесі Українки ; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. 2015. Вип. 26. С. 157–167.

2. Попелюшко Р. П. Особливості психологічної реабілітації учасників бойових дій засобами природничої рекреації. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психол. ім. Г.С. Костюка. Київ, 2015. Т. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 13. С. 198–207.

УДК 364.78
Баршацька Г.Ю.[1]
Зінченко А.В.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

КОНЦЕПЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ЯК ПОТЕНЦІАЛ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ДИСТАНЦІЙНІЙ (ЕЛЕКТРОННІЙ) ФОРМІ

Теоретико-методологічною основою впровадження електронного урядування є концепція інформаційного суспільства, в якому інформація, знання і інформаційно-комунікаційні технології становлять систему соціальної і державної інфраструктури соціуму, причому значне місце відводиться саме взаємодії держави і суспільства через застосування електронних систем комунікації, в тому числі і в сфері соціального захисту і соціальної роботи. Соціальна робота може бути представлена як інститут, який є системою відкритого типу, має свої структурні елементи, особливості формування і функціонування, які організовуються та регулюються на соціальному рівні. Сьогодні необхідний перехід від традиційного інституту соціальної роботи до сучасної його модифікації.

Згідно з прийнятим визначенням у Європейському Союзі електронний уряд є застосуванням інформаційних і комунікаційних технологій у державному управлінні в поєднанні з організаційними змінами і новими навичками з метою підвищення якості державних послуг і демократичних процесів, зміцнення підтримки політики держави. Європейська комісія, оцінюючи потенціал нової форми управління, визначила електронний уряд як «використання інформаційних і телекомунікаційних технологій у державних адміністраціях у сукупності з проведенням організаційних змін і набуттям нових навичок, спрямованих на поліпшення суспільних служб і демократичних процесів, а також посилення підтримки державної політики. Електронний уряд є засобом для підвищення ефективності державного обслуговування. Він спрощує провадження державної політики й допомагає держсектору, з одного боку, розширювати обсяг послуг і підвищувати їхню якість, а з другого – збільшувати економію ресурсів».

Звідси бачимо, що електронне урядування постає в загальному сенсі як форма організації публічного управління/ урядування, яка, завдяки широкому застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності публічної адміністрації, наданню в дистанційному режимі комплексу адміністративних послуг для людини, суспільства, держави та бізнесу. Отже, в наведених визначеннях: по-перше, поняття «електронний уряд» і «електронне урядування»

ототожнюються, хоча, на нашу думку «електронне урядування» більш ширше поняття і охоплює не тільки структурно-функціональний аспект, але й процесуально-технологічний; по-друге, ці поняття трактуються тільки в системі державного управління як взаємодія держави і суспільства; по-третє, електронне урядування здійснюється через застосування інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернету; і, четверте, електронне урядування здійснюється як надання електронних адміністративних і соціальних послуг, що в даному дослідженні набуває провідного значення.

Таким чином, у сфері соціальної роботи на нашу думку, найбільш ефективною може виступати модель електронного уряду під назвою «сервісне агентство» (*Agency on Demand*), сутність якої полягає у наданні електронних соціальних послуг. В контексті розвитку електронного урядування в Україні найбільш поширеними послугами сьогодні є саме адміністративні, пов'язані із оформленням документів і отриманням інформації від органів державної влади і місцевого самоврядування. Щодо системи соціального захисту населення, то найбільше поширення набули такі соціальні послуги як оформлення житлових субсидій, пільг, соціальних виплат, тобто здебільшого соціально-економічні послуги, і соціально-інформаційні послуги (інформація про діяльність закладів соціального захисту, працевлаштування тощо). Всі інші соціальні послуги (передбачені Законом України про соціальні послуги майже не охоплені і не забезпечені технологіями е-урядування.

На нашу думку, це пов'язано з низкою проблем: 1) відсутність науково-обґрунтованої методології надання електронних соціальних послуг, їх переліку, стандартизації, механізмів і соціальних суб'єктів їх надання; 2) брак технологічного і технічного оснащення (доступ до мережі Інтернет, ІТ-забезпечення, комп'ютерна техніка тощо) закладів соціального захисту і соціального обслуговування населення; 3) нерівномірний доступ до мережі Інтернет і сучасних комп'ютерних засобів окремих територій (наприклад, сільська місцевість) і категорій населення (пенсіонери, люди похилого віку, люди з обмеженими можливостями тощо); 4) брак персоналу закладів соціального захисту для здійснення електронних і онлайн соціальних послуг (особливо в сфері інтерактивної взаємодії з клієнтом в онлайн-режимі); 5) відсутність законодавчої бази, що регламентує механізм надання соціальних онлайн-сервіси. В цілому, можна виділити дві групи чинників, що перешкоджають впровадженню електронного урядування в систему соціального захисту і соціальної роботи зокрема: (1) об'єктивні чинники (недостатність і недосконаліть нормативно-правового забезпечення, матеріально-технічної оснащеності, бюджетного фінансування і кадрового забезпечення) і (2) суб'єктивні чинники (недостатність чи брак обізнаності, мотивації і наявності вмінь серед населення щодо отримання електронних чи онлайн соціальних послуг).

УДК 364.62-058.862
Кузьмін В.В.
канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПОДАЛЬША СОЦІАЛІЗАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ ЗВО ІЗ СИРІТСЬКИМ ДИТИНСТВОМ У ПОСТНАВЧАЛЬНИЙ ПЕРІОД

Проведене нами соціальне діагностування сиріт під час навчання у ЗВО показало існування ряд проблем. Так, на другому етапі цього дослідження з метою уточнення й аналізу життєвого шляху випускників ЗВО останніх років проведено якісне частково структуроване інтерв'ю колишніх студентів-сиріт, тобто молоді, яка, за нашими прогнозами, мала б уже вступити в самостійне (доросле) життя. Користуючись архівними справами та контактною інформацією кадрових служб ЗВО, ми встановили соціальні зв'язки з колишніми вихованцями, які закінчили ЗВО у попередні роки.

Відповідно, нами було встановлено особливості подальшої соціалізації випускників ЗВО з числа сиріт у постнавчальний період, які в кожному випадку, як бачимо, мають різний характер. Досвід сімейного виховання, особливо його позитивна складова, створюють гарне підґрунтя для успішної соціалізації. Наступна соціалізація студентів-сиріт, від яких відмовились батьки з моменту народження чи відібрання, ускладнена. Своєрідним критерієм у таких випадках є наявність рідних чи близьких, які виявляють бажання залишити рідну дитину в сімейних формах виховання.

У разі відсутності рідних чи близьких, фактичної неможливості оформлення усиновлення, опіки (піклування) дітей, як видно з відповідей респондентів, їх передавали до ЗВО, притулків, інтернатних закладів, тобто до різних форм інтернатних закладів тощо (вади та недоліки цих закладів розглянуто в розділі 1), відповідно, їм було важче адаптуватись до умов навчання та проживання, робочого місця, нових колективів тощо. Депривaційні показники, про які йшлось раніше, зараз зумовлюють реальні труднощі, за якими видно соціальні наслідки соціалізації колишніх студентів-сиріт у ЗВО та після їх закінчення, тобто в постнавчальний період.

Як виявлено з відповідей опитаних, більш показово на сучасному ринку праці себе ведуть сироти із сімейних форм виховання – опіки (піклування). Негативний соціальний досвід та порушена через це психологічна складова здоров'я призводять до стійких відхилень стану здоров'я, низької пристосованості молоді до реальних умов дорослого життя. У ході спостереження виявлено студентів, у яких встановлено інвалідність (мають вади здоров'я, 2%), що було викликано і генетичними особливостями, і пережитими девіаціями в батьківських сім'ях: алкоголізм батьків, сварки та бійки в сім'ях тощо.

Звичайно, є труднощі й у сімейних формах піклування. Різниця у віці опікунів (піклувальників) та їх підопічних дається взнаки. Усунення піклувальників від контакту із співробітниками ЗВО, як намагається зробити частина сиріт, призводить до проблеми міжособистісного спілкування, соціальної взаємодії основних агентів соціалізації. У нашому випадку такими є: опікуни (піклувальники), співробітники ЗВО, представники науково-педагогічного складу ЗВО, студентського та місцевого самоврядування тощо.

У загальному випадку, аналізуючи подальшу соціалізацію випускників ЗВО з числа сиріт у постнавчальний період, можна дійти висновку, що вони стикаються з великою кількістю проблем, які зумовлюють їх соціальну девіантність та створюють негативні соціальні наслідки при вході в доросле життя. Такими можна вважати: освітні, що зумовлені низьким освітнім рівнем ще з часів навчання в загальноосвітніх закладах; житлово-побутові, через відсутність власного житла, придатного для комфортного проживання, відсутність перспектив отримати житло від держави, перебуваючи на спеціальному обліку; сімейно-побутові, що мають на увазі взаємини з біологічними батьками (які позбавлені батьківських прав) чи іншими близькими родичами, стан здоров'я більшості осіб із сирітським минулим потребує реабілітації в стаціонарних умовах; соціально-психологічні, що ґрунтуються на складності входження в нове соціальне середовище, особистісні риси характеру кожного представника соціальної групи сиріт; соціально-економічні, через відсутність умінь самостійно заробляти гроші, навичок витрачати та заощаджувати кошти, практичних навичок складати резюме, готовності до проходження співбесід із роботодавцем; культурно-дозвіллєві, щодо організації власного дозвілля та культурного відпочинку тощо.

УДК 316:378.147
Кузьміна М.О.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВИПУСКНИКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПРИКЛАДІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «231 – СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Постановка проблеми. Зміна цілей професійної підготовки майбутніх фахівців з соціальної роботи призвела до нової парадигми формування професійних компетентностей випускників закладів вищої освіти (ЗВО) у зв'язку з глобальними викликами. Формування професійних компетентностей у випускників ЗВО спеціальності «231 – Соціальна робота» передбачає зростання мотивації та прагнення до професійно-особистісного

розвитку, що вимагає виконання наступних завдань: визначення мотивації до навчання та бажання вести діяльність за обраною спеціальністю; підтримка професійної адаптації до умов освітнього процесу; розкриття можливостей професійного розвитку з урахуванням потреби у навчанні; підвищення активності та мобільності майбутніх випускників.

Ще одним заходом навчання майбутніх фахівців з соціальної роботи та формування у них професійних компетентностей є робота з психологом. Разом із ним доцільно провести опитування «Особливості соціальної, психологічної адаптації студентів першого курсу», запропоноване І. І. Сидорчук, результати якого може бути використано у процесі проведення спеціальної лекції з питань такої адаптації. Як зазначив автор опитування, впровадження цих анкет допомагає визначити загальні очікування, досвід, труднощі та інші важливі аспекти, що виникають у процесі адаптації майбутніх фахівців з соціальної роботи до специфіки професійної діяльності.

Читаючи лекції, майбутніх фахівців з соціальної роботи потрібно інформувати про особливості навчання за обраним напрямом підготовки та про те, як спланувати освітній процес. Аспекти лекцій повинні бути присвячені формуванню засобів психологічної орієнтації, особливо щодо виховання, навчання та регуляції поведінки. Виконання запропонованої психологічної програми передбачає профілактику тривожності та пошук оптимальних механізмів дії в освітньому процесі, визначення найбільш ефективних стратегій розуміння сутності професійної сфери, формування мотивації до формування професійних компетентностей шляхом актуалізації планів на майбутнє та бажаних результатів від професійної реалізації [1, с. 368].

Запровадження різноманітних заходів, наприклад, факультативного курсу за дисципліною «Професійна компетентність фахівця із соціальної роботи», відіграє ключову роль у процесі формування професійних компетентностей майбутніх випускників ЗВО спеціальності «231 – Соціальна робота». Під час вивчення даної дисципліни майбутні випускники отримають знання з таких питань: особливості соціальної роботи та соціально-виховної діяльності; специфіка соціальної роботи з конкретними групами людей; соціальне управління та командна робота; дотримання принципу визнання прав, інтересів і потреб людини найвищою соціальною цінністю; специфіка процесу соціалізації, адаптації та інтеграції особистості; досягнення та реалізація функціонального призначення соціальної роботи та захисту громадян; надання соціальних послуг населенню, яке опинилося в скрутному становищі; характеристика порядку надання соціальних послуг населенню; нормативно-економічні аспекти діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері соціальної роботи і забезпечення; характеристика та специфіка представницької, організаційно-розпорядчої та

консультативно-дорадчої функцій у процесі соціальної роботи; доопрацювання пропозицій щодо прийняття нормативних документів у сфері соціальної роботи, забезпечення їх виконання та проведення роботи з контролю за їх виконанням.

Оволодіння перерахованими знаннями сприяє досягненню наступних цілей: забезпечити умови для формування та розвитку професійних компетентностей, що сприяє набуттю знань, умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності; підготовка до практичної реалізації професійних завдань у випадку зайняття посад соціального робітника, спеціаліста із соціальної роботи у сфері освіти, соціального педагога тощо; формування навичок вирішення проблем, які можуть виникнути в сфері соціальної роботи, особливо в управлінні різними її соціальними аспектами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Савенкова Л.О. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування: автореф. дис. … д-ра пед. наук: 13.00.01. Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 1998. 32 с.

УДК 364.08
Новак Т.О.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНО-УПРАВЛІНСЬКІ ПРАКТИКИ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Категорією, що дозволяє вивчити особливості менеджменту соціальної роботи виступають соціально-управлінські практики, що виявляються як цілісний структурно-функціональний простір.

Для визначення сутнісних ознак системи менеджменту соціальної роботи розглянемо різні підходи вітчизняних науковців, які досліджують менеджмент як один із видів соціального управління. Наприклад, на процесуальному аспекті наголошують у своєму визначенні Н. Коляда і Н. Левченко, відзначаючи, що менеджмент соціальної роботи – це процес планування, мотивації та контролю, необхідний для формулювання й досягнення цілей організації з надання соціальних послуг [1, с.119]. М. Лехолетова також зазначає, що менеджмент соціальної роботи представляє собою процес, спрямований планування та ухвалення оптимальних управлінських рішень щодо соціальної допомоги та соціального захисту отримувачів соціальних послуг [2, с.54].

Аналіз наведених визначень менеджменту соціальної роботи дозволяє виділити його сутнісні характеристики: по-перше, це практична управлінська діяльність соціальних суб'єктів; по-друге, реалізується на рівні всіє системи соціальної роботи в державі, на рівні регіонів і територіальних громад, на рівні установ і організацій соціальної роботи, на рівні отримувачів соціальних послуг; по-третє, включає в себе процес планування, мотивації, реалізації та контролю управлінських рішень. Отже, менеджмент соціальної роботи – це, насамперед, управлінська діяльність, яка відтворюється у формі соціальних практик.

Соціально-управлінські практики в системі менеджменту соціальної роботи виступають як способи реалізації соціально-управлінських дій, що формуються в результаті взаємодій соціальних суб'єктів управління у сфері надання соціальних послуг, що забезпечує усталене функціонування інститутів соціальної сфери; детерміновані соціально-статусними та нормативно-ціннісними регуляторами; функціонують як загальні схеми типізації й інтерпретації соціальної поведінки та взаємодії в системі управлінських відносин, що реалізуються у когнітивно-інтерпретаційному, ціннісно-мотиваційному, процесуально-організаційному, комунікативному і діяльнісно-організаційному вимірах, які виступають як цілісний структурно-функціональний простір соціально-управлінських практик в менеджменті соціальної роботи.

1. Когнітивно-інтерпретаційний вимір соціально-управлінських практик. Основою формування і відтворення соціально-управлінських практик в системі менеджменту соціальної роботи виступає габітус як ментальна і когнітивна структура (породжувальний принцип/когнітивна схема інтерпретації ситуацій управління), що інтерналізується у взаємодії суб'єктів менеджменту соціальної роботи.

2. Ціннісно-мотиваційний вимір соціально-управлінських практик. Ще одним з основних структурно-функціональних вимірів реалізації соціально-управлінських практик є ціннісно-мотиваційний вимір в основі якого лежать цінності і ціннісні уявлення. Основним механізмом формування соціально-управлінських практик у ціннісно-мотиваційному вимір виступає процес інтеріоризації цінностей соціальної спільноти і засвоєння особистістю керівника соціального закладу її нормативно-рольових структур.

3. Процесуально-організаційний вимір соціально-управлінських практик. Даний вимір відображає процес прийняття управлінських рішень на різних рівнях менеджменту соціальної роботи.

4. Комунікативний вимір соціально-управлінських практик. Комунікативний вимір пов'язаний із системою комунікацій в управлінні на різних його рівнях.

5. Діяльнісно-організаційний вимір соціально-управлінських практик. В контексті даного виміру соціально-управлінські в системі менеджменту соціальної роботи розглядаються в аспекті програмно-цільової, усвідомленої і предметної діяльності суб'єктів управління в сфері організаційного розвитку соціальної роботи на різних рівнях управління. Змістовним наповненням діяльнісно-організаційного виміру є включення в практику сучасних інноваційно-адаптивних підходів до управління в системі соціальної роботи і надання соціальних послуг, що впливають на формування ефективних практико-орієнтованих моделей соціальної роботи в контексті децентралізації і сталого (збалансованого) розвитку.

Аналіз різних підходів до соціально-управлінських практик в системі менеджменту дозволив виділити соціально-управлінські практики як когнітивно-інтерпретаційний, ціннісно-мотиваційний, процесуально-організаційний, комунікативний і діяльнісно-організаційний виміри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коляда Н.М., Левченко Н.В. Менеджмент соціальної роботи: теоретичний аспект. Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри: Матеріали. Київ, 2017. С. 117–120.

2. Лехолетова М. Методи менеджменту соціальної роботи у діяльності соціального працівника. Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. Вип. 2(7). С. 51–60.

УДК 35.071
Попович В.М.
д-р філос. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ЕВОЛЮЦІЙНОМУ ВИМІРІ

Сучасний етап суспільного розвитку вимагає якісно нових підходів до розробки моделі і концепції соціального і державного управління. Публічне управління виступає як сучасна концепція взаємодії держави і суспільства, тому його принципи і механізми можуть бути застосовані до державної служби і до формування професійної відповідальності державного службовця як посередника між державою і суспільством.

У західній науковій літературі виділяють три основні концептуальні моделі публічного управління, представлені як еволюція концептуальних ідей державного управління відповідно розвитку демократичного типу соціального управління і формуванню та самоорганізації громадянського суспільства: 1) модель управління М. Вебера та В. Вільсона, побудовану на принципах наукового менеджменту та бюрократичної системи управління

(«Old Public Management»); 2) модель «Нового публічного менеджменту» («New Public Management»); 3) модель належного управління (урядування) («Good Governance»).

На сьогодні існують й інші підходи до розробки моделі публічного управління. Серед таких можна відзначити наступні:

– концепція політичних мереж (90-ті роки XX ст. – перше десятиліття XXI ст.), основою якої є комплексна і структурна взаємодія політичних інститутів держави і громадянського суспільства. Політична мережа представляє собою інституційні зв'язки між державними структурами і недержавними суб'єктами, які утворюють державно-приватно-громадське партнерство у вирішенні суспільних проблем і розробці та реалізації державної політики в різних сферах на основі в взаємовигідних договорів у процесі обміну наявними ресурсами (матеріальними, фінансовими, економічними, політичними, культурними, людськими) [1, с.157];

– концепція рецептивного адміністрування (кінець першого десятиліття XXI ст.), в якому передбачається високій рівень відкритості і прозорості управлінської адміністрації на всіх рівнях публічного управління, що дозволяє високий рівень доступу громадськості до контролю і участі в прийнятті управлінських рішень [2, с.94];

– модель відкритого уряду («Open Government Partnership») передбачає реалізацію «права громадян на доступ до документів та моніторингу дій органів влади з метою можливості ефективного громадського контролю над державним регулюванням, як основи для розвитку діалогу між суспільством і владою» [4, с.48];

– модель ««електронного уряду» і «електронного урядування», яка набула значного поширення із стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій [3, с.28].

Виділені концепції і моделі публічного управління скоріш доповнюють основні моделі, виділяючи в якості основної ознаки взаємодію державної влади і громадянського суспільства у розробці та реалізації управлінських рішень на різних рівнях публічного управління і контроль за діяльністю органів державної влади в процесі виконання таких рішень.

Узагальнюючи результати аналізу сучасних моделей публічного управління, слід зазначити наступне:

– по-перше, в демократичних суспільствах не існує окремої моделі у «чистому» вигляді, елементи різних присутні в системах державного і публічного управління;

– по-друге, концептуальний і практичний еволюційний розвиток моделей публічного управління відбувався (і відбувається) завдяки впровадженню бізнесових методів і технологій керівництва, а, насамперед, розвиток і посилення ролі громадянського суспільства і його інституцій

вплинув на формування моделей, заснованих на відкритості, прозорості, якості і підзвітності органів державної влади і місцевого самоврядування;

– по-третє, пріоритетним і стратегічним напрямком реформування і модернізації системи публічного і державного управління є впровадження принципів належного (якісного) врядування («Good Governance»);

– по-четверте, хоча прийняття Закону України «Про державну службу» суттєво змінив принципи функціонування державної служби, але пріоритетм модернізації залишається формування професійної, прозорої, підзвітної громадянському суспільству державної служби;

– по-п'яте, є необхідним розробка і реалізація механізмів публічного управління формуванням професійної відповідальності державного службовця як зовнішньо і внутрішньо детермінованої системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравець І.В., Якобчук В.П., Довженко В.А. Сучасні теорії публічного управління: концепції «менеджеризм» та «неоменеджеризм». *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 4. С. 103–108.

2. Николаєва В.І. Сучасні концепції та теорії державного управління соціальною роботою. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2019. №1. Том 30 (69). С. 91–96.

3. Погребняк І.Є. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування (e-governance): поняття та принципи функціонування. *Право та інновації.* 2014. № 3 (7). С. 26–35.

4. Сьомич М. Особливості сучасних моделей публічного управління. *Аспекти публічного управління*. 2019. Том 7. № 4. С. 44–52.

УДК 364.044:303.01
Серга Т.О.
канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВІЙСЬКОВА СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМОК СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Після початку повномасштабного вторгнення Російської федерації на територію України та початку військових дій, масштабно зросли виклики щодо соціального балансу в нашому суспільстві. Соціальна робота, як практична діяльність, спрямована на реалізацію соціальної політики держави щодо боротьби з усіма видами соціальних ризиків, наразі потребує значного розширення та трансформації. Сучасні умови вимагають розуміння її як своєрідного спеціалізованого виду соціальної діяльності, що допомагає

знайти шлях до повноцінної допомоги, духовного оздоровлення тих, хто має відношення до війська та потребує соціального захисту.

Аналізуючи актуальний інформаційний простір, не можна не помітити, що в Україні відбувається активізація військової соціальної роботи, яка складається з багатьох напрямків. Це й велике розширення громадських ініціатив, волонтерської діяльності в кожному регіоні країни, й всіляка допомога міжнародних організацій та особисто іноземних громадян, це й діяльність державних органів влади по лінії міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, міністерства у справах ветеранів, міністерства соціальної політики та ін. Питаннями соціальної допомоги та захисту займаються й соціальні служби, що підпорядковуються органам місцевого самоврядування, й благодійні та релігійні організації тощо.

Така цілком необхідна зараз активізація цього напрямку практичної соціальної роботи потребує осмислення, систематизації, розробки нових методологічних та технологічних підходів з боку науки. І дійсно, з'явилися статті в спеціальних виданнях, наукові доробки, перші дисертаційні дослідження і т.ін. Однак, формування та розвиток цієї галузі – найближче майбутнє вітчизняної науки та практики.

До речі треба зауважити, що дослідники розрізняють поняття «військова соціальна робота» і «військово-соціальна робота».

На зараз можна констатувати, що військова соціальна робота органічно, як підсистема, входить до загальної системи соціальної роботи і бере її за основу. Військову соціальну роботу, як і взагалі соціальну роботу, доречно розглядати з кількох позицій: 1) це своєрідна форма людської діяльності – вона стосується саме людини, життя якої певним чином торкається війська; 2) це наука про закономірності військової соціальної роботи, її методи, принципи, технології; це наука, що висвітлює практично-перетворювальну благодійну практику у площині військового соціуму; 3) це навчальна дисципліна, що, ґрунтуючись на положеннях теорії соціальної роботи, своїм змістом показує особливості практики соціального обслуговування у військовому соціальному середовищі [1].

Формування військової соціальної роботи – процес, безумовно, тривалий, він включає певні національні традиції, відповідний міжнародний досвід, креативність сучасного суспільства. Пріоритет в цій справі належить безумовно державним установам, насамперед, військовим органам управління [2].

Так, активно формуються й технології військово-соціальної роботи. Це технології соціальної підтримки, допомоги, самодопомоги військовослужбовцям з метою підтримання їхнього бойового духу, морально-психологічного стану, необхідного для виконання службово-

бойових завдань, адаптації, соціальної профілактики, реабілітації після служби чи поранень, забезпечення реалізації прав і свобод, виконання військових обов'язків. Технології військово-соціальної роботи є інструментом відомчої турботи з військовослужбовцями.

Виділяють технології військово-соціальної роботи в мирний час і в бойових умовах. До перших належать: технологія критичного мислення, фасилітації, особистісно-орієнтована, педагогіки ненасильства, педагогічної підтримки, рівний-рівному, педагогіка співробітництва тощо. До других належать: технології втручання, адаптації, соціальної реабілітації, супроводу, які вимагають тривалого часу чи екстрених заходів щодо вирішення проблем військовослужбовців.

Тобто можна зробити висновок, що теоретичними основами соціальної роботи з військовослужбовцями є спектр теорій філософії, історичний, порівняльний, політичний, загальнонаукові, конкретно-наукові підходи, підходи соціальної роботи, в той час як теоретичними основами військово-соціальної роботи є комплекс теорій державного управління, воєнної науки, філософії війни та миру, соціології військових колективів, соціальної політики щодо військовослужбовців, теорії права, прав людини тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Савицький В.І. До питання про предмет військової соціальної роботи. URL : http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2012/1/20.pdf.

2. Давидова О., Нагірняк М. Основи військової соціальної роботи в Україні. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених, 9 листопада 2022 р.; [за ред.: Нагірняка М.Я.]. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. С. 20–26.

УДК 316.347:364
Таран В.О.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] д-р філос. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПОНЯТТЯ МЕНТАЛЬНОСТІ: КОЛО ПРОБЛЕМ ТА СУТНІСНІ ОЗНАКИ

Проблема ментальності завжди була у полі зору вітчизняних і зарубіжних дослідників. Сьогодні, в умовах нових реалій, обумовлених, у тому числі, озброєним нападом РФ на Україну і черговим випробуванням для нашої країни у її боротьбі за збереження своєї державності і національної

ідентичності, інтерес до ментальності як важливого фактору впливу на соціально-політичні процеси, отримав додаткового міцного поштовху. Це знайшло відображення в роботах таких вітчизняних і зарубіжних авторів як В. Гриневич, С. Дацюк, Г. Карпюк, Є. Анісімов, Н. Розов, Дж. Хоскінг, Р. Суні, А. Еткінд, Е. Томпсон та ін.

Однак тема залишається надзвичайно складною і багатоаспектною, що потребує її подальшого комплексного дослідження. У зв'язку з цим є необхідність у висвітленні ряду ключових моментів, що торкаються як проблемних аспектів феномена ментальності, так сутнісних ознак цього поняття.

Проблема ментальності традиційно розглядається представниками різних наук: філософії, історії, соціології, політології, психології, етнології, лінгвістики, культурології, релігієзнавства тощо, що привело до виникнення широкого розмаїття теоретичних концепцій та світоглядних парадигм стосовно даного питання. Не випадково її часто характеризують по-різному, як: соціокультурний феномен (Г. Джулай), складову світогляду, «духовний планетарій» (Т. Поплавська), фактор політичного життя соціуму (О. Лисеєнко), генетичний код народу, «склад його душі» (Т. Власевич), психологію народу (В. Вундт), «поведінковий код» народу (Т. Філіпова), історичну пам'ять народу (А. Пантін), історію затримання в часі (Ж. Ле Гоф), світобачення, спосіб думати (М. Блок, Л. Февр), саморозуміння певної групи (Ю. Мітке), всезагальну установку, колективний образ мислення (Г. Теленбах), набір (типових для колективу) способів і змістів мислення та сприйняття (П. Динцельбахер) тощо.

Це пояснює факт наявності багатьох дефініцій категорії «ментальність», адже кожний з авторів акцентує увагу на тих особливостях цього феномена, які досліджуються в контексті конкретно наукового і методологічного підходу.

У науковому вжитку паралельно з поняттям «ментальність» часто зустрічається поняття «менталітет», які є близькими за змістом. Порівняємо. Ментальність – від лат. mens – розум, спосіб мислення, склад душі – сприйняття і тлумачення світу в системі духовного життя народу, нації, соціальних суб'єктів. Менталітет – від франц. «mentalite» – «умонастрій», «мислительну настанову», «колективне уявлення», «уявлення взагалі» і «склад мислення». На теоретичному рівні існують спроби визначити певну відмінність між ними. У найбільш загальному вигляді дослідниками зазначається, що поняття «ментальність» є більш широким за значенням – як процес (система вірувань, звичок, способів мислення та поглядів, що формується історично під впливом певних соціокультурних факторів та прийнятих і поширених у соціальному середовищі певної групи людей або у визначеному суспільстві); поняття ж «менталітет» – як даність (сформована

на даний час сукупність психологічних та світоглядних особливостей конкретної соціальної групи, етносу, нації) (О. Гордійчук). Однак у змістовому плані обидва поняття все ж залишаються дуже близькими і часто сприймаються синонімічно. Не випадково у Вікіпедії вони не диференціюються і мають спільне визначення – сприйняття та тлумачення світу, що поширене в певній спільноті та виражається в її соціокультурних феноменах. Ментальність визначається архетипами та стереотипами культури цієї спільноти.

Аналіз виникнення та утвердження поняття «ментальність» дає можливість стверджувати, що з'ясування ментальних основ розвитку етнічних спільнот пов'язані з процесом національного «народжування» сучасної Європи. Тому безпосередній зв'язок ментальності з її етнонаціональною природою підкреслюється поняттям «національний менталітет». Національний менталітет – глибинні психічні структури, що історично та соціально вкорінені у свідомості, колективній пам'яті та поведінці багатьох поколінь людей. Національний менталітет базується на системі поглядів, ідеалів, інтересів, традицій, оцінок, соціальних установок та норм, в основу яких покладено синтез реальних суспільних потреб, досвіду, архетипів колективного несвідомого, й чітко проявляється в типовій поведінці представників певного національного утворення через стереотипи сприйняття, реакції (ухвалення рішень) і поведінки (О. Бойко).

Важливе питання – це питання суб'єкта ментальності. Відомо, що ментальність чи менталітет знаходять прояв і на індивідуальному, і на груповому, етнонаціональному, суспільному рівнях. Однак вважається, що суб'єктом ментальностей є не індивід, а соціум. Адже, виходячи із природи ментального та за визначенням психологічної науки XX століття, саме на колективному/суспільному рівні формується принципово інший, докорінно відмінний від індивідуального, спосіб організації психічного життя. Це здатність людської психіки зберігати й передавати з покоління в покоління найрізноманітнішу інформацію. У сучасному гуманітарному знанні поняття ментальності набуло широкого змісту й уживається не тільки для позначення тих або інших культурних стереотипів, типових для більших соціальних груп або характеристики духовної настроєності всього суспільства, але й для тлумачення напряму думок, вірувань, невеликої групи людей. Виходячи з цього, ментальність – це певна сукупність сталих неусвідомлених форм світосприйняття, властива певній групі людей, яка визначає ставлення і поведінку цих людей стосовно феноменів їх буття – життя й смерті, здоров'я й хвороби, праці й відпочинку, природи, дитинства й старості, сім'ї й держави, минулого й майбутнього. Таким чином, ментальність – важливий етнопсихологічний феномен, який виступає інтегральною етнопсихологічною ознакою особистості, народу, нації (В.Г. Нестеренко).

Ще однією стороною проблеми ментальності є питання співвідношення в ній сталих і мінливих складових, що визначає ступінь її кореляції з конкретними соціокультурними і соціально-політичними реаліями.

Говорити про ментально-психологічні особливості народу доцільно тільки з урахуванням всього розмаїття його складових. Структурувати ж таке розмаїття можна по-різному: особливо значимими залишаються генераційні, соціально-економічні, освітні та географічні відмінності. Також суттєві відмінності ментально-психологічних характеристик можуть визначатися за світоглядними критеріями, що тісно пов'язане з соціальною позицією індивідів і соціальних груп. Одиницею розмаїття національного менталітету є габітус – комплекси установок (фреймів, символів, ідентичностей та поведінкових стереотипів), або сталі сполучення значеній з перемінних подібного роду. Однак, чи існує якась єдність у такому розмаїтті габітусів? Вважається, що так. Перш за все, це загальний набір фреймів (схем осмислення навколишнього світу) і символів (святинь, символів), в рамках котрих люди з різними габітусами по-різному поміщають себе й встановлюють життєві переваги. (Н. Розов).

Інтерес викликає й проблема співвідношення ментальності і суспільної свідомості. Ментальність часто розглядається як складова суспільної свідомості, пов'язана практично з усіма її формами (О. Скрипченко). Хоча іноді її прямо зараховують до однією із форм суспільної свідомості: соціальної психології (Р. Манду), ідеології (Ж. Дюбі), «уявлюваного» (Ж. Ле Ґофф), «історії людських уявлень» (Г.-В. Ґетц) тощо. Разом з тим, ментальність не є жодною з них. Вона є цілісним проявом духовних напрямків, які не зводяться до суми форм суспільної свідомості, а виступає специфічним відображенням дійсності, що зумовлюється процесом життєдіяльності етносу/нації в певному географічному, історичному і соціокультурному просторах (О.С. Баронін).

У контексті цього питання доречно говорити й про особливий взаємний зв'язок ментальності з духовним. Ментальність в принципі не існує поза сферою духовного, а духовне, відокремлене від ментальності, набуває знеособленого вигляду. Відповідно до своєї природи ментальність пронизує всі види і форми існування духовного, становить невід'ємну частину його змісту. Саме тому на ментальність поширюються всі якісні визначення, притаманні духовності й духові.

Важливим аспектом проблеми є й питання структури ментальності. Ця структура є досить складною, що обумовлюється багатофакторними умовами її формування і різноманітними формами прояву. Адже, ментальність виявляється у домінуючому настрої людини, у характерних особливостях світосприйняття, у системі моральних вимог, норм, цінностей і принципів виховання, у формах взаємин між людьми, у сімейних засадах, у ставленні до

природи та праці, в організації побуту, свят, у конкретних актах самоорганізації етносу тощо. В ній також знаходять відображення певні форми етно/націокультури – мова, звичаї, обряди, вірування, магія, міфи, мистецтво, мораль.

У той же час, структура ментальності не є постійною: під тиском історичної реальності та умов індивідуального існування вона певною мірою змінюється, що зумовлює перетворення ментальних особливостей у розвитку конкретної спільноти з плином історичного та біологічного часу її існування. Єдність ознак утворює свою особливу сферу, якій властиві специфічні закономірності і ритми. Ця сфера суперечливо й опосередковано пов'язана зі світом ідей, що панують у суспільстві, але ніколи не зводиться до нього.

Ще один цікавий момент – співвідношення в ментальності свідомого (раціонального) і несвідомого (ірраціонального) начал. В принципі переважна більшість дослідників розглядають ментальність як складне утворення, в якому присутні і свідоме, і несвідоме. Однак, нерідко надають одній із цих складових – або ірраціональному, або раціональному (В. Козловський). Орієнтація на пріоритет ірраціонального перегукується з концепцією К. Юнга про колективне несвідоме. Останнє з'являється за допомогою колективних переживань етнічної групи як певних неусвідомлених реакцій, що виявляються в характерних для цієї групи універсальних прообразах (символах), які є підсвідомими детермінантами поведінки і мислення кожного індивіда. Щоправда, говорити про тотожність ментальності й архетипів, недоречно, оскільки між ними є суттєві відмінності, принаймні, у походженні, та мірі відкритості для інших етносів (О. Савицька, Л. Співак). Однак, логічніше говорити про єдність в структурі ментальності психічного і раціонального. У зв'язку з цим І. Данилюк прямо пише, що ментальність це й глибинний рівень колективної та індивідуальної психології, зокрема й підсвідомого; а також і сукупність готовностей, настановлень та переконань індивіда або соціальної групи діяти, мислити, відчувати та сприймати світ певним чином, залежним від традицій, звичаїв, соціальних інституцій і всього довкілля людей.

Існують й інші підходи щодо структуризації ментальності.

Так, Т. Поплавська виокремлює чотири структурні елементи ментальності: розуміння, інтуїцію, ментальну свідомість, ментальні структури.

Разом з тим, запропонована структура може розглядатися як неповна. Адже структурними елементами ментальності, без сумніву, є й пам'ять, емоції, почуття, установки, афекти й інші психологічні моменти.

Крім того, в структурі ментальності можна розглядати певні рівні: соціокультурних світів та типів культури; національних культур; субкультур (Т. Власевич). Щоправда, і така класифікація не є досконалою. Адже

критерій тут є досить «розмитий», оскільки зазначені сукупності людей характеризуються за різними ознаками. Є й інша класифікація структурних елементів за рівнями. Це: 1) первинний, нижчий рівень, який фіксує кількість тієї психо-емоційно-розумової енергії, яку необхідно задіяти етнофору для вирішення певної задачі. Виражається в темпераменті, пасіонарності, типової для певного етносу; 2) несвідомий, який, у свою чергу, також складається з різних підрівнів, що. визначаються етнічними, расовим і загальнолюдським факторами. Найглибшим серед них вважається архетипічний рівень; 3) вищий рівень етнічної ментальності, котрий має вихід безпосередньо на мислення. Особливість цього рівня полягає у тому, що ментальність, у принципі, доступна для наукового пізнання джерела саме завдяки наявності в її структурі «розумового», мисленнєвого рівня. Однак, якщо мислення – це пізнання світу, то менталітет – це манера мислення, його склад, його особливості, його своєрідність.

Усі три названі рівні поєднуються загальним механізмом ретрансляції з покоління в покоління інформації про найбільш оптимальні приймання розв'язки стандартних завдань, що встають перед членами даної спільноти. Причому перший акцентує увагу на психоенергетичному компоненті, другий – на несвідомому, третій – на вроджених стереотипах мислення (І. Данилюк, В. Гресько).

Досить розповсюдженим є принцип виділення у структурі ментальності наступних трьох компонентів: емоційного (емотивного), когнітивного (вербального) та поведінкового (конативного) (О. Лозова).

Виходячи із вищенаведеного, можна зазначити, що проблема ментальності залишається актуальною і відкритою для подальших дискусій стосовно її сутнісних моментів.

УДК 364.4.046.6
Щербина С.С.
канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ

Особливість немолодого клієнта полягає в тому, що він частіше виступає як об'єкт насильства з боку соціального оточення, проте це не означає, що немолодим не властиві проблеми, пов'язані з самотністю, кризою сімейних відносин, зловживанням алкоголю, депресією, психічною неврівноваженістю. Диференціальний підхід повинен стати обов'язковим в соціальній роботі з літніми людьми як з особами, членами суспільства, сім'ї, мешканцями будинку для старезних і так далі. Для соціальних працівників

важлива в першу чергу вичерпна інформація про контингент літніх і старих людей, яких вони обслуговують.

Можна зазначити, що літня людина – це особлива категорія осіб у віці від 50 – 60 років і старше, яким характерні різні хвороби, переживання, а також всілякі проблеми з якими, на жаль, стикаються літні люди: психологічні, матеріально-фінансові, соціально-побутові, медичні та багато інших. Соціальне обслуговування немолодих громадян здійснюється достатньо різноманітними методами і формами соціальної роботи. Основними з яких є: стаціонарне, напівстаціонарне, нестаціонарне соціальне обслуговування і термінова соціальна допомога. Немолодим громадянам надаються: соціально-побутові, соціально-медичні, соціально-економічні, соціально-психологічні, соціально-правові, соціально-педагогічні і соціокультурні послуги.

Установи в яких обслуговуються немолоді громадяни це – Центри соціальних послуг населення, будинки-інтернати для літніх загального типу, стаціонарні соціальні установи міні-інтернати, установи санаторно-курортного типу, соціальні будинки для самотніх і літніх громадян.

Отже, можна зробити певні висновки щодо соціального обслуговування людей літнього віку.

1. Рівень цивілізованості суспільства ставиться в пряму залежність від того положення, яке займає в суспільстві люди похилого віку, інваліди і діти. Абсолютно очевидно, що від міри, глибини і послідовності вирішення проблем літніх людей залежить майбутнє країни, і стійкий соціальний розвиток. Кількість літніх людей збільшується щороку, а якість життя знижується, і це далеко не тимчасове явище в сьогоднішніх умовах системної кризи соціального захисту літніх людей набуває пріоритетного значення.

2. Літня людина – це особлива категорія осіб у віці від 50–60 років і старше, яким характерні різні хвороби, переживання, а також всілякі проблеми з якими, на жаль, стикаються літні люди:

– психологічні, обумовлені різким зниженням, звуженням контактів людини, які дуже часто приводять до повної самоти;

– матеріально-фінансові, обумовлені невеликими доходами літніх людей, виді пенсійного забезпечення;

– соціально-побутові, обумовлені проблемами обмеження життєдіяльності;

– соціально-медичні, обумовлені відношенням суспільства до старості;

– проблеми самотності, обумовлені руйнуванням традиційних сімейних засад, що приводить до того, що літні люди живуть і справляються зі своїми нездужаннями наодинці;

– проблеми трудової зайнятості, це пов’язано із зміною соціального статусу людини, у зв’язку з виходом на пенсію.

3. Найважливішим завданням держави на сучасному етапі є створення ефективної системи соціального обслуговування як комплексу послуг різним категоріям населення, що знаходяться в зоні соціальної риски. Соціальне обслуговування немолодих громадян в даний час стало невід'ємною частиною державної системи соціального захисту населення. Соціальне обслуговування як об'єкт системного обґрунтування і комплексного розвитку не може розглядатися поза міжнародним досвідом і національними традиціями.

4. Соціальне обслуговування покликане допомагати літнім людям у вирішенні виниклих у них соціальних проблем по відновленню або посиленню їх здатності в самозабезпеченні і самообслуговуванні, створювати необхідні умови для життєздатності.

Система соціального обслуговування громадян літнього віку в Україні є багатокомпонентною структурою, що надає соціальні послуги літнім людям. Види соціальних послуг літнім людям надані відкритим переліком, який може змінюватися залежно від життєвої ситуації. Нормативно-правова база України в області соціального захисту населення і в аспекті соціального захисту літніх людей, зокрема в цілому, відповідає нормам сучасного цивілізованого суспільства, проте багато напрямів соціальної роботи з літніми людьми ще недостатньо освоєні і вимагають як законодавчої, так і матеріальної і теоретико-методологічної підтримки.

Таким чином, система соціального захисту літніх людей в наший країні в даний час ще знаходиться у стадії модернізації, поволі, але неухильно перетворюючись на якісно нову самостійну, багатопрофільну галузь народного господарства, поступово наближаючись по своїй якості і ефективності до стандартів європейських і інших економічно розвинених країн.

УДК 378:37.01
Щербина С.С.[1]
Віхляєва Я.Є.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ПРОЦЕС ЇХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ В ЗВО

Особистісні властивості виступають фактором, який впливає на адаптацію і в той же час вони можуть самі змінюватися в процесі адаптації.

Загальновідомо, що досить стійкою особистісною якістю є локус контролю, що формується у процесі побудови внутрішнього світу та набуває стійкості, константності у підлітковому та юнацькому віці. Ця інтегральна характеристика особистості безпосередньо впливає на розробку життєвої програми, планування життєстворення, а згідно з цим, у рамках нашого дослідження, і на процес соціально-психологічної адаптації у період навчання.

Під час застосування методики виявлення рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера у вибірці випробуваних студентів-першокурсників за шкалою загальної інтернальності була виявлена перевага екстерналів (72,7%) над інтерналами (27,3%).

Важливо відзначити, що за шкалами міжособистісних відношень (Ім) та здоров'я (Ізд) більшість досліджуваних належить до інтерналів. Ці дані можуть свідчити про досить розвинуту здатність наших досліджуваних контролювати свої неформальні відносини з іншими людьми, викликати до себе увагу та симпатію, а також зберігати відповідальність за своє здоров'я.

Зовнішній локус контролю у сфері невдач і у сфері навчальних відносин може відображати маловиражену здатність більшої частки студентів до подолання життєвих труднощів, недостатньо розвинене почуття відповідальності відносно негативних подій та ситуацій, відсутність впевненості у своїй здатності впливати на ці ситуації, а також схильність до переносу відповідальності за те, що відбувається, на інших людей, на випадок або на обставини. Зовнішній локус контролю у певній частці наших випробуваних, можливо, відіграє роль захисного механізму, який, знімаючи відповідальність з особистості за її невдачі, дозволяє легше адаптуватися до постійних зовнішніх негативних оцінок предметної діяльності та поведінки і тим самим зберігати самоповагу.

З метою виявлення особливостей протікання процесу соціально-психологічної адаптації у ЗВО ми визнали доцільним дослідження спрямованості особистості кожного студента «на себе» (особистісної), «на завдання» (ділової), спрямованості на взаємодію. Усередині кожної групи усі респонденти були поділені на три підгрупи за видами спрямованості (методика «Спрямованість особистості» В. Смекал-М. Кучер).

Дані дослідження показали, що на першому курсі для студентів-флегматиків характерна перевага спрямованості на завдання (38 %), що пояснюється застосуванням перевірених методів роботи, контролем своєї діяльності.

Студенти-холерики на першому курсі відрізняються підвищеною збудливістю й нерівноваженістю, ініціативністю у діяльності (спрямованість на завдання – 31 %), товариськістю, що доводить спрямованість 47 % студентів на взаємодію. Представники сильного врівноваженого, гнучкого

темпераменту – сангвініки – відзначаються високим рівнем пристосування до змінних умов й рухомістю, ініціативністю, комунікабельністю. Про це свідчить спрямованість 41 % першокурсників на взаємодію. Студентам цього типу темпераменту характерна висока рухомість. Сангвініки у роботу включаються швидко, мають хорошу працездатність – спрямованість на завдання – 35 %.

Меланхоліки належать до слабкого типу вищої нервової діяльності й відрізняються високим рівнем емоційної чуттєвості, високим рівнем уразливості, саме це пояснює спрямованість на себе 42 % респондентів. Такі студенти замкнуті, важко та повільно зближаються з людьми (тільки 17 % меланхоліків спрямовані на взаємодію), прагнуть «бути у затінку». Ці респонденти побоюються змін свого укладу життя. Монотонні завдання їх не обтяжують, для них найбільше підходить робота, що вимагає ретельності й терпіння, що й пояснюється спрямованістю на завдання 37 % студентів цього типу темпераменту. Проведене дослідження дозволило встановити, що за видом спрямованості на себе серед першокурсників домінують меланхоліки (42 %). Високо оцінювали спілкування першокурсники – холерики (47 %), а студенти-флегматики більше за всіх намагались задовольнити власні потреби (38 %).

Таким чином, ціннісні орієнтації студентів різних типів темпераменту відрізняються за стадіями адаптації. Тобто існують індивідуально-типологічні відмінності проявів адаптації студентів за ціннісними орієнтаціями та видами спрямованості в процесі навчання у ЗВО, і в першу чергу вони виявляються на різних стадіях адаптаційного процесу.

Такі індивідуально-типологічні відмінності супроводять і результативність адаптаційного процесу у ЗВО, що пов’язано з властивостями соціального рівня адаптації, а саме особливостями спілкування, конфліктності, стратегії поводження в конфліктах, ставлення до навчання та до групи.

УДК 364.4
Берник В.Г.[1]
Щербина С.С.[2]
[1] студ. гр. СН-412м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СТАН УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ МОБІЛЬНІСТЮ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Надання управлінню соціальними закладами наукового характеру передбачає широке використання на всіх його рівнях і ланках наукових досягнень, передусім результатів досліджень у сфері управління, державного управління, політології, права, філософії, психології, соціології, економіки та інформатики; сприяння розвитку наукових досліджень з актуальних проблем державного управління, зокрема розроблення нових управлінських технологій та впровадження їх досягнень у практику; залучення науковців та практиків по роботі з кадрами до аналітичної роботи в органах управління соціальною сферою; підвищення рівня забезпеченості апарату системами підтримки прийняття рішень, які базуються на сучасній управлінській методології та використанні засобів інформатизації та комп'ютеризації.

В умовах складності і масштабності управлінських проблем управління наукові підходи і методи їх вирішення набувають особливого значення. На думку В. Бакуменка, це стосується системного та ситуаційного підходів [1, с. 16]. Підкреслимо, що науковий метод передбачає критичний підхід до аналізу даних та їх інтерпретації, а системний підхід передбачає засвоєння методологічного інструментарію системного аналізу.

Застосування системного підходу у розробці структури професійної мобільності персоналу та моделі управління професійною мобільністю надало нових і перспективних можливостей в аналізі та визначенні процесу професіоналізації кадрів, структуризації факторів, які визначають професійну мобільність кадрів, використання комплексу інституційних каналів професіоналізації та відповідних методів управління персоналом.

Суть управління персоналом становить системну, планомірно організовану дію за допомогою взаємопов'язаних організаційно-економічних і соціальних заходів на процес формування, розподілу й перерозподілу кадрів у системі управління, на створення умов для використання трудових якостей управлінців з метою забезпечення ефективної роботи органів влади та самоактуалізації в процесі роботи працівників [2, с. 70].

Система складається з численних взаємопов'язаних підсистем, є відкритою, взаємодіючи із зовнішнім середовищем як у цілому, так і зі своїми підсистемами. У даному випадку, компонентами структури

професійної мобільності персоналу як системи є її підструктури з відповідними елементами.

Підсистеми – це такі частини системи, які самі утворені з елементів (компонентів), а елементи – це прості складові системи, межі поділу в рамках даної якості цілого. Вони являють собою неподільні, елементарні носії саме цієї якості, якості певного процесу. На нашу думку інституційних каналів на практиці більше: процедури професійної орієнтації, добору, щорічної оцінки, атестації, оцінювання персоналу під час просування кар'єрою, внесення до кадрового резерву, ротації, стажування, професійної освіти (навчання) тощо, а сам процес професіоналізації невід'ємний від факторів (або функцій професійного середовища): професійних орієнтації, добору (відбору), адаптації, мотивації, активізації, оцінювання, освіти (навчання), виховання тощо, що на разі не завжди системно і комплексно не відображається у сучасній літературі з питань професіоналізації кадрів.

Структура – це перш за все сукупність взаємопов'язаних ланцюгів, які утворюють систему. Пропонована нами структура професійної мобільності персоналу, у свою чергу, є також системою, яка має певну сукупність елементів, які утворюють єдине ціле, відсутнє в окремих елементах структури. Структура – це організаційна характеристика системи, яка являє собою сукупність стійких системоутворюючих зв'язків і відносин, які забезпечують стабільність і рівновагу системи, взаємодію, підпорядкованість і пропорційність між складовими її елементами. Структура перебуває в тісному взаємозв'язку зі складом системи, визначається ним і сама, в свою чергу, значною мірою його визначає.

Управління існує в єдності його компонентів, які нерозривно пов'язані із зовнішнім середовищем. До цього середовища можна віднести соціальні інститути професіоналізації, кадри державної служби, які одночасно перебувають у самій управлінській галузі, одночасно будучи складовою трудових ресурсів країни, регіону. Працюючи, вони потрапляють у відповідне професійне середовище зі своєю системою роботи з кадрами (або системи інституційних каналів професіоналізації) яка, через систему функцій професійного середовища, впливає на особисті та професійні якості працівника, різні типи його професійної мобільності у даному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики : монографія. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.

2. Хачатурян Х. Інноваційний потенціал державотворчих процесів в Україні та його людський ресурс. Вісник НАДУ. 2006. № 2. С. 67–72.

УДК 316.485.6
Бороденко А.С.[1]
Таран В.О.[2]
[1] студ. гр. СНз-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] д-р філос. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ОСНОВНІ ФОРМИ ТА ПРИЧИНИ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ

Узагальнюючи найпоширеніші класифікації конфліктів, можна виділити такі базові підстави класифікації й типології конфліктів:

– за складом і кількістю конфліктуючих сторін або учасників конфліктів (внутрішньоособистісні конфлікти, міжособистісні, особистісно-групові, міжгрупові, міжколективні, міждержавні, міжпартійні, міжнаціональні та ін.);

– за проблемно-діяльнісною ознакою (управлінські конфлікти, сімейні, педагогічні, політичні, економічні, творчі та ін.);

– за часом протікання конфліктів (гострі й хронічні конфлікти; швидкоплинні й довготривалі та ін.);

– за змістом конфліктів (змістовні або проблемні та «комунальні» або беззмістовні);

– за тенденцією до перетворень і варіативністю (конструктивні й деструктивні або неконструктивні конфлікти);

– за ступенем гостроти суперечностей (незадоволеність, розбіжність, протидія, розбрат, ворожнеча, війна та ін.);

– за ступенем інтенсивності конфліктів (основні й неосновні, реалістичні й нереалістичні та ін.) [1].

Динаміка розвитку конфлікту включає такі складові.

1. Виникнення конфліктної ситуації. Конфлікт не виникає раптово, миттєво, йому передують приховані або відкриті соціально-психологічні процеси між особистостями або у свідомості особистості, та, нарешті, в якій-небудь групі, тобто спочатку виникає конфліктна ситуація.

Під конфліктною ситуацією розуміють відносно стійке на якомусь проміжку часу поєднання намірів людини з умовами їх досягнення. При такому визначенні психологічна ситуація виявляється тією, що складається з двох основних частин: намірів і умов, зміни в яких ведуть до зміни ситуації.

У період, що передує конфлікту, психічний світ особистості (психічні процеси, властивості, утворення і стани) може виявлятися по-різному. При цьому емоційні переживання можуть характеризуватися підвищеною тривожністю, страхом, ворожими відчуттями, бажанням чинити опір, упередженістю, агресивністю, підйомом, спадом, упевненістю або невпевненістю і т. ін. Ці внутрішні стани і переживання породжують неврівноваженість системи «особистість – навколишнє середовище», яке впливає на особу, що, у свою чергу, спричинює неузгодженість її

внутрішнього й зовнішнього стану, негативно впливає на сприйняття нею її оточення. У конкретній ситуації неврівноваженість внутрішньої психологічної структури особистості може виражатися в підвищеній дратівливості, негативній реакції на людей, слова, предмети, явища і т. ін. Розлад у психологічній структурі особистості приводить її в такий критичний стан, для якого достатньо іноді незначної дії, щоб виник конфлікт. Тому важливо своєчасно вжити заходів для запобігання або нейтралізації конфліктного стану. Конфлікт можна й необхідно запобігати на цій стадії, тобто стадії передконфліктної ситуації, коли розбіжності, суперечності тільки зароджуються [1].

2. Усвідомлення об'єктивної конфліктної ситуації. Коли суперечності стають усвідомленими і протилежна сторона відповідає реальним діям (поведінкою), конфлікт стає реальністю, бо тільки сприйняття ситуації як конфліктної породжує відповідну поведінку (із цього випливає, що суперечність може бути не тільки об'єктивною, тобто реально існуючою, а й суб'єктивною, уявною або тільки сприйнятою такою). Для того щоб конфлікт був усвідомлений, необхідний інцидент, тобто ситуація, при якій одна зі сторін починає діяти, обмежуючи інтереси іншої сторони.

3. Інцидент, мотив конфлікту. Обставини, які сприяють створенню конфлікту, можуть бути різні. Поштовхом для вступу особистості в конфлікт буває, як правило, внутрішнє або зовнішнє спонукання, спричинене особистою реакцію на основі відношення, що вже склалося, особистості до оточуючого її середовища.

4. Розростання та ескалація конфлікту супроводжуються зазвичай зіткненням протидіючих сторін у формі демонстративної поведінки, висловів, а іноді й фізичних дій. Це зіткнення має гострий емоційний характер і відзначається високим ступенем внутрішньої напруженості конфліктуючих.

5. Вирішення конфлікту є заключним етапом динаміки конфлікту, тому що суб'єктивне завершення не усуває причини конфлікту, найчастіше підсилює розбіжності, суперечності, розмежовує групу. Останній етап розвитку конфлікту можливий як внаслідок зміни об'єктивної конфліктної ситуації, так і за рахунок перетворення її образів, які є в учасників конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Філоненко М. Психологія спілкування: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

УДК 37.013.42
Грудіна В.В.[1]
Щербина С.С.[2]
[1] студ. гр. СН-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВИДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПРОБЛЕМНИМИ СІМ'ЯМИ

Проблемні сім'ї у науковій та методичній літературі визначаються як вразлива категорія населення. Дезорганізація соціального інституту сім'ї негативно позначається як на її членах, так і на суспільстві в цілому. З метою подолання або зниження негативних проявів неблагополуччя, проблемну сім'ю виділяють як клієнта соціально-педагогічної роботи. При цьому науковцями вона розглядається як колективний клієнт, що має складну об'єктивно-суб'єктивну природу, отримуючи допомогу соціальних служб, але водночас займається самодіяльністю з забезпечення власного виживання, зберігання своїх функціональних завдань і структурних зв'язків соціальної роботи та умови їхнього впровадження. На основі мети можна визначити такі види завдань, що розв'язує соціальний педагог у роботі з сім'єю: сприяння виживанню сім'ї, допомога в підтримці її функціонування, а також сприяння розвитку сім'ї. Нині соціальними педагогами активно використовуються такі моделі допомоги сім'ї: педагогічна, соціальна, психологічна, діагностична та медична. Використання тієї чи іншої моделі залежить від характеру причин, що викликають проблему дитячо-батьківських відносин.

Педагогічна модель базується на припущенні про недостатню педагогічну компетентність батьків. Суб'єктом проблеми є дитина. Використовуючи цю модель, соціальний педагог орієнтується не стільки на індивідуальні можливості батьків, скільки на універсальні з погляду педагогіки та психології способи виховання.

Соціальна модель – використовується у випадках, коли сімейні труднощі є результатом несприятливих життєвих обставин. Тому, крім аналізу життєвої ситуації, необхідна допомога зовнішніх сил (допомоги, разові виплати тощо).

Психологічна модель – використовується, коли причини труднощів дитини лежать у сфері спілкування, в особистісних особливостях членів сім'ї. Ця модель передбачає аналіз сімейної ситуації, психодіагностику особистості, діагностику сімейних взаємин. Практична допомога полягає у подоланні бар'єрів спілкування та причин його порушень.

Діагностична модель – ґрунтується на припущенні дефіциту у батьків спеціальних знань про дитину чи свою сім'ю. Об'єкт діагностики – сім'я, діти та підлітки з порушеннями спілкування.

Медична модель – припускає, що в основі сімейних труднощів лежать хвороби. Допомога полягає у проведенні психотерапії (лікуванні хворого та адаптації здорових членів сім'ї до проблем хворого). Як правило, шкільний соціальний педагог використовує педагогічну (навчальну) модель у роботі з батьками. Як вже було сказано вище, дана модель виходить із припущення про дефіцит у батьків знань та вмінь з виховання дітей. Ця модель має профілактичний характер, особливо її потребують дисфункціональні сім'ї, оскільки вона спрямована на підвищення психолого-педагогічної культури батьків, розширення та зміцнення виховного потенціалу сім'ї.

На сучасному розвитку суспільства йде пошук нових підходів у роботі з неблагополучною сім'єю, оптимальних форм та методів психолого-педагогічного впливу для корекції та оздоровлення дитячо-батьківських відносин. До основних напрямів роботи із сім'єю відносять:

1. Вивчення причин сімейного неблагополуччя, відношення у сім'ї до дитини.

2. Психолого-педагогічне просвітництво батьків з питань сімейного виховання, знайомство з позитивним досвідом виховання дітей.

3. Надання практичної допомоги та психологічної підтримки сім'ї. Перш ніж приступити до роботи, проводять діагностування та визначення соціально-педагогічних і психологічних проблем, які негативно впливають на становлення та розвиток особистості дитини в сім'ї.

Виявляються та аналізуються фактори, що сприяють ефективності роботи. Ціль діяльності соціального педагога – захист прав та інтересів дитини. У роботі з неблагополучними сім'ями соціальний педагог керується такими принципами: 1) дотримання пріоритету інтересів дитини; 2) максимально можливе співробітництво з біологічними батьками дитини; 3) захист права дитини на виховання по можливості у своїй біологічній сім'ї; його право знати своїх батьків; декларація про спільне із нею проживання; 4) тісна взаємодія з іншими зацікавленими організаціями та службами, які здійснюють роботу з сім'ями та дітьми: медичними, правоохоронними, опіки та піклування, освіти тощо.

Отже, соціальна робота з проблемними сім'ями передбачає дії соціальних органів держави, їхніх фахівців та самої сім'ї, спрямованих на поліпшення матеріально-побутових умов життєдіяльності, розширення її можливостей у здійсненні прав, свобод, забезпечення повноцінного розвитку всіх її членів. З метою надання якісних соціальних послуг, фахівці даної сфери мають дотримуватися принципів, які є вихідними положеннями організації роботи. Розрізняють різні моделі, види та етапи соціально-педагогічної роботи з проблемними сім'ями, що має пряму залежність від їх типу, наявності супутніх ускладнень їх життєдіяльності, власного бажання.

УДК 364.95
Давидюк С.О.[1]
Балухтіна О.М.[2]
[1] студ. гр. СН-211 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВПРОВАДЖЕННЯ ТИПОВОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ В УКРАЇНІ

Тема домашнього насильства є дуже актуальною, оскільки постійно зростає кількість звернень до поліції з цього приводу. Так, порівнюючи статистику 2020–2021 рр. ми бачимо збільшення звернень на 56% [1]. Отже, в Україні, де багато випадків домашнього насильства просто необхідні виправні програми, які б змінювали мислення кривдників та робили його безпечним для сім'ї та оточення. Але на жаль вони не зовсім розвинені та ефективні. Питання щодо цієї теми розглядали такі науковці І. Довгаль, О. Ковальова, М. Легенька, О. Мельниченко, Г. Мустафаєв та інші.

Кривдник – особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі. Причини вчинення домашнього насилля можна поділи на два види: «відкриті» та «приховані». «Відкриті» причини – це пияцтво, вживання наркотичних речовин, стрес на роботі, запальний характер, прихована агресія чи образа. «Приховані» причини носять психологічний характер і найчастіше пов'язані із засвоєною в батьківській сім'ї моделлю поведінки, власним самоствердженням, нереалізованими дитячими мріями та сподіваннями, психічними відхиленнями та захворюваннями, хронічним алкоголізмом та наркоманією, різними поглядами тощо [2, с. 10].

Документ «Про затвердження Типової програми для кривдників», затверджено наказом Міністерства соціальної політики України 01.10. 2018 р. Ціллю корекційної програми є допомога особі, яка вчинила насильство, в осмисленні власної насильницької поведінки, усвідомленні її джерел, проявів, наслідків для особистого життя та життя навколишніх, налагодженні гармонійного життя з сім'єю та в суспільстві, а також допомога в усвідомленні того, що домашнє насильство – це порушення прав людини, яке карається відповідно до чинного законодавства [3]. Ця Типова програма є соціальною послугою. Соціальний робітник допомагає направити та впровадити кривдника на проходження Типової програми. Також соціальний працівник разом з мультидисциплінарною групою аналізує звернення і проводить початкову оцінку життєдіяльності сім'ї, її психологічний стан, уточнюють інформацію про неї в інших дотичних відомствах, визначає доцільність та можливість подальшої роботи із сім'єю та її членами [2, с. 34]. Отримати цю послугу можна через: управління/відділи у справах сім'ї молоді та спорту; служба у справах дітей; управління/відділи освіти; заклади

охорони здоров'я; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; відділи УМВС; центри соціально-психологічної допомоги; управління/відділи соціального захисту населення; громадські організації. Структура програми наступна: діагностичних занять – 4; кількість індивідуальних занять – 20; групових занять – 9.

Фахівці повинні дотримуватись таких принципів: конфіденційності та захисту персональних даних; дотримання прав та свобод людини в процесі роботи; недопущення дискримінації; компетентності та професіоналізму; комплексності, з урахуванням індивідуальних особливостей кривдника та стану його/її здоров'я [3].

Успішним прикладом впровадження цієї програми є Львівщина, яка з 2019 р. закуповує соціальну послугу «Проходження корекції поведінки для чоловіків-кривдників, які вчинили домашнє насильство», яку відповідно до договору надає громадська організація «Осоння».

Отже, корекційні програми допомагають висвітлити питання, спрямовані на розвиток особистості, мотивацію до активної участі в процесі планування подальшого життя кривдника, оволодіння навичками ненасильницького спілкування, ефективної комунікації тощо. Констатуємо факт, що на сьогодні немає офіційної статистики щодо якості проведення та результативності цих програм в нашій країні. Для того, щоб програми для осіб, які вчиняють домашнє насильство, були ефективними необхідно удосконалити такі програми та усунути прогалини законодавства шляхом доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берендєєва А.І., Томіна В.Ю. Направлення кривдника на проходження програми для кривдників у контексті боротьби з домашнім насильством в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №1. С. 171–174.

2. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / укладачі: Мустафаєв Г.Ю., Довгаль І.І. Київ, 2011. 192 с.

3. Про затвердження Типової програми для кривдників: Наказ Міністерства соціальної політики України від 01.10.2018 № 1434. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18 (дата звернення 24.11.2022).

УДК 364.78
Зубарєва О.С.[1]
Щербина С.С.[2]
[1] студ. гр. СН-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З КОЛИШНІМИ ЗАСУДЖЕНИМИ

Сьогодні вже стало очевидно, що посилення соціальної спрямованості процесу виправлення засуджених, комплексне вирішення питань їх ресоціалізації та соціальної адаптації після звільнення є важливими та одними з пріоритетних напрямів діяльності кримінально-виконавчої системи. Цілеспрямована та організована система соціальної роботи в сукупності із застосуванням основних засобів виправлення засуджених покликана та здатна допомогти засудженим адаптуватися до життя після звільнення з виправної установи.

У процесі виправлення засуджених пріоритетом діяльності фахівців із соціальної роботи мають бути такі завдання:

– забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей, прав, свобод та законних інтересів засуджених, задоволення їх базових потреб, поваги особистісної гідності;

– профілактика погіршення важкої життєвої ситуації, що склалася у конкретного засудженого шляхом виявлення та вирішення наявних соціальних проблем;

– перехід від організаційно-технічних процедур до педагогічних та психологічним форм соціальної роботи, спрямованої на всебічне вивчення, позитивний розвиток та усунення деформацій у системі поглядів, цінностей у поведінці, способах некримінального задоволення базових потреб, а також на зміну соціального мікросередовища;

– створення умов для усвідомленого вибору засудженими лінії поведінки, визначення системи перспектив, що стимулюють самовиправлення та формування готовності повноцінно функціонувати у суспільстві;

– диференціація та індивідуалізація соціальної роботи у виправних установах, підготовка комплексних програм виправлення та ресоціалізації, впровадження сучасних технологій допомоги, захисту та підтримки конкретної особи, найбільш уразливих категорій засуджених на різних етапах відбування покарання;

– забезпечення постійної та безперервної підготовки до нормальної життя на волі шляхом систематизованого соціального та психолого-педагогічного впливу на засуджених;

– удосконалення управління соціальною роботою з засудженими.

При цьому необхідно реалізовувати комплекс заходів, спрямованих на соціальну адаптацію, ресоціалізацію та соціальну реабілітацію осіб, які відбули різні види кримінальних покарань, передбачених законодавством.

Соціальна реабілітація передбачає реалізацію комплексу заходів із різних напрямів реабілітації. Соціально-медичний напрямок включає відновлювальну терапію: диспансеризацію, стаціонарне і санаторно-курортне лікування і т. д. Роль соціальних працівників у даному випадку полягає у сприянні тим, хто звільнився в отриманні даних медичних послуг, у проведенні профілактичних заходів, орієнтованих на пропаганду здорового способу життя.

Соціально-психологічний напрямок полягає в психокорекційній роботі та психологічному консультуванні звільненого, формуванні у нього адаптивних здібностей до нових соціальних умов.

Соціально-педагогічне спрямування передбачає сприяння організації заходів педагогічної допомоги до здобуття освіти, ліквідації педагогічної занедбаності, вироблення впевненості у своїй повноцінності і формування соціально значимої особистісно-професійної орієнтації.

Професійно-трудовий напрямок включає професійну орієнтацію, сприяння в отриманні професійної освіти, професійній підготовці та перепідготовці, професійно-виробничій адаптації та працевлаштуванні звільненого.

Соціально-правовий напрямок характеризується захистом прав і інтересів звільненого за допомогою використання законодавчої бази соціального захисту населення, що знаходить своє вираження у правовому консультуванні, інформуванні про соціальні права, пільги, гарантії, у сприянні в оформленні правової документації, наданні юридичної допомоги у різних питаннях тощо.

Соціально-побутова адаптація складається з наступних елементів:

1) самообслуговування (організація харчування, здатність до організації побуту, розвиток навичок особистої гігієни, вміння планувати свій режим дня, повноцінно поєднувати працю та відпочинок);

2) самостійність пересування (знання призначення транспортних засобів для досягнення своєї мети при виконанні побутової, суспільної, професійної діяльності, знання інфраструктури своєї території, орієнтація на місцевості);

3) включення до трудової діяльності (формування мотивації до професійної діяльності з метою самозабезпечення та економічної незалежності).

Таким чином, соціальна реабілітація осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, передбачає надання допомоги клієнтам, що звільнилися з кримінально-виконавчої системи, за допомогою сприяння успішній соціальній адаптації після виходу на свободу та профілактики повторних правопорушень.

УДК 65.013
Косар С.І.[1]
Серга Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-412м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ КОМАНДНОЇ РОБОТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ ВНЗ)

Ми живемо у чудовий час великих наукових досягнень. Кожна людина сьогодні має вільний доступ до будь-якої інформації. Великі наукові відкриття відбуваються щодня у технічних, медичних, біологічних, економічних науках, у сфері ІТ. Така ситуація відбувається і в гуманітарних науках. Особливий інтерес викликають напрацювання у сферах управління виробничими колективами та організації їх діяльності.

Варто зазначити, що у сучасному українському суспільстві соціальні установи відіграють одну з найважливіших ролей у розвитку всього нашого суспільства. Щоб соціальні організації ефективно функціонували, їм необхідно розвивати командну роботу на всіх рівнях.

Незважаючи на широкі теоретичні напрацювання в галузі організації командної роботи, існують складнощі з використанням їх на практиці. В Україні ще дуже мало організацій, які застосовують передові підходи в робочих колективах. Система освіти України практично не користується цими напрацюваннями. А це може бути однією з точок зростання, поряд із використанням системи автоматизованого управління.

Маючи потужний інтелектуальний потенціал, можна з жалем визнати, що система освіти України не використовує його повною мірою. До основних факторів такого стану можна віднести:

– зайвий консерватизм, загалом властивий всій системі освіти;

– економічний фактор – недостатнє фінансування на масштабні та комплексні реформи;

– військова ситуація у країні вносить свої корективи у систему розподілу ресурсів, які йдуть на більш пріоритетні цілі, але на шкоду потребам освіти;

– епідеміологічна обстановка минулих років згубно позначилася на всій системі освіти загалом;

– відсутність готових, адаптованих під ВНЗ методів та методик, які керівники всіх рівнів можуть легко і швидко впроваджувати у себе в колективах з мінімальними витратами.

Судячи із наведених негативних чинників, можна прямо стверджувати, що масштабне реформування всієї системи освіти назріло і воно є

необхідним. У майбутньому, з подальшою інтеграцією України в Євросоюз, реформи однозначно проводитимуться. Але сьогодні, через наявність обмежувальних умов, реформи відкладаються, але ж розпочати можна з малого, наприклад, із запровадження передових підходів в організації командної роботи для малих та середніх робочих груп – рівня факультету чи кафедри.

Саме тому, управління командами є дуже цікавою, актуальною та потенційною парадигмою управління сучасними організаціями, яка заслуговує на всебічний розгляд.

Під командною формою організації роботи дослідники розуміють об'єднання певної групи професійних працівників в автономний самокерований колектив задля розв'язання поставленого завдання більш оперативніше, ефективніше і якісніше, ніж за звичайної, індивідуальної організації роботи.

Проблеми формування команд, в т.ч. управлінських, особливості управління командами, труднощами, з якими стикаються при їх розвитку, в тій чи іншій мірі, розглянуті в працях, авторами яких є такі вітчизняні вчені, як Л.М. Карамушка, О.А. Філь, В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, П.П. Підюков, Г.В. Ложкін, С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко; зарубіжні вчені – М. Белбін, Д.А. Веттен, Дж. Р. Кемзенбер, Р. Кропп, К. Левіс-Мак Клеар, П. Мучинські, К. Новак, Г. Паркер, Х.М. Пейро, А.П. Єрошинін та інші. Дані вчені-дослідники розглядали особливості управління малими групами, процесу формування, розвитку, управління та розформування команд, командні ролі, які приймають на себе члени команд.

На сьогоднішній день розроблений інструментарій для аналізу динаміки внутрішньо-командних процесів, комунікацій в команді, особливостей управління конфліктами та стресами в команді тощо. Однією з методик аналізу командної роботи є соціометрія, яка дозволяє вимірювати відносини між членами команди. Використовуючи метод соціометрії, можна виявляти лідерів, аутсайдерів та інші ролі у колективі. Є й інші методи діагностики, управління та моніторингу ефективності команди.

Багато уваги треба приділяти й розташуванню членів команди в системі, їх взаємодії. Якщо кожен член команди буде на тій позиції, де він зможе максимально ефективно використовувати свій природний внутрішній потенціал для вирішення завдань групи, тоді вся група в цілому ефективніше справлятиметься зі своїми завданнями.

Наприкінці зазначимо, що організація командної роботи є важливим аспектом стабільної та результативної роботи будь-якої установи чи організації, у тому числі й вишу. Необхідно враховувати особливості кожного члена колективу, доцільно використовувати існуючий інструментарій управління командами на всіх рівнях установи. Ці

інструменти допомагають створити сильні та ефективні команди, здатні досягати високих результатів, що в свою чергу, може надати потужний імпульс розвитку як конкретному навчальному закладу, так і всій освітній галузі в цілому.

УДК: 364.04
Лавриненко Д.Д.[1]
Балухтіна О.М.[2]
[1] студ. гр. СН-211 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Соціальна реабілітація військовослужбовців – це комплекс державних, суспільних та військових заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної інтеграції військовослужбовця з інвалідністю або будь-якою психічною травмою в суспільство та військовий колектив, відновлення його соціального та військового статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності та подальшого проходження військової служби шляхом орієнтації в соціальному та військовому середовищі, соціально-побутової адаптації, різноманітних видів патронажу і соціального та військового обслуговування. До основних видів соціальної реабілітації військовослужбовців належать: медична (в т. ч. лікувальна), фізична, військово-професійна, психологічна тощо.

За статистикою станом на 01.01. 2022 р. 493 550 осіб отримали статус учасника бойових дій. Можна зробити висновок, що велика частина комбатантів не отримала потрібної психологічної допомоги, а після закінчення повномасштабного вторгнення ця проблема в десятки разів загостриться.

Значні теоретичні напрацювання, що висвітлені у працях таких закордонних дослідників, як В. Франкл, Дж. Роттер, К. Роджерс, Г. Саліван, Дж. Келлі підходять до реабілітації як до відновлення системи взаємин пораненого і соціального середовища з соціально-психологічної точки зору [3, с. 170]. Так, Г. Саліван у психологічній реабілітації розглядав питання відновлення функціонування людей, які мають психічні розлади, в тому числі військових, які повертались з війни. Він вважав, що відновлення функціонування та відчуття задоволення від життя є ключовими факторами успішної реабілітації.

Термін «реабілітація» активно використовується у медицині, психології, педагогіці та соціології. Спираючись на соціальний аспект, реабілітація спрямована на відновлення соціальних функцій та соціального статусу

людини. З психологічної сторони її метою є поновлення морального та психічного стану, з медичної, відповідно, відновлення фізичного здоров'я людини. Виходячи з того, що реабілітація поширена в різноманітних сферах, для найбільшої ефективності надання допомоги застосовують міждисциплінарні команди та системний підхід, аби вирішити проблеми людини комплексним шляхом [3, с. 192]. Міждисциплінарна група ґрунтується на командній співпраці соціальних працівників, медиків, психологів та волонтерів.

До психологічної реабілітації входять такі послуги, як: психологічна діагностика, психологічна просвіта та інформування, психотерапія, групова робота, психологічне консультування, психологічна підтримка та супроводження. Додатковими послугами є: оздоровчі, санітарно-курортні, медико-психологічні та соціальні. Реабілітаційні заходи здійснюється в різноманітних соціально-медичних закладах, а саме: кризових центрах, військових госпіталях, спеціалізованих реабілітаційних центрах, тощо.

В Україні, на жаль, немає сучасної системи психосоціальної реабілітації військовослужбовців. Причина полягає в архаїчному законодавстві, яке зобов'язує надавати реабілітацію, переважно, у медичних закладах на короткий термін та з певними обмеженнями після проходження лікування. Також, соціальна сфера потерпає від недостатнього фінансування. Через їх нестачу в країні невелика кількість установ та мала кількість соціальних програм тощо. Слід відзначити, що, зазвичай, в Україні допомога здійснюється шляхом надання соціальних пільг учасникам ООС та їх сім'ям, тобто суто з фінансової сторони [1, с. 80]. Спостерігаючи за зарубіжним досвідом, наприклад, у США до початку будь-яких операцій військові проходять курси бойової стійкості, а коли повертаються з них – обов'язкову реабілітацію за створеними процедурами та курси за стандартами НАТО [2, с. 49].

Отже, було визначено основну суть та направленість психологічної реабілітації військовослужбовців; проаналізовано проблемне місце у наданні послуги. В цілому соціальна реабілітація потребує реформ у законодавчій базі, більшого фінансування сфери та збільшення різноманітних пропрацьованих процедур, курсів та програм для військових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України. URL : https://data.mva.gov.ua

2. Назаренко І.І., Якимець В.М., Печиборщ В.П., Слабкий Г.О. та ін. Проблемні питання психологічної реабілітації ветеранів учасників антитерористичної операції та військовослужбовців операції об'єднаних сил в Україні. Київ : *Україна. Здоров'я нації.* 2019. №1 (54). С. 48–58.

3. Теорія і практика психологічної допомоги та реабілітації: підручник / колектив авторів; заг. ред. В. Осьодла. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2019. 460 с.

УДК 316.74
Мілкіна О.В.[1]
Баршацька Г.Ю.[2]
[1] студ. гр. СНз-212м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФЕНОМЕН АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОМУ ДИСКУРСІ

У сучасному соціально-економічному контексті розвитку освітніх систем важливу роль відіграють процеси глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти. У всьому світі посилюється конкуренція і співпраця між освітніми та науковими організаціями, активізується обмін студентами, викладачами, аспірантами та дослідниками, набуває широкого поширення дистанційна освіта, зростає роль безперервної освіти. Освіта розглядається сьогодні як одна із найважливіших складових суспільної структури.

Академічна мобільність являє собою специфічний вид соціальної мобільності, саме тому логічно спочатку розглянути сутність поняття соціальної мобільності.

Поняття соціальної мобільності, що використовується в соціологічних дослідженнях, означає переміщення індивідів між різними рівнями соціальної ієрархії, яка визначається зазвичай з точки зору широких професійних чи соціально-класових категорій. Рівень соціальної мобільності часто використовується як показник ступеня відкритості і рухливості суспільства. В рамках досліджень мобільності розглядаються рівні і зразки мобільності («невеликої дальності» (Short-range) – між суміжними ієрархічними рівнями і «значної дальності» (long-range) – між віддаленими рівнями), а також питання про те, хто рекрутується на ті чи інші позиції і які фактори визначають результати цього відбору.

Поняття «академічна мобільність» часто вживається із розумінням міграції (лат. Migratio – переселення), переміщеннях зі зміною місця проживання.

Всю нескінченну різноманітність цілей участі в соціокультурному процесі суб'єктів – як індивідуальних, так і групових – можна умовно розділити за «спрямованістю» на 2 групи: 1) екстравертивний вектор – для «спільної справи» (і себе як підсистеми, частини культури) – самореалізація для комплексного стратегічного розвитку; 2) вектор інтровертивного – для

себе (з урахуванням інших як середовища і засоби) – діяльність як засіб забезпечення більш високої позиції, успіху. Це розділення можна використовувати, аналізуючи стратегію національних освітніх систем. Адже і тут сьогодні цілком виразно простежується неоднозначність у баченні інтересів стратегічних, з одного боку, і «своємірних», що визначають прагнення неодмінно виграти в «гонці утворень», з іншого.

Можна зробити висновки, що академічна мобільність являє собою специфічний вид соціальної мобільності. Найважливішою обставиною, що враховується сьогодні при аналізі феномену академічної мобільності є те, що навчання/робота в закордонному університеті нерідко оцінюється індивідом внутрішньо як «тимчасовий», в деякому відношенні нереальний (позбавлене багатьох рис реальності, «справжнього» життя, яка вдома) стан. Тим часом, не можна не враховувати впливу навіть тимчасової, короткочасної міграції на самосвідомість, самовідчуття особистості.

У ситуації посилення інтеграційних процесів все важче стає зберегти соціокультурну різноманітність, основою відтворення якого є різноманітність систем освіти. Проблема різноманітності в XXI столітті безпосередньо пов'язана з трансформацією простору, який, за висловом Зігмунда Баумана, «згортається».

Варто відзначити, що у процесі розвитку освітніх систем, активізації міжнародної діяльності вузів до академічної мобільності стали відносити не тільки фізичну мобільність, але і мобільність навчальних курсів і програм, інституційну мобільність. До механізмів та інструментів реалізації програм мобільності слід віднести угоди про визнання документів про освіту, угоди про визнання періодів навчання в інших країнах, угоди про створення спільних навчальних закладів.

Сучасна практика інтернаціоналізації вищої освіти демонструє, що академічна мобільність може приймати різні форми, і на сучасному етапі виражається не тільки в обмінах студентами, викладачами й аспірантами, а й у створенні спільних освітніх програм між освітніми організаціями різних країн, відкриття філій навчальних закладів за кордоном. З розвитком дистанційних форм освіти з'являються нові можливості для реалізації академічної мобільності: можлива, так звана «інтернаціоналізація вдома», при якій студенти беруть участь в освітніх програмах закордонних навчальних закладів дистанційно. Дані тенденції, з одного боку, ведуть до безпрецедентного розширення доступу до освіти, а з іншого боку несуть певні ризики: студенти не застраховані від недобросовісних постачальників освітніх послуг.

УДК 364.4-056.83
Мороховець Н.В.[1]
Іванченко А.В.[2]
[1] студ. гр. СНз-210сп НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. наук з держ. упр., доц. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З КЛІЄНТАМИ, ЩО ВЖИВАЮТЬ ІН'ЄКЦІЙНІ НАРКОТИКИ

Сучасне життя дуже різноманітне, потік інформації на різну тематику невпинно поглинає нових людей, та не завжди ця інформація є корисною та доброю. Коли до подібної інформації дістається молодь, це може спричинити справді великі проблеми, оскільки брак життєвого досвіду не дає обрати добрі пріоритети. Це стає причиною руйнування життя або його частини, оскільки вплив наркотичних речовин чіпає всі системи організму та не залишає його незмінним. Говорячи про вживання наркотиків, можна сказати, що всі люди, які пішли на цей крок свідомо, в певний період свого життя мали якісь психологічні проблеми, вони могли бути більшими чи меншими, проте людина відчувала себе невпевнено, відчувала свою слабкість та самотність перед складною ситуацією.

Недостатня увага, некомфортні емоційні відносини з рідними, складні відносини з друзями та людьми протилежної статі, незадоволеність власним виглядом або соціальним становищем, психологічні кризи, великі стреси через складні життєві обставини – все це може стати поштовхом до того, аби людина почала замислюватись про використання наркотичних речовин. Не завжди, але підсвідомо, люди, що приходять до наркотиків відчувають себе дуже нещасливими, вважають, що їх ніхто не розуміє та не в змозі допомогти. Депресивні стани, відсутність психологічної рівноваги, слабкість моральна та фізична можуть спричинити подальші проблеми.

Наркотична залежність на сьогоднішній день є одною з найстрашніших та наймасштабніших проблем людства.

Шпиталі та реабілітаційні центри не завжди мали той вигляд, до якого ми звикли зараз. З самого початку, головними напрямами реабілітації все ж таки були заходи реабілітації фізичного стану людини. З 18 століття медична допомога в Європі все більше об'єднується з елементами психологічної підтримки хворих. У 19 столітті центр відновлювальної допомоги хворим переміщається в Сполучені штати. З початку 20 століття зростає чисельність установ, що використовують різні типи фізичної активності хворих для вирішення психологічних і фізіологічних завдань. Реабілітаційні центри для людей з наркотичною залежністю користуються все більшою популярністю, оскільки доводять свою ефективність.

Статистичні дані говорять, що кількість людей, які вживають наркотичні речовини, кожного року зростає на 5-10 відсотків. Цей сумний показник каже про те, що ще надто мало заходів проводиться в нашій країні задля профілактики вживання наркотиків.

Перелік питань, які було розкрито в даній роботі: узагальнено наукові підходи щодо визначеної проблеми; визначено особливості соціальної роботи в громадських організаціях з людьми, що вживають ін'єкційні наркотики; запропоновано заходи, які б допомогли покращенню показників щодо підтримки людей з залежністю від ін'єкційних наркотиків.

Зміст соціально-педагогічної діяльності з організації профілактичної діяльності в підлітково-молодіжному середовищі містить у собі роботу за такими напрямами:

1) діяльність із підвищення рівня соціальної адаптації дитини, схильної до вживання психоактивних речовин, за допомогою її особистісного розвитку;

2) діяльність із профілактики вживання наркотичних засобів і психотропних речовин, що включає антинаркотичне навчання і виховання дітей з метою формування в них негативного ставлення до їх вживання;

3) діяльність з просвітництва батьків з метою оздоровлення сім'ї, її побуту та культури взаємовідносин між її членами;

4) діяльність із соціальної реабілітації дитини, яка має досвід вживання наркотичних засобів і психотропних речовин;

5) посередницьку діяльність між дитиною і соціумом, що її оточує, щодо подолання явищ дезадаптації.

УДК 364-787.34:364.632(477.64)
Овчатов А.Г.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СН-212м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Домашнє насильство є соціальною проблемою, яка регулярно публічно обговорюється в ЗМІ, політиці, повсякденному житті та науці. Домашнє насильство є однією з найбільш поширених і серйозних проблем у сучасному світі. Це негативне явище включає в себе фізичне, психологічне та економічне насильство, яке спричиняє біль і страждання для жертв. Часто ці

жертви є жінками та дітьми, які не можуть захистити себе від своїх насильних партнерів або батьків.

Домашнє насильство є комплексним видом насилля. Це цикл фізичної, словесної, емоційної, духовної та економічної образи з метою контролю, залякування, навіювання почуття страху на партнера. Наукова дефініція поняття «домашнє насильство» характеризує дане явище як «…систему поведінки однієї людини шляхом застосування сили або загроз» для збереження й здійснення влади та контролю над іншим членом сім'ї будь-яким способом [1].

Характерною ознакою домашнього насильства є той факт, що кривдник та жертва завжди є пов'язаними родинними чи іншими близькими стосунками. Тому, домашнє насильство може виходити від будь-якого з членів сім'ї (подружжя, дітей, батьків, бабусь, дідусів та ін. родичів), які спільно проживають в одному місці.

Впродовж 2022 р. у м. Запоріжжя та області було зафіксоване близько 11 тисяч постраждалих від домашнього насильства. Протягом січня-березня 2023 р. в Запорізької області зареєстровано 5653 звернень щодо вчинення домашнього насильства, з них: 150 – насильство щодо дітей, 4465 – жінок та 1038 – чоловіків. Загалом в області діє 44 спеціалізовані соціальні служби підтримки постраждалих осіб від домашнього насильства та насильства за ознакою статі: 34 мобільні бригади, 2 притулки, 2 денних центри, 3 спеціалізовані служби первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, 2 кризові кімнати, 1 центр соціально-психологічної допомоги [2].

Одним із ключових аспектів організації соціально-профілактичної роботи щодо запобігання та протидії домашньому насильству є розуміння та визнання проблеми всіма членами нашого суспільства. Важливо, щоб уряд та громадські організації визнавали домашнє насильство як серйозну проблему та приділяли достатню увагу її боротьбі.

Соціальні служби повинні працювати в тісному співробітництві з правоохоронними органами, медичними працівниками, школами та психологами, щоб забезпечити комплексний підхід до проблеми.

Сучасними дослідниками було виокремлено основні методи соціальної роботи з жертвами домашнього насильства, серед яких [3]: соціально-психологічні, які удосконалюють психологічні можливості жертв насильства та надають відповідну підтримку та допомогу (методи психодіагностики та психокорекції, психологічне консультування тощо); соціально-педагогічні, які дають можливість сформувати адекватну оточуючим жертву насильства умовам систему ціннісних орієнтацій і уявлень (методи освіти і просвіти, педагогічної корекції і педагогічного консультування); соціально-медичні, які спрямовані на надання своєчасної і необхідної медичної допомоги

(лікування, соціально-медична реабілітація і адаптація, організація необхідного і комфортного середовища існування тощо); соціально-правові, які дозволяють привести процес життя жертви домашнього насильства відповідно до існуючих норм закону і права; соціально-економічні, які спрямовані на вирішення проблем матеріального благополуччя, матеріальну підтримку і допомогу, працевлаштування тощо); соціально-групові, що дозволяють соціальному працівнику та іншим спеціалістам вести роботу із соціальним оточенням жертви домашнього насильства (сімейне консультування, корекція системи відношень в дитячому родині та ін).

У заключенні, організація проведення соціально-профілактичної роботи щодо запобігання та протидії домашньому насильству є надзвичайно важливою складовою боротьби з цим серйозним явищем. Соціальні служби повинні забезпечити підтримку та захист жертвам, а також проводити профілактичну роботу для запобігання домашньому насильству. Тільки таким чином ми зможемо знизити рівень насильства та створити безпечні умови життя для всіх людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Змисла М. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану? Юридична газета. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratilo-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html

2. Меллібруда Є. Обличчя насильства. Матеріали з проблеми попередження домашнього насильства (Надані Інститутом психології здоров'я в Варшаві, Польща, Winrock International). Київ, 2000. 17 с.

3. Соціальна робота в Україні: теорія та практика: посібник для підвищення кваліфікації психологів центрів соціальних служб для молоді / за ред. А.Я. Ходорчук. Київ: ДЦССМ, 2003. 264 с.

УДК 364.012
Пахомова Д.А.[1]
Баршацька Г.Ю.[2]
[1] студ. гр. СН-212м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО РОБІТНИКА

Соціальна робота є невід'ємною складовою суспільства будь-якої країни, яка спрямована на підтримку тих верств населення, які у певний період часу є нездатними до ефективної самостійної адаптації до умов суспільного життя. Надзвичайно важливим завданням є системна підготовка

висококваліфікованих соціальних працівників, які здатні підтримувати та розвивати власну стійкість до стресів, що забезпечує успішність виконання фахівцями соціальної сфери їх професійних обов'язків.

Стресостійкість є системною динамічною властивістю, яка визначає здатність людини справлятися із багатьма стресогенними ситуаціями, активно їх змінювати чи пристосовуватись до них без шкоди для свого здоров'я та зберігати ефективність виконуваної діяльності. Отже, вона активізує емоційну, когнітивну та поведінкову сфери особистості, тому доцільним є дослідження не лише загального рівня стійкості до стресу, а й особливостей розвитку її структурних компонентів.

Стрес може викликатися конфліктною ситуацією, особливостями режиму здійснюваної діяльності та багатьма іншими чинниками. Закономірним наслідком стресових станів є зниження продуктивності різних видів діяльності, порушення психічного і соматичного здоров'я людини. Сучасні умови життя і діяльності висувають підвищені вимоги до адаптивних механізмів людини. Велика кількість різних видів інтенсивного стресового впливу викликають різні форми дезадаптації, нервово-психічні та психосоматичні порушення, посттравматичні стресові розлади.

Інтенсивний стрес-вплив субекстремальних обставин на людину може бути настільки сильним, що особистісні властивості вже не відіграють вирішальної ролі в розвитку посттравматичного стресового розладу, який може розвинутися практично в кожної здорової і емоційно стійкої людини. Джерелом стресу стають і міжособистісні відносини. Коли виникають нові умови, відбувається перебудова, яка через низку перетворень відновлює попередню рівновагу, але вже на іншому рівні. Нові умови можуть визначатися не тільки фізичними подразниками, але й психологічними причинами. Незважаючи на те, що вивчення стресу та стресостійкості особистості набуло широкої популярності, однак, дослідження стресостійкості соціальних робітників мають досить обмежений характер, особливо у випадках роботи з соціальними групами населення. Тому, обрана тема дослідження представляється досить актуальною як в теоретичному, так і в практичному плані дослідження, а також потребує розробки ефективних методів формування стресостійкості.

Дослідження проводиться на базі Комунальної установи «Центр надання соціальних послуг» Михайлівської сільської ради у дослідженні взяли участь троє соціальних робітників.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувалася використанням методів, що релевантні меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження, а також використання кількісного та якісного аналізу результатів дослідження, із застосуванням факторного аналізу.

В даній роботі було проаналізовано концептуальні підходи до причин виникнення стресу та його впливу на життєдіяльність особистості було виявлено, що стрес – це неспецифічна реакція організму у відповідь на дуже сильну дію (подразник) зовні, яка перевищує норму, а також відповідна реакція нервової системи.

За результатами проведеного дослідження виявлено, що соціальні робітники з високим рівнем нервово-психічної стійкості до стресу, позитивно сприймають свою професію, задоволені нею, мають великий потенціал до реалізації своїх можливостей та здібностей, оскільки, виділили такі асоціації як допомога, розвиток, вдячність, відповідальність.

Оскільки було виявлено, що соціальні робітники, які мають високий рівень нервово-психічної стійкості до стресу виділяють асоціації, що пов'язані з роботою, які мають позитивне забарвлення, а це свідчить про задоволення в професійній сфері і навпаки досліджувані з низьким рівнем нервово-психічної стійкості виділяють асоціації які мають негативне забарвлення.

При повторному проведенні дослідження після застосування тренінгової роботи було виявлено, що рівень нервово-психічної стійкості в стресі у досліджуваних соціальних робітників підвищився, що може свідчити про ефективність обраної тренінгової роботи. Запропонована тренінгові програма допомогла соціальним робітникам освоїти прийоми самостійної регуляції внутрішніх станів, а також посилити стресову стійкість організму, зміцнити здоров'я.

УДК 364.044.22
Півень К.А.[1]
Балухтіна О.М.[2]
[1] студ. гр. СНз-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЕТАПИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ГРОМАДЯНАМИ, ЯКІ ВИЯВИЛИ БАЖАННЯ СТАТИ НАСТАВНИКАМИ ДЛЯ ДІТЕЙ-СИРІТ

Актуальність дослідження соціально-психологічної роботи з громадянами, які виявили бажання стати наставниками для дітей-сиріт в Україні полягає в тому, що це дасть можливість виявити потреби та очікування наставників, їх мотивацію та компетенції, що є важливим для правильного підбору кандидатів на посаду наставника.

Метою етапів соціально-психологічної роботи з громадянами є: ознайомлення та виявлення потенційних наставників серед громадян, які

виявили бажання допомогти сиротам; запровадження програми підготовки наставників, яка має на меті формування компетентностей та навичок в сфері наставництва; підтримка та контроль за діяльністю наставників, забезпечення їхнього психологічного комфорту та професійного зростання; розвиток соціально-психологічних навичок в громадян; підвищення ефективності програми наставництва та її подальшого розвитку. Однією з проблем дослідження є розробка механізмів підтримки та мотивації наставників, недостатня ефективність програми підготовки наставників та організації взаємодії між ними та дітьми-сиротами, дослідження ефективності праці та виявлення факторів, які можуть впливати на якість їхньої роботи.

Етапи соціально-психологічної роботи з потенційними наставниками:

1. Проведення інформаційної кампанії.

2. Перший контакт із громадянами по телефону – під час розмови із співробітником соціальної служби громадянин має отримати коротку інформацію про Програму Наставництва для того, щоб прийняти рішення про свої подальші кроки. В свою чергу, спеціаліст має отримати інформацію: ПІБ, вік, житлові умови, сімейний стан, контактний телефон.

3. Інформаційна зустріч – метою інформаційної зустрічі є презентація Проекту Наставництва та ознайомлення громадян з різними формами сімейного виховання дітей-сиріт, нормативно-правовою базою, а також розкриття поняття та процесу наставництва як альтернативної форми допомоги зазначеній категорії дітей. Громадян ознайомлюють з етапами соціально-психологічної підготовки, а по завершенні інформаційної зустрічі кандидати заповнюють анкету та записуються на первинну консультацію з психологом.

4. Перша психологічна консультація.

5. Візит в сім'ю спеціалістів соціальних служб Програми.

6. Навчальний тренінг.

7. Повторна психологічна консультація.

8. Висновок соціально-психологічної готовності громадян –проводиться зустріч мультидисциплінарної команди у складі соціального працівника / соціального педагога, який проводив інформаційну зустріч та відвідував сім'ю, психолога та тренерів з метою прийняття колегіального рішення щодо готовності кандидатів бути наставниками для дітей-сиріт [1].

Серед українських вчених, хто першим звернувся до проблеми наставництва, слід назвати О. О. Байдарову, яка провела аналіз історичних аспектів становлення наставництва у різних сферах людської діяльності, його типів і видів, вивченню застосування цього підходу в соціальній сфері. Вчена розкрила зміст соціального наставництва, принципи його реалізації, функції наставництва у сфері соціальної роботи з вихованцями інтернатних закладів як форми навчання і соціальної підтримки в процесі їх входження в доросле

життя [2]. Дане питання також розкрито в дослідженнях, Н. С. Адаховської, О. М. Балухтіної, В. В. Кузьміна, В. І. Леонової.

У світовій практиці термін «наставництво» відомий давно.У США система функціонує з 1904 р., коли розпочався рух «Big Brothers Big Sisters». Особливість організації в тому, що вона направлена не на розв'язання якихось глобальних проблем, а на задоволення базових потреб конкретної дитини [3, с. 150]. Також функціонують такі міжнародні некомерційні організації як: «Kidsave International», «Heart for Orphans», та південнокорейський проєкт «Oak Tree Project».

У результаті такої соціально-психологічної роботи з громадянами, які виявили бажання стати наставниками, можна забезпечити їх готовність та компетентність для успішної участі у програмі наставництва та сприяти більш ефективному розвитку даного напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Удовенко Ю.М. Розвиток наставництва для дітей-сиріт в Україні: концептуальні та методологічні засади. *Psychological journal*. Київ. 2019. С. 263–279.

2. Байдарова О.О. Наставництво як форма соціальної підтримки випускників інтернатних закладів. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Психологія. Педагогіка. Соціальна робота.* 2012. №3. С. 64–67.

3. Розвадовська Т.А., Братченко М.Ю. Вплив наставництва на формування та розвиток дітей, що перебувають в інституційних закладах опіки. *Актуальні питання гуманітарних наук. Серія: Педагогіка*. 2018. Вип. 21. Т. 2. С. 149–155.

УДК 316.362:364.4-056.83
Підгайська Н.М.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СН-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ ОСІБ, ЯКІ Є ЗАЛЕЖНИМИ ВІД ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

Технології роботи зі співзалежними варто розглядати в розрізі роботи з адиктами. Суспільство часто ставиться до цих людей насторожено, а часом і відверто негативно. Соціальне життя людини, яка страждає на алкогольну або наркотичну залежність, суттєво відрізняється від життя інших людей.

По-перше, порушуються мережі соціальної підтримки – людина втрачає соціально значимі їй зв'язки і найбільш значними їй стають люди, мають такий самий адиктивний досвід.

По-друге, члени сім'ї хворого, який страждає залежністю від ПАР, перебувають у стані співзалежності, тобто відбувається повна дисфункціональність сім'ї, від якої насамперед страждають діти.

Робота у рамках патронажу включає кілька етапів. Однак межі етапів умовні:

1-й етап. Знайомство та укладання договору із сім'єю. Договір не має юридичну силу. Його призначення – у визначенні кола прав та обов'язків членів сім'ї та соціального працівника.

2-й етап. Входження в сім'ю, створення та підтримка мотивації до виходу із кризи. Для підтримки мотивації потрібне залучення осіб, які мають особливу довіру, значимих членів сім'ї.

3-й етап. Збір та аналіз інформації про сім'ю. Зіставлення інформації, одержаної з різних джерел. При необхідності фахівець із соціальної роботи вдається до консультативної допомоги інших спеціалістів. На основі збору та аналізу інформації фахівець із соціальної роботи формує відносини з сім'єю, визначає способи взаємодії з нею та намічає плани спільної роботи з виходу сім'ї із кризи.

4-й етап. Виведення сім'ї зі стану кризи, вирішення проблем, усунення причин, що їх породили. Зміст роботи із сім'єю визначається наявними в неї проблемами. Фахівець із соціальної роботі може надавати сім'ї інформаційну та організаційну допомогу.

5-й етап. Вихід із сім'ї. Після закінчення інтенсивного періоду роботи фахівець із соціальної роботи складає карту змін сім'ї. Розглядається питання про зняття сім'ї із соціального патронажу та встановлення сім'єю спостереження визначений термін (до року). Фахівець із соціальної роботи продовжує повідомляти сім'ю необхідну інформацію, запрошує на оздоровчі, культурно-освітні та інші заходи [1].

Особлива увага при соціальному патронажі та взагалі соціальній роботі приділяється роботі із залежним членом сім'ї з метою вироблення мотивації для проходження лікування від ПАР та подальшої психокорекційної роботи з ним та його найближчим оточенням для досягнення тривалої сталої ремісії.

Для досягнення найбільшої ефективності в роботі із залежними та співзалежними членами сім'ї індивідуальне консультування поєднується з психокорекційною роботою у малих групах. Для ефективної роботи необхідне виконання таких умов, а саме чітке розмежування обов'язків та відповідальності кожного з фахівців, які працюють із сім'єю, на всіх етапах надання допомоги та організація командної взаємодії.

Результатом виконаної роботи має бути позбавлення людей від комплексів та звичок, що заважають знаходити вирішення актуальних проблем, надання допомоги у придбанні нового досвіду, який би дозволив відчувати, думати і діяти життєвим, що адекватно виникає ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Капська А.Й. Соціальна педагогіка: підручник. / 4-те вид. виправ. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 488 с.

2. Олійник І.В. Соціальна реабілітація як один із напрямів професійної діяльності фахівця із соціальної роботи. Вісник університету імені А.Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2021. № 2 (22) С. 59–66.

3. Кизименко Л.Д., Бєдна Л.М. Словник-довідник соціального працівника. Веб-сайт. URL: http://ipp.lp.edu.ua/Library/004/004.html#o

4. Бакума І.М. Ціннісні орієнтації особистості в детермінації девіантної поведінки молоді: автореф.дис. на здобуття наук. ступ. канд.філос.наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Одеса, 2009. 20 с.

УДК 364.4.316
Повстенко О.А.[1]
Щербина С.С.[2]
[1] студ. гр. СН-210 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ-ІНВАЛІДАМИ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Соціальна робота – це особливий вид діяльності, головна мета якого допомогти людині, яка перебуває у важкій життєвій ситуації і не здатна в даний момент самостійно з нею впоратися. Клієнтами фахівців із соціальної роботи є найбільш незахищені та вразливі верстви населення: громадяни похилого віку, діти та підлітки, інваліди, а також люди, які через ситуацію не можуть самостійно подолати обставини, що ускладнюють їх життєдіяльність. Особливе місце приділяється роботі з сім'ями, які виховують дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Одним із основних напрямів соціальної роботи з дітьми цієї категорії є соціальна реабілітація, яка спрямована на соціалізацію дітей, на максимально можливу інтеграцію їх у суспільство. Головна проблема дитини з обмеженими можливостями полягає у порушенні її зв'язку з навколишнім світом, бідності контактів з однолітками та дорослими, в обмеженні спілкування з природою, доступу до культурних цінностей.

Однією з найпоширеніших форм роботи з дітьми-інвалідами є інклюзивна група короткочасного перебування, до якої зараховуються діти, які не відвідують дошкільні та загальноосвітні установи. Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» передбачено надання послуг у реабілітаційній установі державної або комунальної форми власності. Наприкінці 2007 р. було створено комунальну установу «Запорізький обласний центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів» Запорізької обласної ради, яка розпочала свою діяльність у квітні 2009 р. В ньому проходять курс соціальної реабілітації діти з особливими потребами з 25 районів та міст Запорізької області. Впродовж року 450–500 дітей віком від 1 до 18 років отримують реабілітаційні послуги згідно з індивідуальними програми. В Центрі є цілодобове та амбулаторне відділення.

Метою діяльності Центру є здійснення комплексу реабілітаційних заходів, спрямованих на розвиток та коригування порушень розвитку дитини з інвалідністю, навчання її основним соціальним та побутовим навичкам, розвиток здібностей, створення передумов для інтеграції у суспільство.

Основні завдання Центру:

– Реалізація та забезпечення права дітей з інвалідністю на реабілітацію з метою їх подальшої інтеграції в дитячі колективи дошкільних навчальних закладів та загальноосвітніх шкіл.

– Створення умов для всебічного розвитку, засвоєння дітьми з інвалідністю знань, умінь і навичок з метою підготовки їх до дошкільної освіти з подальшим здобуттям базової та повної загальної середньої освіти, професійно-технічної та вищої освіти.

– Підготовка батьків до продовження реабілітаційного процесу з дітьми з інвалідністю поза межами Центру.

– Надання реабілітаційних послуг дітям з інвалідністю відповідно до їх індивідуальних програм реабілітації (далі – ІПР) та залучення до участі в цьому процесі батьків та (або) законних представників.

– Виконання індивідуального реабілітаційного плану.

– Проведення заходів з соціально-побутової, психолого-педагогічної, фізичної реабілітації, професійної орієнтації та медичного спостереження дітей з інвалідністю відповідно до їх ІПР.

Реабілітаційний процес спрямовується на формування та розвиток у дитини з інвалідністю основних соціальних навичок (особиста гігієна, самообслуговування, пересування, спілкування тощо), пристосування побутових умов до їх потреб, соціально-побутове влаштування та обслуговування, педагогічну корекцію з метою вироблення та підтримання навичок самостійного проживання. Фахівці відділення медичного супроводу приділяють увагу корекції фізичного стану дитини, використовують у своїй

роботі елементи кінезотерапії, ерготерапії, лікувального та аромамасажу, фіто та вітамінної терапії, імунопрофілактики та інше.

Для інтеграції дитини в сучасне суспільство не менш важливою є корекція психічного розвитку. Мета відділень соціальної, психологічної, педагогічної реабілітації – зробити дитину життєздатною і самодостатньою, здатною інтегруватися в сучасний соціум. На заняттях з дітьми фахівці відділення використовують сучасні реабілітаційні методики, які включають елементи М. Монтесорі та Петьо-терапії, арттерапії, ігротерапії, казкотерапії, лялькотерапії, закріплюють та поглиблюють знання з основних тем програмного матеріалу, згідно з віковими групами, за соціально-побутовою, професійною орієнтації та інше.

Таким чином, перераховані вище заходи, що реалізуються Запорізьким обласним центром соціальної реабілітації дітей-інвалідів, які виховують дітей з обмеженими можливостями здоров'я, сприяють створенню соціально-реабілітаційної інфраструктури, що забезпечує максимально повну реабілітацію дітей з особливим розвитком, поширенню серед населення доброзичливого, толерантного ставлення до цієї категорії. Соціальна реабілітація нині визнається невід'ємним правом інваліда та обов'язком суспільства.

УДК 304. 001.18
Пономарьова Ю.С.[1]
Дударьов В.В.[2]
[1] студ. гр. СН-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. політ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Технології соціальної роботи з особами з інвалідністю передбачають послідовність дій фахівця із соціальної роботи, заснованих на його професійної майстерності, індивідуальної техніки, спрямованих на активізацію особистісних ресурсів людини з обмеженими можливостями та досягнення його виходу із важкої життєвої ситуації. Результатом застосування технологій соціальної роботи є повне або часткове відновлення здібностей осіб з особливими потребами до побутової, суспільної та професійної діяльності. Технології соціальної роботи суттєво різняться свого змісту. Назвемо найбільш важливі, які найчастіше застосовуються в практичної діяльності фахівця із соціальної роботи: технологія соціальної реабілітації, соціальної адаптації, соціальної терапії, соціальної діагностики.

Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю, як технологія, включає комплекс заходів, спрямованих на відновлення здібностей інваліда до життєдіяльності соціальному середовищі. Соціальна технологія – це система знань про оптимальні способи перетворення та регулювання соціальних відносин та процесів у життєдіяльності людей, а також сама практика застосування оптимальних способів та регулювання соціальних відносин та процесів за певним алгоритмом. Основними технологіями, які застосовуються в установах сфери соціальної політики, є соціальна реабілітація, соціальна адаптація, соціальне прогнозування та соціальна діагностика. Ці технології є базовими, але їх застосування недостатньо, тому що необхідний індивідуальний підхід і більш сучасні технології та методи пристосування молоді з інвалідністю.

Психолого-педагогічна реабілітація – це виховні заходи, спрямовані на те, щоб молода людина з особливостями розвитку опанувала необхідні вміння та навички самообслуговування, отримала освіту. Головна мета цієї діяльності – вироблення у молодої людини впевненості у собі та своїх можливостях, створення установки на активне самостійне життя. У рамках цієї технології проводиться діагностика та професійна орієнтація молоді з обмеженими можливостями здоров'я, навчання їх необхідним трудовим навичкам. Важливим чинником соціалізації є соціокультурна діяльність, оскільки вона залучає молодих людей до спілкування та допомагає відновити їхню самооцінку. Спортивна реабілітація є частиною соціокультурної реабілітації. Заняття спортом та участь у змаганнях для молодих людей з обмеженими можливостями розвивають спілкування, виховують навички роботи у команді. Відновити потребу в особистісно-комунікаційних зв'язках та повернути суспільну свідомість щодо людей з особливими потребами допоможе використання сучасних інформаційних технологій.

Естетичне виховання та культурно-дозвільна діяльність є невід'ємною частиною адаптації молодої людини з осіб з інвалідністю, оскільки забезпечують: входження в нове оточення, розширення кола спілкування, порятунок від комплексу неповноцінності; інтеграція у заняття творчістю; пошук та розвиток здібностей.

Відповідно, актуальне застосування технологій розвитку творчості, таких як музикотерапія, арт-терапія, тощо. Соціально-трудова адаптація молодих людей з інвалідністю включає також комплекс заходів: пристосування виробничого простору до потреб таких людей, адаптацію до вимог виробництва. Але, крім цього, необхідно проводити заходи щодо включення молодих інвалідів до таких подій як суботники, наприклад.

А також дуже важливою є технологія профорієнтації, що дозволяє досліджувати інтереси та розуміти можливості даної категорії населення до навчання та трудової діяльності. У зв'язку з цим у кожному навчальному

закладі або закладі соціальної сфери рекомендується запровадження такої посади як незалежний консультант для тих, хто має труднощі у виборі життєвого шляху. Мета цієї технології – забезпечити соціальну та психологічну самостійність, зміцнити дієздатність молодої людини з інвалідністю.

У рамках розгляду технологій соціальної роботи варто звернути увагу і на методи їх реалізації. З точки зору соціальної роботи, методи можна розглядати у двох значення: з теоретичної точки зору – це засіб, шлях пізнання певних суспільних та особистих процесів; з практичної точки зору – система цілеспрямованих послідовних дій, спрямована на певні якісні зміни об′єкта (суб'єкта), для досягнення певної мети.

В Україні більшість закладів, які здійснюють соціальну роботу з особами з особливими потребами є державними, підпорядковуються Міністерству соціальної політики та мають різну мету та напрями діяльності.

Провівши аналіз та дослідивши специфіку адаптації молодих людей з обмеженими можливостями здоров'я в суспільстві, слід зробити висновок про те, що процес організації соціальної адаптації є актуальним. Важливою для досягнення необхідного рівня соціальної адаптації умовою є впровадження ідеї рівних прав та можливостей у суспільне, а також формування суб'єктної позиції у молодих людей щодо процесу подолання труднощів та прагнення до підвищення ефективності власної соціальної адаптації. в суспільстві. Взаємодоповнення та гармонія цих двох процесів, а також усвідомлення та інтеграція цих ідей у суспільство допоможуть більш ефективно проводити процес соціальної адаптації молодих людей з інвалідністю.

УДК 37.035
Пугач К.С.[1]
Баршацька Г.Ю.[2]
[1] студ. гр. СНз-212м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА З МОЛОДДЮ ЯК УМОВА ПІДГОТОВКИ ДО СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Соціально-виховна робота з молоддю у підготовці до новоствореної сімейної життєдіяльності по всяк час носить критерій попереднього сімейного виховання. Адже закладення основ позитивного виховання та розуміння складнощів життя та майбутніх відносин між подружжям буде умовою розуміння проблематики соціальної роботи з різними типами сімей і як вихідне значення – припинення існування негативної типології сім'ї.

Можна із впевненістю сказати, що у кожній сім'ї складається своя, індивідуальна виховна система, яка формується емпіричним шляхом, тобто постійно апробується у досвіді, містить багато педагогічних «знахідок», засобів і методів впливу на дитину, проте не позбавлена прорахунків і серйозних помилок. Цілі, принципи та зміст виховання у сім'ї часто носять імпліцитний (не сформульований) характер, видозмінюються в залежності від цілого ряду причин (ціннісних орієнтації, рівня освіти, загальної та педагогічної культури батьків, їх етнічної приналежності, ступеня відповідальності за майбутнє дітей тощо). Розглядаючи соціальне мікросередовище сім'ї, як фактор впливу на особистість дитини, звертає на себе увагу той факт, що можна зустріти різні класифікації видів сімейних стосунків в залежності від того, який психологічний зміст і яке смислове наповнення вкладають в їх основу.

Методів впливу на дитину з боку батьків існує безліч, певно, існує і багато класифікацій цих методів. У цьому аспекті виховні впливи можна поділити за характером того, на що у самому об'єкті виховання вони спрямовані. Когнітивні виховні впливи. Націлені на систему знань людини, на її перетворення. Існує думка, що знання людини про світ не тільки визначають її як особистість, але й справляють вирішальний вплив на її поведінку. Емоційні виховні впливи. Покликані викликати і підтримувати у дитини певні афективні стани, які полегшують або утруднюють прийняття нею інших психологічних впливів. Поведінкові виховні впливи. Безпосередньо спрямовані на вчинки дитини. Примушуючи її діяти певним чином і забезпечуючи відповідні позитивні або негативні підкріплення вчинкам, що здійснюються, такі впливи опосередковано впливають і на особистість.

Сучасна сім'я виступає сферою формування і ареною практичного прояву ідеалів, світогляду, інтересів людини. Через сім'ю формуються первинні цінності орієнтації і соціальні рекомендації дитини.

Будь-яка робота з батьками більш ефективна, якщо вона зорієнтована на потреби конкретних батьків або груп сімей в тій чи іншій інформації. У практичній роботі спеціаліст може використати різноманітний психодіагностичний інструментарій.

Методики діагностики стосунків у сім'ї тісно пов'язані з завданнями психокорекційної роботи, тому бажано, щоб вони не тільки розкривали картину існуючих стосунків, а й розширювали можливість розуміння суб'єктивного світу як для спеціаліста, так і для досліджуваного.

Розглянемо, які методики діагностики може використати соціальний працівник для вивчення взаємостосунків у системі «батьки і діти», а також деякі методи групової роботи з батьками. Як зазначалося вище, однією з характеристик морально-психологічного клімату сім'ї є система

«вертикальних» взаємостосунків, яка відображає динаміку взаємин між батьками і дітьми. Провідною ознакою цих взаємостосунків є ступінь і характер емансипації (звільнення від залежності) дітей від батьків по мірі дорослішання перших. На думку С.В. Ковальова, вона (емансипація) здійснюється як би у чотирьох вимірах, що у сумі і складають сутність взаємин між людьми:

– емоційна сторона взаємин – коли емоційні зв'язки дітей і батьків поступово розриваються або витісняються зв'язками з іншими – дружбою, коханням;

– когнітивна – якщо між батьками і дітьми з кожним днем зростає стіна непорозуміння;

– поведінковий аспект взаємин – коли батьки виявляються неспроможними регулювати поведінку своїх дітей;

– нормативна – якщо ті норми і цінності, на які орієнтуються батьки, стають чужі для їх дітей.

В основі відчуження, що виникає у взаємостосунках батьків і дітей можна вбачати такі дві причини:

– реально існуючу зміну позицій у взаєминах з дітьми, які підросли;

– невміння дорослих врахувати ці зміни і небажання зробити свої взаємини з вже дорослими дітьми такими, що відповідають цим змінам.

Отже, необхідно звернути увагу на роз'яснення батькам в необхідності перегляду їхніх поглядів на питання влади і авторитету у взаєминах з дітьми, що дорослішають. Соціальна робота має досить виразне спрямування не лише на соціальні групи клієнтів, а й на окремих індивідів, які потребують особливої, конкретної допомоги. Її головною метою є турбота про благополуччя і розкриття можливостей особистості, сім'ї, спільноти, суспільства.

УДК 316.362.1
Савенко В.С.[1]
Щербина С.С.[2]
[1] студ. гр. СН-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМИ МАТЕРИНСЬКИХ ПРАКТИК

Материнство з нормальною батьківською поведінкою досить рідко цікавить сучасних дослідників. Материнство – історично обумовлений і такий, що змінює свій зміст залежно від певної епохи соціальний інститут, організований певними правилами та нормами, та соціальна практика, тобто

діяльність, пов'язана із народженням та вихованням дитини в певних соціальних умовах.

Природу материнства прийнято розглядати в руслі біосоціального, феміністичного та культурно-історичного підходів.

Біосоціальний підхід підкреслює функціональну єдність біологічних і соціальних факторів середовища в житті людини, при цьому їх співвідношення характеризується взаємним впливом. З одного боку, материнство постає незмінним, генетично детермінованим феноменом, з іншого ж боку вирішальну роль на формування материнської поведінки грають соціальні фактори. Природознавчі пояснення не придатні до пояснення батьківської поведінки жінки, тому що у її формуванні беруть участь характеристики соціальної структури.

Феміністичний підхід наполягає на тому, що жінка сама повинна робити вибір бути їй матір'ю чи не бути. Прихильники цього підходу вважають, що материнство не може давати жінці відчуття задоволення, а лише тягар, якого жінка намагається позбутися. Вважається, що суспільні стереотипи навіюють дівчинці в процесі її розвитку обов'язки до народження дитини та виконання материнських функцій.

Важливим висновком, який можна зробити, аналізуючи культурно-історичний підхід до пояснення материнства, є той, що твердження про існування материнського інстинкту це – міф, тому що материнській поведінці не властивий якийсь поведінковий шаблон, навпаки, їй властива мінливість почуттів в залежності від культури, амбіцій та фрустрацій.

Серед найбільш значимих психологічних проблем матерів можна визначити:

1. Страх материнства – комплекс раціональних та емоційних переживань жінки з приводу неможливості реалізувати своє бажання стати матір'ю в конкретних умовах нинішнього життя.
2. Психологічна готовність до материнства.
3. Післяпологову депресію.
4. Материнську амбівалентність – комплекс протилежних почуттів до дитини, які з одного боку приписують роль «гарної матері», а з іншого – дозволяють негативні почуття та дії щодо дитини.

Серед соціальних проблем виділяються проблеми з працевлаштуванням; нестача дитячих садків та гуртків дитячої творчості; несправедливий розподіл пільг серед різних категорій матерів та недостатнє матеріальне фінансування сфери материнства та дитинства, що штовхає деяких матерів народжувати дітей задля отримання грошових виплат. Це ще раз доводить, що материнство як соціальна практика, не має попиту в суспільстві, і материнство розцінюється як непрестижний вид зайнятості. Враховуючи вищезазначені проблеми жінки, щоб убезпечити себе від

виникнення додаткових труднощів, вважають за краще стати матерями якомога пізніше, аби створити стійке підґрунтя для забезпечення майбутнього собі та своїм дітям.

Серед найбільш розповсюджених на території України форм материнських практик виділяється:

1. материнство з нормальною батьківською поведінкою;
2. юне материнство;
3. пізнє материнство;
4. материнство з дитиною з особливими потребами;
5. одиноке материнство;
6. материнство та трудові міграція.

Кожна з приведених практик має свої особливості та специфічне коло проблем. Серед тих, які найбільш часто зустрічаються, є нестача матеріальних коштів, суспільний осуд, непорозуміння у сім'ях.

УДК 364.4-053.6:316.624.3
Сальнікова Н.С.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СНз-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ СЕРЕД ЛЮДЕЙ ІЗ РИЗИКОВАНОЮ СЕКСУАЛЬНОЮ ПОВЕДІНКОЮ В ОНЛАЙН ТА ОФФЛАЙН ФОРМАТІ

Соціальна робота має безліч аспектів, молодь та дорослі – дві зовсім різні типи аудиторії, робота з ними може суттєво відрізнятись. Звичайно, набагато легше вести профілактичну роботу з запобігання проблеми, аніж долати існуючу проблему. Тому так важливо проводити профілактичну діяльність серед дітей та молоді, інформувати про можливі ситуації в житті та розповідати, як поводитись в тій чи іншій ситуації.

Коли дитина знає, що існує декілька алгоритмів запобігання негативної ситуації або виходу з неї, їй простіше оптимально діяти. З дорослими ситуація може бути складнішою, оскільки коли людина має певні упередження, негативний досвід, стійкі переконання, доведені до стану рефлексів, необхідна комплексна робота декількох фахівців, за можливості, з залученням членів родини та близьких.

Величезні негативні наслідки несе в собі інформація з фільмів, мережі інтернет, що не завжди проходить цензуру та пропагує різні форми жорстокості, найгірше, що такі матеріали існують у відкритому доступі та скористатися нею може кожна людина. Агресія в соціальних мережах,

тролінг, інтернет-знайомства, що доступні кожному, які можуть привести до негативних наслідків для обох сторін, оскільки джерелом агресії може бути будь-яка сторона, групи в соціальних мережах за типом «Синього кита» – це страшні реалії сьогодення. Мозок дитини або молодої людини не завжди адекватно сприймає отриману інформацію та реагує відповідно. Агресія може бути прямою чи завуальованою, фізичною або психологічною, так чи інакше, прояви її можуть мати страшні наслідки.

Однією з ефективних форм профілактики соціально зумовлених захворювань є проведення тренінгових занять. Слово «тренінг» у перекладі з англійської означає «вправа». На тренінгу організовується спеціальна взаємодія між членами групи, яка дає змогу розвивати й коригувати особливості особистості, набувати знань, умінь і навичок у процесі спілкування й усвідомлення кожним членом тренінгової групи своїх почуттів і дій. Тренінгові заняття профілактичної спрямованості містять у собі так званий емоційний компонент. Він охоплює прояснення цінностей і прийняття рішення. Прояснення цінностей включає в себе самопізнання, вироблення життєвих цінностей і визначення шляхів їх реалізації. Ці заняття розкривають стратегію, що дає змогу робити вибір у житті та застосовувати цю техніку конкретно до ситуацій з алкоголем і різними наркотиками. Головна мета проведення тренінгів полягає в тому, що люди повинні усвідомити свої почуття з приводу наркотиків, алкогольних речовин, проявів агресії, виробити своє ставлення до них для того, щоб у ситуаціях, пов'язаних із ними, поводитися відповідно до справжніх людських цінностей. наркотик, коли вона виходить від однолітків.

Організаційно-комунікативна функція – соціальний педагог сприяє залученню добровільних помічників до соціально-педагогічної роботи, ділових та особистісних контактів, до спільної праці та відпочинку, зосереджує інформацію та налагоджує взаємодію між різними соціальними інституціями в їхній роботі з клієнтом.

Охоронно-захисна функція – соціальний педагог використовує наявний арсенал правових норм для захисту прав та інтересів клієнтів, сприяє застосуванню заходів державного примусу та реалізації юридичної відповідальності щодо осіб, які допускають прямі або опосередковані протиправні впливи на підопічних соціального педагога.

Для дітей і підлітків привабливими є дискусійні форми занять, коли можна посперечатися з однолітками і педагогом, усе піддати сумніву, наводячи свої аргументи, відстояти власну точку зору. Однією з таких форм організації профілактики соціально зумовлених захворювань є проведення ток-шоу. Ток-шоу дає змогу включити в дискусію велику кількість людей. Така форма роботи має свої переваги:

– обговорюються проблеми, що хвилюють неповнолітніх, у привабливій і досить відомій для них формі;

– аудиторія ділиться на групи, які відстоюють або дотримуються різних точок зору;

– ведучі (підлітки, а не соціальний педагог) концентрують обговорення на предметі спору, нагадуючи про правила ведення дискусії та про необхідність поважати одне одного;

– думка дорослого не нав'язується дітям і підліткам, вони вільні у своєму моральному виборі, і навіть якщо вони його не зроблять під час диспуту, дискусія наштовхне їх на роздуми, на пошук істини.

Ситуації морального вибору можуть бути такими:

– розповідь людини в масці;

– фрагмент кіно- або відеофільму;

– ситуація, цитована з книги чи газетної статті;

– ситуація, придумана або реальна з життя учнів, розказана в аудиторії;

– інсценування ситуації;

– проблеми (ситуації), записані кожним учнем на окремих картках, одну із ситуацій обирають для обговорення, або обирають проблему, яку найчастіше називають підлітки.

Однією з традиційних форм профілактичної роботи з неповнолітніми є організація круглого столу, коли до освітнього закладу запрошують фахівців – психологів, наркологів тощо. Ця форма роботи пройде найефективніше, якщо напередодні учні сформулюють питання, що їх цікавлять, братимуть активну участь у бесіді, а соціальні педагоги заздалегідь проведуть опитування думок неповнолітніх щодо обговорюваних питань. Формування критичного мислення у молодого покоління дуже важливе, оскільки дає змогу самостійно аналізувати ситуацію, всі її аспекти, складності, шляхи подолання та наслідки, зробити вірний крок в своїй особистій ситуації на основі отриманого теоретичного досвіду.

УДК 364.4-054.73(477.64)
Стрижак Г.В.[1]
Іванченко А.В.[2]
[1] студ. гр. СН-212м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. наук з держ. упр., доц. НУ «Запорізька політехніка»

ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В УКРАЇНІ

Соціальна робота є важливим елементом сучасного суспільства, оскільки вона сприяє розвитку та підтримці соціальної сфери, забезпечує

захист прав людей та допомагає у вирішенні соціальних проблем. Соціальна робота має безпосереднє значення для людей, які потребують допомоги та підтримки, таких як переселенці, люди з обмеженими можливостями, бездомні, діти та інші категорії населення [1].

Соціально-економічні проблеми внутрішнього переселення населення із зони бойових дій в Україні сьогодні входять до кола актуальних вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень та акумулюють широке коло теоретичних та практичних проблем, яким присвячено численні розвідки в області соціології, а інтеграція зазначених поглядів сприяє побудові ефективних соціальних технологій роботі із ВПО. На сьогоднішній день вимушено переміщені особи (ВПО) потребують матеріальної, фінансової, соціально-педагогічної і психологічної допомоги та підтримки. Саме тому, проблема організації соціальної роботи з даною категорією населення вимагає комплексної роботи з використанням особливих ресурсів для її розв'язання, зокрема, полегшення соціального становища вимушених переселенців та їх сімей в умовах війни.

З самого початку війни м. Запоріжжя взяло на себе роль логістичного центру, який приймає біженців та слугує точкою їх транзиту з Донецької, Запорізької та Херсонської областей. Протягом 2022–2023р. у Запоріжжі зафіксовано понад 191 тисячу осіб, які евакуювалися, рятуючись від окупації чи обстрілів. Частина з них залишилась у місті, інші транзитом поїхали далі, вглиб України. За офіційними даними, на 01.01. 2023р. в місті Запоріжжі перебуває майже 90 тисяч внутрішньо переміщених осіб [2]. Саме в такий складний час Запорізький міський центр соціальних служб в межах міста Запоріжжя проводить соціальну роботу з переселенцями (сім'ями, дітьми та молоддю), які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, координує організацію діяльності щодо соціальної роботи з ВПО в районних відділах соціальної роботи міста.

Проблеми, з якими стикаються вимушені внутрішні переселенці можна умовно поділити на такі групи: соціально-економічні (умови проживання), сімейне становище (багато хто з біженців не працює, пиячить, багато неповних сімей), невлаштованість на навчання, роботу, проблеми одержання житла, прописки; правові проблеми; психологічні проблеми: психологічна нестабільність та деформація особистості; розірваність соціальних зв'язків внаслідок зміни місця проживання; психічні та стресові розлади.

Соціальна робота забезпечує належне врахування прав переселенців на працю, освіту, медичну допомогу та інші послуги [3]. Вона допомагає внутрішньо переміщеним особам інтегруватися у нове суспільство та знайти своє місце у ньому. Крім того, соціальна робота сприяє розвитку програм з вивчення мови, пошуку роботи та освоєння культури та традицій місцевості, що допомагає переселенцям адаптуватися до нових умов життя.

Забезпечення переселенців житлом, доступом до медичної допомоги та інших послуг також є важливим елементом соціальної роботи. Це допомагає забезпечити безпеку та комфорт переселенців, що є важливим для їхнього успішного інтегрування у нові умови життя.

Соціальні працівники допомагають вимушеним переселенцям у складній життєвій ситуації, пом'якшують стан дезадаптованості, підтримують соціальну солідарність, знімають на персональному та груповому рівні соціальну напруженість. Вкрай важливим напрямком соціальної роботи на сьогодні є розгортання доступної соціально-психологічної підтримки ВПО. Адже психологічний стан великої кількості переселенців є доволі нестабільним, при цьому, люди самостійно зазвичай не звертаються по психологічну допомогу.

Таким чином, соціальна робота з вимушеними переселенцями виражається, з одного боку, у підвищенні їх статусу і поліпшення положення, з іншого – у впливі на середовище, в яке вони включаються.

Соціальна робота має велике значення для розвитку та підтримки соціальної сфери, захисту прав людей та допомоги у вирішенні соціальних проблем. Соціальна робота є важливим елементом сучасного суспільства, оскільки вона сприяє створенню гармонійного та рівноправного суспільства, де кожна людина має можливість розвиватися та досягати своїх цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Григоренко І.О., Савельєва Н.М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. Полтава: ПНПУ, 2017. 100 с.

2. Міністерство соціальної політики України: офіційний сайт. URL: http://msp.gov.ua

3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

УДК 364.4.3.08
Фастовець О.В.[1]
Щербина С.С.[2]
[1] студ. гр. СН-412м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СТИЛІ КЕРІВНИЦТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕМОЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ У КОЛЕКТИВІ

За Месконом, стиль керівництва – це звична манера поведінки керівника по відношенню до підлеглих, щоб здійснювати на них вплив та

мотивувати для досягнення цілей організації [1, с. 412]. Кнорринг дає наступне визначення: «Стиль керівництва – це звична для конкретного керівника система методів, реакцій на ситуації, що виникають та що використовується ним в своїй практичній діяльності» [2, с. 368].

На стиль впливає особистість керівника, способи і прийоми, за допомогою яких він здійснює управлінську функцію, тобто суб'єктивні фактори, а з іншої сторони виробниче оточення, специфіка сфери діяльності, особливості колективу, яким керують, інші об'єктивні фактори. В кінці-кінців, стиль виражає відносини, що утворюються між керівником та підлеглими. Складність та різноманітність цих відносин обумовлює високу варіативність конкретних стилів керівництва, які можуть класифікуватися за різними ознаками. Однією з найбільш повних і точних класифікацій теорії стилів управління є американська. Вона виділяє декілька підходів до вивчення керівництва в цілому, так і його стилів в окремості. До біхевіористичного підходу відноситься традиційна та досить поширена класифікація, яка ґрунтується на дослідженнях Левіна (Lewin), Ліппіта (Lippitt) и Уайта (White) в 1939 р., під час яких вони дослідили вплив автократичного, демократичного стилів управління та стилю невтручання (Laissez – faire – Fuhrungsstils) на підлітків.

Основними критеріями для розподілу стилів керівництва стали: ступінь активності керівників та співробітників та ступінь залучення співробітників до процесу прийняття рішень. При бюрократичному стилі керівництва зміст управління і форма є відірваними один від іншого. Форма пунктуально витримується бюрократом, але вона часто не відповідає ситуації. Дії такого керівника упорядковані, але це такий порядок дій, який розрахований на інструктивну, усереднену ситуацію, порядок перевтілюється в самомету.

Директивний стиль керівництва базується на жорстких та однобічних вимогах, що пред'являються у формі приказів, розпоряджень, вказівок.

Найбільш стресогенним для трудового колективу виступає автократичний стиль керівництва, характерними рисами якого є ділові, короткі розпорядження, заборони без поблажок, із загрозами, «суха мова», непривітний тон, суб'єктивна похвала та догана. У своїй діяльності керівники-автократи дотримуються наступних правил: можна не утрудняти себе розбором якихось справ, не вникати в їх зміст, не радитися з підлеглими, легше командувати, ніж організовувати виробничий та виховний процес.

Демократичний керівник надає перевагу таким механізмам впливу, які апелюють до потреб більш високого рівня: потреб в приналежності, високій меті, автономії і самовираження. Дійсний демократичний керівник уникає нав'язувати свою волю підлеглим. Організація, де домінує демократичний стиль, характеризується високим степенем децентралізації повноважень.

Підлеглі приймають активну участь в прийнятті рішень та користуються широкою свободою у виконані завдань.

Велике розповсюдження та популярність в літературі про управління має класифікація поведінки керівника на основі обох стилів керівництва – авторитарного та кооперативного. Саме таку класифікацію запропонували Танненбаум і Шмідт. У відповідності до неї керівники можуть бути автократичними (орієнтованими на владу), демократичними (орієнтованими на підлеглих) та тих, що поєднують у собі якості того та іншого.

Досвід показує, що авторитарне керівництва досягало виконання більшого обсягу робіт, ніж демократичне. Однак на іншому боці при авторитарному керівництві була низька мотивація, менша оригінальність, менше товариськості в групах, відсутність групового мислення, більша агресивність, що проявлялася як до керівника, так і до інших членів групи, великий ступінь тривоги та одночасно – більш залежна та покірна поведінка.

Ліберальне керівництво характеризується мінімальною участю керівника, група має повну свободу приймати власні рішення.

Відтак, спробуємо підсумувати все вищесказане. Управління трудовим колективом, персоналом організації є складним динамічним процесом, результативність якого має прямий вплив на ефективність діяльності усього підприємства на його рентабельність та прибутковість. Сьогодні все більше уваги приділяється людині, як головному джерелу доходів підприємства, як основному його ресурсу. Але люди за своєю природою є різними, кожна має свої певні психологічні особливості, свої інтереси у житті, свої проблеми та негаразди. Для того, щоб налагодити ефективну взаємодію між керівниками та підлеглими потрібно чітко усвідомлювати основні принципи та механізми існування трудових колективів, оцінювати соціально-психологічні особливості людей при формуванні команди, враховувати вплив різних чинників на ефективність роботи колективу як соціального утворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воронкова В.Г., Беліченко А.Г., Попов О.М. та ін. Управління людськими ресурсами. Київ: Професіонал, 2006. 576 с.

2. Колот А.М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2001. 368с.

УДК 316.624-055.2
Червона К.В.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СНз-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОСТИТУЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Проституція відома з давних давен, відомості про цю діяльність згадуються у Шумерському царстві, Вавилоні, Древньому Римі, Древній Греції та багатьох інших культурах. Проте, слід зауважити, що в більшості культур ця діяльність у древньому світі була відома як елемент ритуальної діяльності, жінки – представниці цієї професії жили при храмах та брали участь у ритуальних церемоніях, їх часто називали сестрами бога.

В цьому столітті проституція давно не є елементом ритуалу. Це бізнес, який в більшості випадків руйнує життя секс-робітників, оскільки іде пліч-о-пліч з захворюваннями, що передаються статевим шляхом, вживанням наркотиків та алкоголю, проявами агресивної неконтрольованої поведінки збоку клієнтів, психологічними проблемами, зневагою суспільства та іншим.

Тільки в деяких країнах світу ця сфера декриміналізована, існують профспілки, держава регламентує права секс-робітників, надається необхідна допомога, в тому числі й медична, податки від цього виду діяльності стають частиною бюджетних коштів країн.

Секс-бізнес – це надання сексуальних послуг без примусу в обмін на матеріальні цінності, що здійснюється повнолітніми партнерами за взаємною згодою. Ця індустрія передбачає такі напрями, як вулична проституція, ескорт-послуги, секс по телефону або діяльність у межах певної структури, еротичні танці тощо.

Секс-працівники повинні мати ті самі права та обов'язки, що й інші громадяни та жителі країни, які працюють у будь-яких інших галузях.

Загальне визначення секс-бізнесу – як надання сексуальних послуг без примусу в обмін на матеріальні цінності-не завжди є коректним. Оскільки не завжди ця діяльність є непримусовою (відомі чисельні випадки, коли жінки або навіть неповнолітні були викрадені заради продажу для надання відповідних послуг. При цьому викрадені люди страждали від жорстких побиттів, примусового вживання наркотичних речовин, відсутності найменшої медичної допомоги або навіть їжі та інше. Кількість таких злочинів сягає тисяч, жінки не завжди можуть вибратись з полону, а їхні кривдники не завжди несуть відповідальність за свої злочини. Це страшні реалії, з якими ведуть боротьбу в усіх країнах світу, проте такі випадки мають бути ще більш відстежуваними державами.

Бар'єри, що перешкоджають доступу до послуг охорони здоров'я, соціальної та наркологічної допомоги, мають бути ліквідовані для поліпшення соціального добробуту і здоров'я секс-працівників.

Сьогодні секс-працівниці більше за інших схильні до ризикованої поведінки, яка значно збільшує ймовірність передання ВІЛ, такої як вживання наркотиків чи незахищений секс. Водночас вони мають обмежений доступ до служб допомоги, які допомогли б їм знизити поведінковий ризик.

Політика світу щодо наркотиків, заборона або обмеження діяльності програм зниження шкоди, дискримінація в установах охорони здоров'я, корупція в правоохоронних органах, а також масштабна торгівля жінками призводять до подальшої маргіналізації секс-працівниць. У тих випадках, коли секс-бізнес офіційно не заборонений, ставлення до нього все одно не можна назвати неупередженим. Жінки (та чоловіки в деяких випадках) постійно відчувають різнобічну дискримінацію, презирливий погляд суспільства щодо їхньої діяльності, відсутність допомоги та захисту збоку держави, недостатнє піклування про себе збоку правоохоронних органів та слабку підтримку щодо сфери медицини та охорони здоров'я.

Окрім цього, не можна не наголосити на психологічні аспекти цієї діяльності. Депресії, панічні атаки, суїцидальні думки та інші не менш серйозні проблеми виникають у представниць секс-індустрії та вимагають вирішення, поряд із іншими важливими проблемами.

УДК 316.624.3
Шибишій Д.Р.[1]
Щербина С.С.[2]
[1] студ. гр. СН-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА

Організаційно-адміністративний та правовий напрямок соціальної роботи полягає у формуванні нормативно-правової бази щодо захисту жертв сімейного насильства, що визначають напрями діяльності установ з надання допомоги жертвам насильства.

Медико-соціальний напрям регулює надання медичної допомоги потерпілим від домашнього насильства.

Соціально-психологічний – надання психологічної та психотерапевтичної допомоги, які постраждали від насильства.

Соціально-педагогічний визначає принципи, створені задля допомоги дітям, визначає консультативну допомогу.

Домашнє насильство часто може мати прихований характер. Не тільки ґвалтівник, а й жертва нерідко докладає всіх зусиль, щоб не «винести сміття з хати» або через почуття сорому, або зі страху, або через відчуття безпорадності, неможливості щось змінити на краще, а іноді просто по незнання. Тому проблема виявлення випадків і причин домашнього насильства та формування активної установки на зміну сценарію – це складне та важливе професійне завдання фахівців соціальної роботи, що потребує високого рівня кваліфікації, уміння налагодити контакт та створити атмосферу безпеки та довірливості.

Як показує практичний досвід, є певні стратегічні завдання, які потрібно вирішити разом із клієнтом. У тій чи іншій формі це визначення очікувань і ролей, яке може бути дуже різним у клієнта і у соціального працівника. Якщо цього не зробити, то ймовірно розчарування, взаємне незадоволення, не вирішення проблеми і т. ін.

Залежно від ступеня зрілості, емоційної готовності клієнта та багатьох інших факторів соціальний працівник може здійснювати різні підходи до вирішення проблеми клієнта та грати різні ролі [1].

Основні стратегічні завдання у реабілітації клієнта такі:

– подолання неусвідомлених захисних механізмів, перш за все, заперечення, які блокують доступ до проблеми. Для цього, перш за все, необхідне створення безпечної в усіх відношеннях атмосфери та підвищення сили «Я», щоб воно змогло перенести вивільнені з підсвідомості нестерпних переживання;

– формування системи підтримки, куди можуть входити соціальний працівник та терапевт, друзі, близькі, улюблені заняття та тварини;

– побудова системи для подолання кризи - списку телефонів кризових служб, фахівців, людей, до яких можна звернутися, коли щось трапляється, втрачається впевненість, стає страшно, виникає розгубленість тощо;

– формування навичок піклуватися про себе;

– прийняття рішення та розробка шляху реабілітації;

– повернення до травмуючих подій та аналіз того, що сталося, і як це вплинуло на життя клієнта;

- аналіз того, що допомогло клієнту вижити, виявлення джерел сили, прощення себе;

– підготовка до змін, аналіз страхів, генерація надій та підготовка ґрунту для їх реалізації;

– розуміння того, що те, що відбулося, не є вина клієнта, навчити довіряти собі;

– створення та проходження ритуалу поховання та оплакування минулого та своїх проблем;

– звільнення від гніву і сорому;

– повернення в сім'ю (спочатку уявне), дослідження коренів, планування майбутнього контакту, формування реалістичних очікувань;

– оцінка досягнутого і створення, і здійснення ритуалу відзначення досягнень [2, 16].

У соціальній роботі з жінками, які зазнають насильства в сім'ї, є три групи завдань: покращення їх життєздатності, підтримка функціонування та допомогу у розвитку. У певних індивідуальних та соціальних умовах першому плані виходить та чи інша група. Таким чином, у разі реальної небезпеки для життя та здоров'я жінок можуть бути використані захисні лікарні, кризові центри, притулки з комплексом соціальних послуг. Гострі економічні труднощі дають жінці право подати заявку на адресну соціальну чи екстрену допомога. Своєчасне звернення жертви за допомогою сприятиме її якнайшвидшій адаптації та повернення до нормального життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти: навчально-методичний посібник. Київ: ФОП Нічога С.О., 2020. 196 с.

2. Волинець Л.С., Гурковська Л.П., Савчук І.В. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та народної практики. Київ: ТОВ «К.І.С.», 2011. 132 с.

УДК: 316.3
Шикалов Д.К.[1]
Баршацька Г.Ю.[2]
[1] студ. гр. СН-412м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ УПРАВЛІННЯ МАЛИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Управління, як і будь-який інший вид діяльності, вимагає своєї конкретної оцінки, визначення його ефективності. Авторитетні дослідження, які були проведені західними фахівцями, надавали розбіжні висновки стосовно впливу управлінського персоналу на ефективність організацій. Лише недавно провідні компанії визнали, що менеджери здатні зробити вирішальний внесок у досягнення організаціями успіху.

Специфіка успішного підприємництва в малому бізнесі полягає у багатогранній діяльності бізнесмена, який ризикнув відкрити і вести свій бізнес і готового відповідати за результати своєї діяльності. Підприємець (він

же власник), у багатьох випадках є одночасно менеджером, економістом, маркетологом, фінансистом, виробничником, юристом і повинен вміти самостійно приймати рішення з урахуванням кожної з перерахованих ролей.

Управління на малих підприємствах має деякі тонкощі в порівнянні з менеджментом середньої і тим більше великого бізнесу. Це пояснюється особливими нормами права, що регулюють діяльність суб'єктів малого підприємництва, особливими формами обліку, іншими рівнями грошового і товарного обороту, чисельністю персоналу (адже, чим менше людей працює на підприємстві, тим, у багатьох випадках легше організувати швидку та плідну взаємодію між ними).

Мале підприємництво є цілком самостійною і найбільш типовою формою організації економічного життя суспільства зі своїми перевагами, недоліками і закономірностями розвитку. Функціонування на локальному ринку, швидке реагування на зміну кон'юнктури цього ринку, безпосередній зв'язок із споживачем, вузька спеціалізація на певному сегменті ринку праці та послуг, можливість почати власну справа з відносно малим стартовим капіталом – всі ці риси малого підприємництва є його перевагами, що підвищують стійкість на внутрішньому ринку.

Для малого підприємства, яке має на меті працювати на локальному ринку, актуальними є такі принципи:

– пріоритет споживача (надійне обслуговування, зручність, швидкість);

– висока якість роботи;

– доступні ціни;

– наслідування лідерів;

– ототожнювання співробітників із фірмою: кожен працівник – це «людина фірми»;

– постійний пошук альтернативних варіантів діяльності фірми;

– застосування новітніх способів стимулювання праці;

– здійснення програм довготривалого професійного розвитку ключових працівників;

– опора на особисті контакти працівників із зовнішнім середовищем;

– постійна і цілеспрямована підтримка індивідуальної ініціативи працівників фірми.

Малий бізнес, діє в умовах нестійкої середовища. Домогтися успіху тут неможливо, якщо чекати змін і потім на них реагувати. Керівники, менеджери малого бізнесу повинні діяти як підприємці. Це означає, що заповзятливий менеджер активно шукає можливості, домагається змін та вдосконалення роботи фірми, не боїться ризику, пов'язаного з організацією нового підприємства або розробкою нових ідей, продукції, виду послуг.

Відповідно цим цілям менеджер не тільки сам повинен бути підприємцем, але і прагнути культивувати дух підприємництва на

підприємстві, в колективі, створюючи атмосферу справді творчої діяльності, даючи простір для використання індивідуальних здібностей кожного співробітника.

Таким чином, мале підприємство, що розраховує не тільки на виживання, а й на успішну діяльність, повинно мати підприємницьке управління, тобто менеджер повинен мати не просто хороші якості керівника, а й володіти якостями підприємця, творчим ставленням до справи, проявляти ініціативу, постійно прагнути до новаторства, пошуку нетрадиційних рішень і можливостей, і, що особливо важливо, постійно бути готовим до ризику і пошуку способів його подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Захарчин Г. Механізм формування організаційної культури на підприємстві. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2019. Вип. 19. С. 241–248.

2. Менеджмент: теорія і практика / за ред. А.А. Мазаракі та ін. Харків: Атіка ЛТД, 2017. 584 с.

3. Осовська Г.В. Основи менеджменту: навч. посіб. Київ: Кондор, 2016. 664 с.

УДК 364.4:616.98

Щепа Л.О.[1]
Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СН-219 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ КЛІЄНТАМИ З ЧИСЛА ЛЮДЕЙ, ЩО ЖИВУТЬ З ВІЛ

ВІЛ є однією з найстрашніших проблем людства на сьогодні.. За даними Об’єднаної програми ООН з ВІЛ та СНІД, в світі близько 45 мільйонів ВІЛ-позитивних людей. При цьому більше 4 мільйонів з них-діти та підлітки.

ВІЛ-інфекцію вперше було ідентифіковано у вісімдесятих роках минулого століття. У 1982 р. було з’ясовано, що причина захворювання – вірус, що вражає клітини імунної системи людини та робить їх нездатними захищати організм від хвороб.

Соціальний працівник під час роботи з ВІЛ-позитивною людиною та членами його родини може зіткнутися у спілкуванні з низкою психологічних бар’єрів, які виникли як у нього самого, так і у ВІЛ-позитивного клієнта.

Роботу з ВІЛ-позитивними в соціальній установі можна розділити на розлити на п’ять етапів, які нерозривні, переходять один в інший, і кожен

наступний не може бути реалізований без попередніх . На практиці склалися такі етапи роботи.

1 етап. Отримання попередньої інформації про клієнта та його сім'ю, збір додаткових відомостей і вивчення

2 етап. Встановлення контакту з ВІЛ-позитивним (і членами його сім'ї) – за згодою.

3 етап. Визначення завдань у межах соціального супроводу та складання індивідуального плану соціально-психологічного складання індивідуального плану соціально-психологічної реабілітації.

4 етап. Реабілітація клієнтів (за наявності згоди).

5 етап. Патронат ВІЛ-позитивного та його сім'ї (за наявності згоди).

Заходи плану індивідуальної соціально-психологічної реабілітації визначають з огляду на виявлені проблеми.

Допомога може також включати:

– сприяння у відновленні паспорта, оформленні тимчасової реєстрації;

– пошук можливостей для отримання тимчасового або постійного житла;

– сприяння у визначенні групи інвалідності та оформлення пенсії;

– сприяння у працевлаштуванні;

– сприяння неповнолітнім у поверненні до школи або ПТУ;

– сприяння у влаштуванні дитини до дошкільних закладів;

– допомога в проведенні дозвілля, організації навчання, отриманні професійних навичок;

– співпраця з усіма організаціями, що допомагають даному клієнту повноцінно брати участь у житті суспільства;

– медична, соціальна та психологічна реабілітація;

– лікування супутніх захворювань;

– захист прав та інтересів клієнта, зокрема в судовому порядку, в офіційних інстанціях, розвиток навичок щодо захисту власних інтересів і прав;

– протистояння дискримінації та стигматизації;

– сприяння у відновленні порушених міжособистісних і внутрішньо-сімейних відносин.

УДК 364.048.6
Яременко А.І.[1]
Серга Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-212м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

АНАЛІЗ ВИКЛИКІВ ТА ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВИХ ТА ЇХ РОДИН У ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ НЕЇ

Сучасний світ характеризується постійними змінами та викликами, серед яких війни та конфлікти займають одне з провідних місць. Воєнний конфлікт, який безпосередньо зараз переживає наша країна, не лише створює безпосередню загрозу життю військовослужбовців, а й суттєво впливає на психічне здоров'я та соціальну адаптацію їх родин. Зокрема, вони можуть мати проблеми зі здоров'ям, пов'язані зі стресом та травмами, які вони пережили в зоні бойових дій. Крім того, військовослужбовці можуть мати фінансові труднощі, пов'язані з втратою робочого місця або обмеженим доступом до ресурсів, через війну. Також вони можуть стикатися з емоційними проблемами, такими як депресія, тривога та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

У зв'язку з цим, соціальна робота з військовими та їх родинами є важливою складовою підтримки цієї категорії людей. Соціальні працівники можуть забезпечувати різноманітну підтримку, яка допоможе зменшити негативні наслідки, що виникають у зв'язку зі станом війни та бойовими діями. Однак, соціальна робота з військовими та їх родинами є досить складною та вимагає розуміння проблем та викликів, які стоять перед фахівцями соціальної роботи [1].

Для вивчення цих проблем можна використовувати різні методи дослідження, зокрема, опитування військових та їх родин, спостереження за їхнім життям та інтерв'ю з фахівцями з соціальної роботи та інших суміжних галузей, волонтерами. Дослідження повинно охоплювати такі аспекти, як емоційний стан військових та їх родин, фінансове забезпечення, доступ до медичних та психологічних послуг, адаптація до цивільного життя та інші проблеми.

Один з основних викликів, що виникає перед фахівцями соціальної роботи у процесі підтримки військових та їх родин – це відсутність стандартів та норм у цій галузі. Часто соціальні працівники змушені працювати в умовах невизначеності, де кожен випадок є унікальним та вимагає індивідуального підходу.

Другим важливим викликом є недостатній рівень фінансування соціальної роботи з військовими та їх родинами. У багатьох країнах призначення на допомогу військовим та їх родинам зосереджується на

обслуговуванні лише невеликої кількості людей, тоді як потреби великої частини військовослужбовців та їх сімей залишаються невирішеними [2].

Третім викликом є складність роботи з військовими, які часто мають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що може призвести до різних проблем, включаючи сімейну дисфункцію та алкогольну та наркотичну залежність. Фахівці соціальної роботи повинні бути готові до роботи з такими складними ситуаціями та забезпечувати відповідну підтримку.

Четвертим викликом є нестача ресурсів, що призводить до того, що підтримка військових та їх родин здійснюється досить обмежено та нерівномірно. Недостатність ресурсів може бути пов'язана зі змінами в умовах конфлікту, економічною ситуацією країни або недостатньою увагою з боку влади.

Для вирішення проблем та викликів, які виникають у процесі підтримки військових та їх родин, на нашу думку, необхідно вжити деяких кроків.

По-перше, необхідно створити стандарти та норми для соціальної роботи з військовими та їх родинами. Це допоможе забезпечити консистентність та рівномірність в роботі фахівців соціальної роботи та дозволить ефективніше відповідати на потреби військових та їх родин.

По-друге, необхідно проводити більш детальний аналіз потреб військових та їх родин, щоб забезпечити адекватну підтримку тим, хто її потребує найбільше. Важливо враховувати особливості різних груп військовослужбовців та їх сімей, такі як вік, стать, культурні та соціальні особливості [3].

По-третє, необхідно забезпечити належну підготовку фахівців соціальної роботи для роботи з військовими та їх родинами, зокрема, у відповідності до потреб у роботі з тими, хто стикається з ПТСР. Це включає не лише знання про ПТСР та інші психічні розлади, але й техніки психологічної підтримки та розуміння особливостей роботи з такими клієнтами.

По-четверте, необхідно забезпечити належні ресурси для соціальної роботи з військовими та їх родинами, включаючи фінансування та доступ до інструментів та ресурсів, які необхідні для надання належної підтримки. Крім того, важливо забезпечити належний контроль та оцінку роботи фахівців соціальної роботи, щоб забезпечити якість та ефективність надання підтримки.

Також, дуже важливо підтримувати громадські ініціативи та організації, які надають підтримку військовим та їх родинам. Це може допомогти створити сприятливе середовище для їх адаптації та інтеграції у громаду [4].

Загалом, соціальна робота з військовими та їхніми родинами в період війни та після неї є складною, але важливою діяльністю. Вона є важливим

завданням, яке вимагає комплексного підходу та співпраці між державою, суспільством, різними структурами та організаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безкоровайна Г.М. Психологічні проблеми військовослужбовців та їх розв'язання: навч. посіб. Київ : Міленіум, 2014. 304 с.

2. Кушніренко О.М., Полякова Т.І. Соціальна робота з сім'ями військовослужбовців : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 360 с.

3. Луценко О.А. Соціально-психологічний супровід військовослужбовців : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2015. 288 с.

4. Зубов В.В., Чаповський А.М. Психологічні аспекти професійної діяльності військовослужбовців : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2017. 256 с.

СЕКЦІЯ «ЖУРНАЛІСТИКА»

УДК 007: 304: 070
Волинець Г.М.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПОНЯТТЯ «КОНСЮМЕРИЗМ» У СУЧАСНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Новітні наративи ефективно впроваджуються у масовий обіг за допомогою різних каналів комунікації: телебачення, радіо, друкована періодика та інтерент-медіа (у цій розвідці не беремо до уваги інші засоби формування картини світу, такі як – фільми, мультиплікація, реклама тощо). Серед іншого, надзвичайне зацікавлення викликає тема консюмеризму – як явища надмірного споживацтва. Останні два десятиліття пройшли саме під маркою агресивного маркетингу і створення стилю життя в постійному потоці споживання (хоча власне феномен «споживацького суспільства» розглядали ще з початку ХХ ст. – Е. Фромм, Й. Гейзинга, Ж. Бодріяр та інші).

Сьогодні науковці почали активно долучатися до вивчення цієї теми. Так, В. Лапіна вивчає консюмеризм в контексті соціологічних досліджень і акцентує увагу на тому, що це соціокультурне явище, яке набуло «глобального поширення» і «масифікації». У статті «Особливості соціологічних досліджень консьюмеризму як соціокультурного явища» вчена розкриває не лише поняття «консюмеризм», але і його ідентифікаційні особливості, побіжно згадуючи про маніпулятивний вплив соціальних технологій ЗМІ та реклами. Крім того, В. Лапіна презентує ґрунтовний огляд зарубіжних досліджень з цієї теми, аналізуючи праці таких науковців, як: З. Бауман, Р. Коена, П. Кеннеді, Г. МакКрекен, С. Майлз Д. Слейтера, П. Стінза, М. Хілтон та інших. Резюмуючи, авторка подає три концепції феномена консюмеризму:

1) «атрибутивне явище, яке сприяє відтворенню життєдіяльності суспільства споживання як новітнього етапу розвитку глобального капіталізму»;

2) «особлива культура життя та специфічний стиль життя, який відзначається наявністю певних соціальних суперечностей, що пов’язані з інтенсифікацією стимулювання надмірного споживання та ризиками дегуманізації суспільного життя»;

3) «соціальний рух, який спрямований на захист споживачів від реального та можливого обману покупців в умовах зростаючої конкуренції між виробниками товарів та послуг та в умовах стихійного розвитку глобальної капіталістичної економіки» [2, с. 64–65].

О. Щерба у праці «Суспільство споживання та консюмеризм – нові тенденції та виклики для України» робить важливе уточнення про те, що

варто розрізняти «консюмеризм» (як надмірне споживання» та «політичний консюмеризм» (рух, спрямований на захист прав споживачів) [4, с. 87].

Я. Зоська та Б. Сторчовий зазначають, що «споживацтво є викривленою абсолютизацією позитивних інтенцій споживання, а його основні симптоми є наслідком реалізації таких цінностей споживання: збільшення багатства, слава та успіх, спрямованість на себе, наслідування моди, постійні нові придбання, прагнення змін і зростання» [1, с. 114]. Дослідники наголошують на негативних аспектах цього явища: консюмеризм стає однією з найважливіших ціннісних категорій сучасного суспільства, деформуючи істинну аксіологію; девіантна поведінка у контексті споживання провокує у людей розвиток оніоманії, адипоцитозу та ін. Науковці звертають також увагу на негативній ролі мас-медіа: «ринок, маркетинг, ЗМІ та реклама навмисно інтенсифікують споживацтво» [1, с. 114].

Про шкідливі наслідки надмірного безупинного споживацтва говорить і О. Цинтила; вона зазначає, що «статусна витрата» перетворилася на справжній фетиш (наприклад, дорогі речі купують незаможні люди): «ідеологія споживання призводить до масштабної комерціалізації культури, а нинішня модель розвитку суспільства є неприйнятною» [3, с. 239], оскільки ставить під загрозу не лише втрату індивідуальності, але й саме існування людської цивілізації.

Отже, явище консюмеризму почали активно досліджувати протягом останніх двох десятиліть. Наковці наголошують на негативних проявах цього феномена: споживацька надмірність шкодить і людині, і суспільству, й екології. Основними засобами інкорпорації «споживчих практик» стали ЗМК – у першу чергу, глянцеві журнали й окремі телепроєкти (зокрема, тревел-шоу, конкурси краси, «телемагазини» тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зоська Я., Сторчовий Б. Споживацтво українців: вільний час та практики його споживання. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики.* 2015. Вип. 67–68. С. 113–122

2. Лапіна В. Особливості соціологічних досліджень консьюмеризму як соціокультурного явища. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія: Політологія. Соціологія. Право.* 2014. Випуск 3/4 (23/24). С. 63–66.

УДК 007 : 304 : 070
Єськова К.В.
старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

НЕВЕРБАЛЬНІ СКЛАДНИКИ ІМІДЖУ ТЕЛЕВЕДУЧОГО

Імідж – це уявлення про людину, яке формується у масовій свідомості за допомогою ЗМІ. Телебачення володіє особливим характером спілкування, головна роль в якому відводиться ведучому. Він повинен бути комунікабельним: створювати контакт з глядачами, викликати у них відчуття того, що він бачить аудиторію, вміє впіймати її настрій та очікування.

Для створення особистого іміджу на екрані ведучому необхідно не лише відточувати журналістську майстерність, а й постійно працювати над удосконаленням свого екранного образу. Формування іміджу має значення для будь-якої публічної особи, адже авторитетність особистості, сила переконання й впливу на адресата безпосередньо залежать не лише від індивідуальних якостей людини, але й від його публічного образу. Формування іміджу телеведучих відіграє важливу роль у створенні телевізійного продукту, адже ведучі прямо чи опосередковано впливають на аудиторію.

Імідж – це збірний образ персони, котрий транслюється назовні. В. Болотова стверджує: «Імідж – це думка про об'єкт раціонального або емоційного характеру, що виникла в свідомості і/або в підсвідомості групи людей/людини на основі образу, сформованого цілеспрямовано або мимоволі» [1]. Варто зауважити, що імідж телеведучого/телеведучої складається з двох груп чинників: вербальних і невербальних. До вербальних складових іміджу відносять дикцію, артикуляцію, темпоритм і динаміку мовлення, інтелектуальні, граматичні показники, голос тощо. До невербальних чинників іміджу телеведучого/телеведучої належать міміка, жестикуляція, постава, хода, стиль одягу, зачіска, макіяж.

Згідно сучасних досліджень, 55% інформації сприймається через вираз обличчя, пози і жести, 38% – через інтонації та модуляції голосу, і лише 7% залишається на долю слів, які аудиторія сприймає, коли ми говоримо [3]. Жест невіддільний від думки, а оскільки саме передача думок, зафіксованих у словах, є головним завданням ведучого, слід використовувати лише такі жести, які здатні посилити передачу думки, які будуть сприйматися глядачами як органічне продовження, підтвердження, посилення думки в емоційній формі. Ведучі повинні жестикулювати, але не безперервно, щоб не створювати в глядача відчуття «вітряка»; варто пам'ятати й про те, що руки не повинні перекривати обличчя. Серед жестів, які привертають увагу глядача, можна назвати такі: відкрита, повернута догори долоня та прикладання її до грудей пов'язані із щирістю, відкритістю, чесністю; палець

біля скроні – зацікавленість, руки складені біля рота – готовність вислухати співрозмовника; складені докупи у вигляді «купола довіри» руки символізують бажання викликати довіру до слів мовця; рух руки долонею до глядачів – заклик до уваги. Звісно, ведучий/ведуча повинні регулювати свою жестикуляцію в залежності від формату телепередачі. У випадку, коли емоційна жестикуляція недоречна, слід або тримати руки опущеними вниз, або згинати в ліктях і складати замком, будиночком, долоню на долоню; можна взяти до рук якийсь предмет (олівець, планшет тощо). Треба постійно пам'ятати, що неорганічне поєднання слова і жесту заважає сприйняттю слова, відволікає глядачеву увагу і зменшує, або навіть зводить нанівець ефективність екранного виступу.

Постать телеведучого має бути стрункою, енергійною, він/вона не можуть виглядати або бути хворими. Слід зауважити, що телеведучий/телеведуча не повинні прагнути до ідеальних форм тіла, адже останнім часом стандарти краси змінюються, й екранно привабливою є людина приємної зовнішності, усміхнена та доброзичлива. Значну роль у формуванні позитивного іміджу відіграють постава – розправлені плечі, рівна спина – та невимушена відкрита поза. Зачіска, одяг, прикраси – усе це має бути стриманим, зі смаком, таким, що привертає увагу, проте не відволікає від теми виступу.

Отже, на формування іміджу телеведучого/телеведучої впливають вербальні й невербальні чинники. Невербальне спілкування не лише підсилює значення словесного виступу, а й через особистість ведучого/ведучої сприяє створенню позитивного іміджу всього телевізійного продукту. «Ведучий теленовин для сучасної людини – особлива сила, що поєднує її з усім світом, стверджуючи, що попри всі особисті негаразди та глобальне потепління – жити варто. Через ведучих новин канал вільно чи невільно позиціонує себе і свою власну сутність. У когось вона життєствердна, оптимістична; у когось – стримана, виважена, а де в кого з гіперболізованими амбіціями – прісна, нудна і зарозуміла. Тож дивись на ведучого, як у дзеркало, і все одразу збагнеш» [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Болотова В. О. Іміджологія: текст лекцій для студентів спеціальностей 054 «Соціологія», 061 «Журналістика». Харків : НТУ «ХПІ», 2021. 150 с.

2. Гнатенко К. Ведучі як дзеркала телеканалів. URL : https://detector.media/kritika/article/33729/2007-09-07-veduchi-yak-dzerkala-telekanaliv/

3. Сінькевич О. Б. Стереотип та імідж у ідентифікаційних стратегіях масової культури. URL : https://www.sworld.com.ua/ konfer34/ 178.pdf

УДК 007 : 304 : 070
Островська Н.В.
канд. наук із соц. ком., доц. НУ «Запорізька політехніка»

РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МЕДІА

Інтерес до можливостей штучного інтелекту в журналістиці значно зріс завдяки нейромережам, які дозволяють нам малювати словами (DALL-E 2, Midjourney та Stable Diffusion), та відкриттю безкоштовного доступу в Україні до ChatGPT. Чат-бот розроблений на основі мовної моделі штучного інтелекту (ШІ) американською лабораторією досліджень OpenAI. Автоматизовані інтелектуальні системи активно застосовуються у світових медіа, вони допомагають насамперед оптимізувати роботу журналістів, спростити збір та опрацювання великих обсягів інформації. Та водночас варто пам'ятати про недосконалість доступних на сьогодні продуктів ШІ та усвідомлювати всі ризики та наслідки їхнього використання.

О. Васьківська, досліджуючи технології штучного інтелекту в журналістиці сучасності, визначає такі основні ризики штучного інтелекту для ЗМІ:

– зловживання інструментами ШІ (наприклад, дипфейками);

– скорочення робочих місць (ШІ та роботизовані системи потребують набагато менше витрат, ніж медіапрацівники);

– етичні конфлікти, найчастіше пов'язані з використанням неперевірених і неточних даних [1].

Етичні дилеми стосовно використання ШІ дійсно перебувають в центрі уваги. Зокрема, гостру дискусію викликало повідомлення про трагедію в Дніпрі, проілюстроване фото, згенерованим за допомогою ШІ. Найбільша загроза, що вірусне поширення фото в соцмережах як справжнього може стати ідеальною зброєю для російської пропаганди. Адже це – не реальне зображення того, що відбувалося насправді. А значить, вже й справжні фотографії теж нібито можуть бути якимись «не такими» [2].

Юристи Центру демократії та верховенства права серед основних ризиків називають проблему з авторськими правами. Адже програми, що працюють на технологіях ШІ, вчаться на творах людей. А результат генерації тексту, фото чи відео може містити об'єкти, захищені авторським правом іншої особи [7]. Консультант з цифрових технологій Віталій Мороз зауважує, що в суспільних дискусіях ще немає чіткої відповіді на важливе питання – як саме описувати контент, згенерований штучним інтелектом? Чи це оригінальний твір на основі нейромережі? Чи це підробка з амбіцією на чиєсь авторство? На думку ж юристки О. Петрів, небезпека полягає у потенційному ризику збільшення кількості творів, що порушують авторське

право інших осіб. Безумовно, згенерувати новий твір за допомогою технологій штучного інтелекту набагато швидше і легше, але ризики порушення прав інтелектуальної власності є дуже високими [3].

Та найбільшим ризиком, на наш погляд, є збільшення кількості дезінформації в інформаційному просторі. Як зазначають самі розробники ChatGPT, іноді чат-бот може виконувати неприйнятні вказівки і демонструвати ознаки упередженої поведінки, а також надавати правдоподібні, але неправильні або відверто безглузді відповіді. Прикладами таких безглуздих відповідей часто діляться користувачі соцмереж. Зокрема, допис в інстаграмі «Нового каналу» до 105-ї річниці з дня народження українського письменника та громадського діяча Олеся Гончара, згенерований ШІ, містив «маловідомі факти» його життя. Проте читачі виявили, що ці факти не маловідомі, а хибні [4]. А цього можна було б уникнути, провівши елементарний фактчекінг. Тобто будь-яка інформація, створена ChatGPT, потребує перевірки. Особливо, якщо на основі неї ви ухвалюєте важливе рішення. До того ж варто враховувати, що чат-бот однієї версії кардинально відрізняється від іншої і може містити застарілу інформацію. У деяких запитаннях це настільки впливає на відповідь, що вона виявляється хибною.

Інтернет-видання «Детектор медіа» провело експеримент з метою визначити ризики поширення дезінформації за допомогою ChatGPT. Результати експерименту засвідчили, що попри вміння вибудовувати логічні ланцюжки і створювати тексти заданої форми, чат-бот не зіставляє факти різними мовами, відповідно, не відрізняє правдиву інформацію від неправдивої. Тож ризики використання ChatGPT у нинішньому вигляді для поширення фейків є досить високими, адже він може створювати прийнятні тексти із різними посилами й емоційним забарвленням [5].

Занепокоєння OpenAI, що ChatGPT може стати зброєю в чужих руках, підтвердило дослідження аналітичного центру NewsGuard, проведене в січні 2023 року. Аналітики виявили, що чат-бот здатен генерувати тексти, які розвивають наявні конспірологічні теорії та включають в їх контекст реальні події. До того ж цей інструмент має потенціал для автоматизованого поширення (з допомогою ботоферм) великої кількості повідомлень, тему і тональність яких визначатиме людина, а безпосередній текст – генеруватиме ШІ [6].

Тож, відкриваючи для себе нові можливості використання штучного інтелекту в медіа, зважаймо на ризики й відповідально ставмося до продукту, який ми виробляємо. Особливо важливо враховувати безпекові ризики застосування мовних моделей та протидіяти поширенню штучно згенерованого неправдивого контенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Васьківська О. Технології штучного інтелекту в журналістиці сучасності. URL: https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/57218
2. Верховна Рада проілюструвала трагедію в Дніпрі зображенням, яке створив штучний інтелект. Чому це шкідливо? URL: https://techno.nv.ua/ukr/innovations/dnipro-malyuk-neyromerezha-50298142.html
3. Крижня М. Штучний інтелект у творчості та на війні. Про можливості, ризики та авторське право. URL: https://suspilne.media/426576-stucnij-intelekt-u-tvorcosti-ta-na-vijni-pro-mozlivosti-riziki-ta-avtorske-pravo/
4. «Новий канал» через ChatGPT поширив фейкову біографію Олеся Гончара. URL: https://ms.detector.media/profstandarti/post/31588/2023-04-04-novyy-kanal-cherez-chatgpt-poshyryv-feykovu-biografiyu-olesya-gonchara/
5. Повстання чатботів. Як працює ChatGPT і чим він небезпечний. URL: https://ms.detector.media/it-kompanii/post/31027/2023-01-20-povstannya-chatbotiv-yak-pratsyuie-chatgpt-i-chym-vin-nebezpechnyy/
6. ChatGPT: епоха нових загроз чи нових можливостей? URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3672046-chatgpt-epoha-novih-zagroz-ci-novih-mozlivostej.html
7. ChatGPT та медіа: як чат-бот допоможе журналістам та в чому ризики. URL: https://cedem.org.ua/consultations/gpt-ta-media/

УДК 007 : 304 : 070

Панченко С.А.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СПЕЦИФІКА ПРЕДСТАВЛЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ДИСКУРСУ НА СТОРІНКАХ ІНТЕРНЕТ-ГАЗЕТИ «ЗБРУЧ»

Публіцистичний дискурс є різновидом інституційного дискурсу, що виявляється, на думку голландського дискурсолога Т. ван Дейка, у «сталій системі статусно-рольових відносин, що склалися в комунікативному просторі життєдіяльності певного соціального інституту, в межах якого здійснюються владні функції символічного примусу в формі нормативного припису та легітимізації певних способів світобачення, світовідчуття, векторів ціннісних орієнтацій та моделей поведінки [6].

У журналістикознавчих дослідженнях соціокультурний дискурс виступає як процес взаємодії між мовою та соціокультурним контекстом у рамках журналістського тексту. Він включає у себе соціальні, політичні, культурні та інші аспекти, використання стереотипів, культурних інтертекстів, ситуативний аналіз тощо [6]. Звідси окреслюється його основне

призначення: слугувати засобом розв'язання суспільно-політичних, соціально-культурних питань, активно впливати на адресата, переконувати в справедливості певної ідеї, формувати в адресата правильні ціннісні орієнтири у соціокультурному просторі, спонукати його до певної діяльності, пропагувати прогресивні ідеї, знання тощо.

Якісні інтернет-видання на сьогодні мають значну популярність у користувачів та є репрезентацію важливих соціальних смислів, оформлених у певні образи, концепти. З-посеред них – мережева газета «Збруч». Видання засноване у 2013 році. Власник сайту – ЛМГО «Західна аналітична група», головний редактор – Олесь Друль. Інтернет-газета має такі розділи: «В Україні», «В Галичині», «У світі», «Наука», «Штука», «Минуле», «Дискурси».

Характерною особливістю сайту є рубрики, у яких вміщено україномовні матеріали з періодичних видань минулого («Діло», «Народ», «Руслан», «Прикарпатская Русь», «Вістник Союза визволення України», «Вільна Україна», «Краківські вісті» тощо), опубліковані за 75, 100 та 125 років перед повторною публікацією в «Збручі».

Рубрика «Дискурси» представлена авторськими текстами лідерів думок нашого часу– письменників, публіцистів, політиків, громадських діячів, чиє ім'я відоме широкому загалу – пропонує авторський досвід розуміння світу (подій, явищ, резонансів).

Видання заявляє про свою аудиторію як про свідому, соціально активну, інтелектуальну, таку, що думає, має власний погляд на політичні, суспільні і культурні події країни. Тому віддає пріоритет розгорнутим аналітичним матеріалам.

Серед авторів – Софія Андрухович, Юрій Андрухович, Юрій Винничук, Тарас Прохасько, Віталій Портников, Любко Дереш, Юрко Тимчук, Олеся Ісаюк та ряд інших популярних та авторитетних особистостей.

Резонансна подія, життєва реалія, комунікація на вищому рівні, – все в авторському медійному тексті піддається переосмисленню і, як результат, презентується авторська модель дійсності, яка інтерпретується у контексті національної культури, традицій, історичної пам'яті. Так, філософське осмислення споконвічних людських почуттів лежить в основі публікації Андрія Содомора «Страх і надія». Це своєрідний філософський екскурс, який дає зрозуміти глибинну сутність страху і надії в людському житті. А ще це оптимістичний славень у переддень Великодня, що утверджує віру в людей, що мають надію, у перемогу, що не знає страху: «Весло – дія, вітрило – надія... Добре, коли вони в парі. Але хай безвітря, хай і буря – та навіть коли немає ходового вітру, навіть коли буря – Navigare necesse est (плисти – конче потрібно!)... Перемагати – конче потрібно!.. Перемагати – з Великоднім Світлом, що протистоїть темряві...» [6].

Самоідентифікація українців крізь призму сприйняття звичаєвих та релігійних канонів стала предметом роздумів Тараса Прохаська («Вони вже все знають»). У цьому контексті автор закликає читача приєднатися до його думки стосовно збереження українською нацією власної гідності, шани до своїх культурних універсалій/цінностей, щоб викликати відповідну повагу до себе й у представників інших культур.

Публікація В. Портникова «Я ірландець», торкаючись політичних реалій, тим часом вибудовує соціокультурний контекст на паралелях самоідентифікації різних націй та особистісного світовідчуття: «Це, до речі, й України стосується. Я нерідко стикався зі щирим здивуванням людей, які не розуміли, чому я не зрікаюся своєї єврейської ідентичності і стежу за долею Ізраїлю з болем і співпереживанням, адже я міг би легко прикинутися «справжнім українцем» – і ніхто б слова не сказав. Але справжній патріот – той, хто не зрікається своєї спадщини. А от той, хто зрікається, найімовірніше, і до України байдужий так само, як до свого походження і свого національного вогнища» [6]. Зазначений концепт набуває нового культурологічного, соціального смислу, проектуючись на авторське самовизначення.

Прагнення відтворити цілісну картину дійсності та власне панораму реальних подій, а також звернення до історичних екскурсів властиво есеїстиці Ю. Винничука («Як мале військо перемагало могутнішого ворога»), інтерв'ю головного редактора газети Ореста Друля з Романом Кучером («Антисоціальна параноя росіян як діагноз), Л. Стринадюк («Пісні дні»), Б. Потятиник («Ще ніколи не вдавалося затримати новий медіум) та багато інших медіатекстів, розрахованих не на поверхове, а на глибинне читання та усвідомлення.

У цілому, медіа, і зокрема видання «Збруч», відіграють важливу роль у формуванні соціокультурного портрету нації, відображенні сучасних реалій та пов'язаних з ними викликів, сприяють утвердженню національної ідеї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Павлюк Л. Текст і комунікація: Основи дискурсного аналізу. Львів: ПАІС, 2009. 76 с.

2. Сайт інтернет-газети «Збруч». URL : https://zbruc.eu/node/115122. (дата звернення 18.04.2023)

3. Dijk T.A. van. Ideology: a Multidisciplinary Approach. London Sage Publications, 1998. 374 p.

УДК 007 : 304 : 070
Погребна В.Л.
д-р філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОЇ ТА ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАРКА ВОВЧКА В ЖІНОЧОМУ РУСІ ІІ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

Маркові Вовчку (псевдонім Марії Олександрівни Вілінської, у першому шлюбі – Маркович, у другому – Лобач-Жученко), талановитій письменниці, належить особливе місце серед видатних жінок свого часу. У 60-ті роки ХІХ століття вона була символом емансипованості, еталоном для інших жінок. Шлях М.О. Вілінської до емансипації багато в чому визначався не тільки впливом демократичних віянь часу чи впливом конкретних чоловіків, а і її особистісними якостями, серед яких домінували – незалежність і самостійність (у судженнях, вчинках, діях).

Образи емансипованих жінок займають провідне місце в соціально-психологічних повістях і романах Марка Вовчка «Тепле гніздечко» (Отечественные записки, 1873, № 6-7), «Жива душа» (Отечественные записки, 1868, № 1-3, 5), «У глушині» (Отечественные записки, 1875, № 7-10, 12). У центрі уваги письменниці – жіноча доля, питання жіночого самовизначення, самооцінки, ставлення до праці і суспільної діяльності. Емансипованим героїням Марко Вовчок притаманний набір якостей «нової жінки» – сміливість, працелюбність, цілеспрямованість, наполегливість, самовпевненість, здатність захищати свої думки.

Лише з 60-х років ХХ століття (майже через століття після виходу друком) романи Марко Вовчок почали глибоко й усебічно вивчатися (монографії Н.Є. Крутикової [2], М.П. Тараненка [4] та ін.). Дослідження романів «Жива душа», «У глушині» з точки зору феміністської проблематики почалося наприкінці ХХ століття [1; 3]. У цьому плані особливо цікавою є незакінчена стаття Соломії Павличко «Марко Вовчок (1833-1907)», де зазначається: «Безперечно, найцікавіший бік творчості Марка Вовчка – феміністичний. Жінка, як ідеал. Жіноча доля і жіноча нескореність у кріпацтві. Образ «нової» жінки. Цей бік її творчості ніколи не був акцентований, ніколи не вивчався. Традиції українського і російського фемінізму. Об'єктивна біографія як і об'єктивний, неідеологізований аналіз творчості – справа майбутнього» [3, 89].

Сучасна дослідниця В. Агєєва у статті «Чоловічий псевдонім і жіноча незалежність» [1] розглядає відображення ідей жіночої емансипації в біографії Марії Маркович. Вона справедливо робить висновок про те, що модель поведінки, обрана Марією Олександрівною, талановитою і популярною письменницею, − це модель самостійної, самодостатньої, емансипованої жінки. На наш погляд, Марко Вовчок, як і більшість інших

видатних жінок тієї доби – С. Ковалевська, Н. Суслова, Н. Хвощинська, А. Енгельгардт, М. Вернадська та інші, − пов'язувала жіночу емансипацію не стільки з вільною поведінкою, скільки з участю жінок у громадському, науковому і трудовому житті.

Марко Вовчок була людиною високої культури та широкої ерудиції, мала витончений літературний смак. Проте не лише цим вражала Марія Олександрівна своїх сучасників. Вона була приваблива і жіноча, розумна й талановита, самостійна та рішуча, без жодної нотки фальші й лицемірства. До того ж їй були притаманні якості ділової людини: письменниця сама брала участь у переговорах з видавцями, редакторами журналів щодо публікацій своїх художніх творів і перекладів, а в 1871 році навіть виступила в ролі керівника журналу. Усе це дозволяє назвати Марко Вовчок однією з «нових жінок», які вбачали сенс свого призначення в соціумі не тільки в сімейному житті, але й у громадському служінні.

Літературна й громадська діяльність Марка Вовчка, її постійне прагнення до знань, підкріплюване незвичайною працелюбністю, спілкування з видатними людьми доби (серед них були такі представники духовно-інтелектуальної еліти, як Т.Г. Шевченко, І.С. Тургенєв, М.О. Добролюбов, М.О. Некрасов, Д.І. Писарев, О.І. Герцен, П.Л. Лавров, М.Є. Салтиков-Щедрін, П.-Ж. Етцель, Є. Тур та ін.) розширили вузькі межі, в яких вимушена була перебувати більшість жінок. На той час тільки талановиті, виняткові жінки мали право на моральну та матеріальну незалежність.

Марко Вовчок була не тільки автором белетристичних творів, але й літературним критиком, публіцистом, перекладачем. Вона досконало володіла не тільки слов'янськими мовами (українською, російською, польською), але й багатьма західноєвропейськими (французькою, англійською, німецькою, італійською). Добре знання іноземних мов, мовна практика під час подорожей у Західну Європу визначили широкий діапазон її перекладацької діяльності. Марко Вовчок – автор російських перекладів творів П.-Ж. Сталя, А. Лео, В. Гюго, Ж. Верна (вона переклала п'ятнадцять його науково-фантастичних романів, зокрема «Діти капітана Гранта», «Вісімдесят тисяч льє під водою», «П'ятнадцятирічний капітан»), Еркмана-Шатріана, Дж. Грінвуда, А. Мег'ю, Г.-Х. Андерсена та інших авторів. Її переклади були популярними, вони друкувалися не тільки на сторінках журналів, але й виходили окремими виданнями. Зазначимо, що Марко Вовчок і як письменниця, і як перекладачка відчувала вимоги часу. Разом зі своєю подругою, Н.О. Білозерською, вона переклала російською мовою книгу англійського філософа і політекономa Джона Стюарта Мілля «Про підлеглість жінки» (вийшла за редакцією Марка Вовчка в Санкт-Петербурзі двічі – у 1869 та 1870 рр.).

Про інтерес Марії Олександрівни до «жіночого питання» свідчить і її редакторська та громадська діяльність у справі організації жіночої праці. У 1871 році Марко Вовчок стала засновником і редактором ілюстрованого журналу «Переклади кращих іноземних письменників» (перший номер вийшов у січні 1871 року, останній – у травні 1872; усього побачило світ сімнадцять чисел). Видання сприяло ознайомленню російської публіки з художніми і публіцистичними творами зарубіжних авторів. Функціонування журналу «Переклади кращих іноземних письменників» забезпечувалося жіночою працею: з одного боку, це дисонувало політиці уряду, з іншого – розширювало можливості використання праці освічених жінок. Навколо редакції часопису об'єдналося чимало емансипованих інтелігенток, які перекладацькою працею заробляли собі й своїм близьким на життя. До Марка Вовчка зверталися жінки зі столиці і провінції. Вони шукали роботу.

Отже, Марко Вовчок − виняткова постать серед освічених жінок свого часу. Її громадська та літературно-критична діяльність мала виняткове значення в жіночому русі. Її життя – приклад активної життєвої позиції, приклад служіння своїй справі (вона реалізувала себе і як письменниця, і як критик, і як перекладачка, і як громадська діячка, і як ділова жінка – організатор і редактор журналу). Не тільки біографія, а й творчість Марка Вовчка свідчить про її зацікавленість проблемами фемінізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В. Чоловічий псевдонім і жіноча незалежність. *Слово і час*. 2002. № 4. С. 27-33.

2. Крутікова Н.Є. Сторінки творчого життя. (Марко Вовчок в житті і праці). Київ : Дніпро, 1965. 390 с.

3. Павличко С. Марко Вовчок (1833-1907). *Павличко С. Фемінізм.* Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 79-90.

4. Тараненко М.П. Марко Вовчок. Літературний портрет. Київ : Держлітвидав, 1958. 136 с.

УДК 007 : 304 : 070
Скуртул Г.С.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ТЕМПОРАЛЬНА ФУНКЦІЯ ЗМІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ (НА ПРИКЛАДІ ІНФОРМАЦІЙНОГО АГЕНТСТВА «АРМІЯINFORM»)

Національні інформаційні агентства відіграють одну з ключових ролей у сучасній медіасистемі, залишаються творцями сенсів, основна функція яких

– формування національної повістки. Раніше новинні агентства не мали прямого виходу на аудиторію, що визначало їхній особливий статус серед інших ЗМІ. Однак з інтенсивністю переміщення їхньої активності в мережу ситуація змінилася. Крім традиційних методів пакування, архівування та розповсюдження інформаційних продуктів – стрічки новин, анонсів, новин компаній, проведення пресконференцій, інформація почала концентруватися на їхніх сайтах і стала доступною широкій аудиторії, що суттєво змінило функціональне навантаження ІА.

До проблеми основних функцій агенційної журналістики та її еволюції зверталися такі вчені, як О. Гарматій, І. Дацків, В. Фоменко та ін. Однак досліджень про нові функції ІА під час повномасштабного вторгнення росії в Україну немає, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.

Українські ЗМІ з 2014 року активно висвітлювали події на фронті, фіксували російські воєнні злочини, розповідали про цивільних, які опинилися на окупованій території чи лінії розмежування і були змушені стати ВПО. Після 24 лютого 2022 року лінія фронту значно розширилася, ООС перейшла в повномасштабну війну, а воєнні злочини рф збільшилися в сотні разів. Крім універсальних агентств «Укрінформ», «Інтерфакс-Україна», «УНІАН» події на фронті висвітлюють і спеціалізовані ІА. Так, зокрема, у 2019 році Міноборони представило новинне агентство «АрміяInform», яке «… є військово-медійною структурою, що оперативно, якісно, доступно, достовірно, цікаво й у достатньому обсязі інформує суспільство про життєдіяльність українського війська» [4]. Видання активно співпрацює з пресслужбами та службами зав'язків із громадськістю військових частин і підрозділів, із військовими організаціями, електронними й друкованими ЗМІ, теле- та радіокомпаніями України, закордонними медіа, органами влади, посольствами й консульствами, підприємствами ОПК; має професійну фотослужбу, фотоархів і власних кореспондентів у всіх регіонах. Усе це, на нашу думку, сприяє посиланню темпоральної функції, яка полягає у всеохопному детальному відтворенні реалій, що лежать в основі російсько-української війни.

На думку дослідниці О. Гончарової, під час війни людина може стикнутися з т.зв. «темпоральним розривом, який супроводжується своєрідним «застряганням» свідомості або в минулому, або у теперішньому, або у майбутньому, що спричиняє глибоку екзистенційну кризу та втрату справжньої суб'єктності» [3, 33]. Журналісти ІА «АрміяInform» у своїх публікаціях намагаються витримувати баланс між минулим, теперішнім і майбутнім російсько-української війни, забезпечуючи в такий спосіб збереження суб'єктності своєї аудиторії. На сайті видання велика кількість публікацій про історію боротьби українців за свободу, починаючи з 17 століття і до 2023 року. У рубриці «Історія без фейків» журналісти активно

апелюють до історичних подій, дат, фактів, проводять аналогії між війнами, що зі свого боку, підвищує релевантність контенту ІА, адже серед української аудиторії після 24 лютого 2022 року значно зріс інтерес до історії України. Своєрідним інформаційним «меморіалом» вторгненню росії в Україну є рубрика «Пам'яті війни: реалії та уроки». Залучаючи Центр досліджень воєнної історії ЗСУ, який вивчає та популяризує історію українського війська, поширює воєнно-історичні знання про Збройні Сили України, досліджуване агентство створює своєрідний літопис, хроніку боротьби українців. Наприклад, у згаданій вище рубриці публікуються нариси про вплив застосування підрозділів українських ракетних військ та артилерії на перебіг і результати бойових дій наприкінці лютого, у березні та квітні 2022 року («Грім з небес від бога війни»), оборону Харкова («Східна брама держави»), підготовку Збройних Сил України до відсічі агресору («Попереджені – озброєні»), Херсонську операцію («Кров Дніпром тече…») тощо. Новинне агентство «АрміяInform» єдине серед українських ІА оперативно відгукується на суспільно важливі події, залучаючи при цьому художньо-публіцистичні жанри (нарис), що нівелює об'єктивність як один з основних принципів агенційної журналістики, однак насичує контент воєнним сторітелінгом, який дозволяє відрефлексувати війну не через статистичні дані і звіти від Генерального штабу, а через історії свідків і учасників.

Маркером творення соціального часу (темпоральної складової «теперішнє») для аудиторії «АрміяInform» є і використання інформаційних жанрів. Наприклад, інтерв'ю, репортажі, інформаційні повідомлення, хроніка. Періодично, творчий колектив аналізованого ІА, практикує репортаж з інтерпретацією або т.зв. «interpretative reporting», який виходить за рамки основних фактів про подію чи тему, щоб забезпечити контекст, аналіз і можливі наслідки. Наприклад, «Чому F-16 важливі для України» (від 8 квітня 2023 р.), «Як нині використовують збіднений уран у воєнних цілях» (від 27 березня 2023 р.), «Чому іранські «Шахеди» не стали ефективною зброєю для росіян» (від 14 березня 2023 р.), «Врятуй свої очі: усе, що потрібно знати новачкам на фронті про захисні окуляри» (від 15 листопада 2022 р.) тощо.

Найскладніше для ЗМІ й новинних агентств, зокрема, – це пошук героїв та інформаційних приводів для контенту «про майбутнє», як можливості темпорального транзиту в межах тріади «минуле-теперішнє-майбутнє». На сайті ІА «АрміяInform» періодично публікуються персоналізовані історії спротиву українців (рубрики «Національний спротив», «Український народ непереможний»), висвітлюється географію допомоги українських партнерів (рубрика «Світ підтримує Україну»). Ці публікації дозволяють аудиторії не

втратити суб'єктність у російсько-українській війні, а також віднайти життєві сенси для майбутнього.

Отже, контексти й масштаби російсько-української війни ставлять перед ЗМІ нові завдання. Агентства новин як інформаційні артерії намагаються запобігти темпоральному розриву, спричиненому руйнуванням у звичній для кожної людини тріаді «минуле-теперішнє-майбутнє». Кореспонденти ІА «АрміяInform» професійно працюють над комплексним висвітленням повномасштабного вторгнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. АрміяInform : вебсайт. URL: https://armyinform.com.ua/ (дата звернення: 14.04.2023).

2. «Війна з Росією – це війна цінностей та сенсів». Геннадій Карпюк – про правильну комунікацію з суспільством задля формування якісного складу війська : вебсайт. URL: https://day.kyiv.ua/article/media/viyna-z-rosiyeyu-tse-viyna-tsinnostey-ta-sensiv / (дата звернення: 14.04.2023).

3. Гончарова О. Темпоральність в умовах миру та війни: до питання зміни орієнтацій особистості у соціальному часі. *HUMANITIES STUDIES* : збірник наукових праць. 2022. №11 (88). С. 26–36. URL: http://humstudies.com.ua/article/view/261860/258254 (дата звернення: 14.04.2023)

4. Міноборони презентувало власне інформагентство «АрміяInform» : вебсайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2743946-minoboroni-prezentuvalo-vlasne-informagentstvo-armiainform.html (дата звернення: 14.04.2023).

УДК 007 : 304 : 070
Тонкіх І.Ю.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СПОСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ АУДИТОРІЇ В ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ «СУСПІЛЬНЕ НОВИНИ», «УП. СТРІЧКА» ТА «РАДІО СВОБОДА»

Останнім часом спостерігається масова міграція аудиторії традиційних ЗМІ в інтернет-простір, де вона шукає альтернативних джерел інформації на сучасних платформах кросмедіа – у соціальних мережах, відеохостингах, блогосфері та месенджерах. Переважна більшість сучасних медіа активно опановує нові кросмедійні платформи та шукає засоби утримання уваги аудиторії й залучення більшої кількості підписників в умовах жорсткої конкурентної боротьби серед інтернет-медіа. Тому вивчення способів

активізації аудиторії у публічних журналістських телеграм-каналах на сьогодні набуває особливої актуальності.

Мета роботи – визначити способи активізації читачів у телеграм-каналах «Суспільне Новини», «УП. Стрічка» та «Радіо Свобода».

На розширення потенціалу месенджера «Телеграм» у масово-інформаційній діяльності звертають увагу М. Бутиріна, Н. Данилюк, В. Жугай, Т. Кузнєцова, І. Мудра, Л. Чернявська та ін. Проте поза увагою дослідників дотепер залишаються стратегії активізації аудиторії публічних телеграм-каналів журналістів.

Для аналізу було обрано телеграм-канали кросмедіа «Українська правда», «Радіо Свобода» та «Суспільне», які неодноразово потрапляли до «білого списку медіа» завдяки дотриманню професійних стандартів журналістики. До того ж, ці телеграм-канали мають значну кількість підписників, що свідчить про високий рівень довіри аудиторії.

На відміну від аматорських новинних каналів, які часто публікують фото- й відеоматеріали своїх підписників, «УП. Стрічка», «Радіо Свобода» та «Суспільне Новини» віддають перевагу матеріалам власного виробництва. І це свідчить не про неповагу чи недовіру до читачів, а про дбайливе ставлення до якості контенту. Під час війни цей аспект набув особливої гостроти: пересічні користувачі часто публікують фото- й відеофакти обстрілів та їхніх наслідків. Окрім того, в анонімних каналах часто усвідомлено поширюють фейки. Тому медіа сьогодні відмовляються від публікації користувацького контенту. Такої стратегії дотримуються і в телеграм-каналах «УП. Стрічка», «Радіо Свобода» та «Суспільне Новини». Проте це не передбачає повної відсутності інтерактивного зв’язку з аудиторією.

Ці телеграм-канали – це лише одна з платформ кросмедійної комунікації, тому способом активізації читачів та просування ресурсів стають гіперпосилання: на материнському сайті розміщують посилання на соціальні мережі та месенджери, а у телеграм-каналі анонсують повнотекстові версії матеріалів та подають гіперпосилання на інші кросмедійні платформи.

Під час повномасштабної війни редакторська політика українських медіа щодо інтерактивного зв’язку змінилася, адже коментарі почали активно використовувати як інструмент інформаційної війни. Саме з цих причин у більшості медіа коментарі закрили, а подекуди навіть позбавили користувачів можливості реагувати на пости за допомогою «лайків» та емотиконів.

На каналі «УП. Стрічка» на початку існування не було ані коментарів, ані лайків. Можливістю реагувати на повідомлення за допомогою емотиконів підписники почали користуватись лише наприкінці 2021 р. У перші місяці 2022 р. аудиторія телеграм-каналу «Української правди» стрімко зросла:

січень – 16 273, лютий – 117 212, березень – 177 636. До кінця 2022 р. аудиторія «УП. Стрічки» дещо зменшилась – до 162 043 підписників.

Із зростанням аудиторії на початку 2022 р. кількість читацьких реакцій також значно збільшилась, а емотикони урізноманітнились. Вже у січні кожен пост набирав більше 100 лайків, а влітку їхня кількість зросла до 1,5–2 тисяч на кожне повідомлення, при цьому більшість із них передавали схвальну реакцію. Ця тенденція зберігається й дотепер, що свідчить про те, що новини «УП. Стрічки» під час війни завоювали більшу довіру аудиторії.

Дуже схожі закономірності функціонування демонструє телеграм-канал «Суспільне Новини». Наприкінці грудня 2021 г. на нього було підписано 7 843 людини, а на початку 2022 р. аудиторія зросла стрибкоподібно: січень – 8 782, лютий – 190 832, березень – 282 925. При цьому протягом року загальна кількість підписників стабільно залишалась на рівні позначки близько 300 тисяч і до кінця року зросла до 317 тисяч. Канал не відкривав коментарі для користувачів, а можливість реагувати на пости у них була. Активність реакцій почала збільшуватись у лютому 2022 р., а на початку літа 2022 р. пости збирали вже до 2000 реакцій. Ця тенденція зберіглась до кінця року.

Зміни загальної кількості підписників телеграм-каналу «Радіо Свобода» аналогічні розглянутим тенденціям: грудень 2021 р. – 18 018, січень 2022 р. – 18 841, лютий – 93 097, березень – 109 580. Наприкінці 2022 р. показники зменшились – 93 546 людей. На відміну від «УП. Стрічки» та «Суспільного», телеграм-канал «Радіо Свобода» не позбавляв користувачів можливості залишати свої коментарі, тому активність аудиторії тут була більш високою та помітною: вже у січні 2021 р. деякі пости набирали до 100 коментарів. З початком повномасштабного вторгнення РФ коментарі були закриті, натомість користувачі активізувались у демонстрації реакцій за допомогою емотиконів: при середньому показнику 25–30 тисяч переглядів на один пост, кількість лайків та інших смайлів сягала 1–1,5 тисячі.

Ефективним способом активізації аудиторії у телеграм-каналах можна вважати опитування. Найбільшу кількість опитувань містить телеграм-канал «Радіо Свобода». Тут не лише часто публікують результати опитувань соціологічних інститутів, а й проводять власні. Великий резонанс отримують опитування, проведені на платформі телеграм-каналу. Так, наприклад, 20 травня 2022 р. підписникам поставили таке запитання: «Як ви оцінюєте діяльність Зеленського за ці три роки після інавгурації?». В опитуванні взяли участь 15 200 респондентів, і ще більше тисячі висловили своє ставлення у вигляді емотиконів.

Періодично «Радіо Свобода» проводить власні опитування у відеоформаті. Так, наприклад, 27 грудня 2022 р. у телеграм-каналі був опублікований відеоролик тривалістю 2 хвилини, у якому жителі Донеччини

(м. Краматорськ) відповідають на запитання, що вони бажають українцям у прийдешньому році. Пост набрав більше 23 тисяч переглядів, близько 300 емотиконів із позитивною оцінкою та 6 коментарів. Наприкінці ролику з'являється заклик: «Покажи це відео друзям». Подібні прямі заклики до дії можуть спонукати користувачів до поширення відео в мережі за допомогою репостів.

Отже, усі три телеграм-канали використовують різні способи активізації аудиторії: гіперпосилання на інші кросмедійні платформи, «лайки» та емотикони, репости, опитування. «УП. Стрічка», «Суспільне Новини» та «Радіо Свобода» не поширюють користувацький контент із соціальних мереж. Задля того, щоб запобігти використанню каналів задля розпалювання ворожнечі та провокування конфліктів під час інформаційної війни, «УП. Стрічка» та «Суспільне Новини» у 2022 р. закрили коментарі. Найбільше видів інтерактивного зв'язку використовується у телеграм-каналі «Радіо Свобода» – це коментарі, емотикони, опитування та відеоопитування власного виробництва. У такий спосіб кросмедіа не лише намагається збільшити кількість підписників і переглядів на своєму каналі та інших платформах, а й заохочує читачів до співтворчості та участі у дискусіях. Динаміка використання різних способів активізації аудиторії на кросмедійних платформах може стати предметом подальших наукових досліджень.

УДК: 007: 306
Хітрова Т.В.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ ТА ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАД У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ

Переваги децентралізованого управління громадами стимулюють територіальні об'єднання планувати їхній розвиток на засадах інтегрованого підходу, тобто поєднувати положення державних стратегії регіонального та територіального розвитку і, одночасно шукати інноваційні методи управління. Розширені повноваження і можливості територіального співробітництва громад, залучення додаткових фінансових ресурсів від міжнародних донорських організацій та інвестицій, спонукають до розроблення маркетингових стратегій територіальних громад, проєктної діяльності, запровадження додаткових комунікаційних інструментів як дієвого механізму управління.

Все більшого значення набирає розуміння «продавати» територію. Причому її нематеріальні ресурси у вигляді інтелектуальних кейсів. Для цього залучається стратегічний маркетинг. Недостатнє розуміння важливості застосування маркетингових інструментів на основі аналізу завдань і можливостей їхнього втілення є характерною особливістю сучасного управляння громадами. Доволі часто стратегічні цілі визначаються формально й не підкріплюються реальними показниками потенціалу територій.

За визначенням доцента Радченко О.: «Інформаційний маркетинг – це сукупність дій, спрямованих на просування позитивної інформації про регіон з метою створення, як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі, сприятливого ставлення до регіону, до продукції, що випускається на його території, а також до регіональних умов ведення бізнесу» [1, с. 202].

Здійснення інформаційного маркетингу, як правило, передбачає такі напрями комунікаційних стратегій: регулярні публікації про територіальну громаду, що висвітлюють питання функціонування регіональної / територіальної економіки, залучення інвестиції; підготовка спеціальних інформаційних і презентаційних документів; поширення інформації про громаду / регіон через офіційні канали; пряма розсилка пропозицій про співробітництво та інвестиційні проекти; прямі маркетингові дії; проведення рекламних і PR-кампаній; надання послуг відвідувачам громади.

Наразі серед громад присутня активна конкуренція за увагу міжнародних донорів, самостійно або через посередництво громадських утворень вони намагаються розвивати проєктну діяльність, створюють спеціальні агенції чи залучають фахівців, які навчають штат готувати й захищати власні проєктні заявки. Проєктна діяльність є одним із найбільш гнучких інструментів реалізації завдань, спрямованих на створення умов та підтримання розвитку територіальних громад.

«Проєкт» як сукупність дій і завдань має такі відмінні ознаки: спрямованість на досягнення конкретної мети; високий ступінь координації взаємопов'язаних дій; часова обмеженість, тобто встановлення чітких дат початку і завершення проєкту; наявність фінансових, ресурсних, часових бюджетів; певною мірою неповторність, унікальність. На думку Полянської А. та Запухляк І.: «Ці характерні п'ять ознак відрізняють проєкти від інших заходів, планів, програм, ініціатив територіального розвитку та є запорукою успішної реалізації поставлених завдань такого розвитку» [2, с. 162].

Проєктний менеджмент територіальних громад, на вимоги грантодавців, найчастіше реалізується через громадські організації, неприбуткові комунальні установи, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні й релігійні організації, органи самоорганізації

населення, недержавні засоби масової інформації та інші непідприємницькі товариства й установи, легалізовані відповідно до законодавства України.

Існує кілка чинників ефективного проєктного менеджменту в громадах, серед яких виокремлюють: організаційний, правовий та публічний. Залучення чиннику публічності обумовлено станом перманентної недовіри суспільства до влади. Щоб змінити ситуацію на краще, стимулювати громаду до дій, необхідно переконати населення у тому, що вони не лише цільова аудиторія, споживачі, а й розробники планів, ідеологи свого майбутнього, реалізатори та контролери проєкту.

Комунікаційна модель проєктного менеджменту в громадах в рамках цільових груп та співпраці з донором спиратися на класичну модель SMART-критеріїв: конкретно, вимірювано, досяжно, відповідно та визначено за часом. Проте, на рівні зовнішнього публічного чинника, може залучатися весь інструмент інформаційного маркетингу.

Таким чином система комунікаційних стратегій територіальних громад зумовлена інформаційним маркетингом, що залучається з метою реалізації стратегічного менеджменту направленого на створення сприятливого інвестиційного іміджу територіальних утворень, їхнього економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Радченко О. Інформаційний маркетинг регіону як фактор економічного розвитку. *Проблеми системного підходу в економіці*. Випуск № 1(63). 2018. С. 202-206.

2. Полянська А., Запухляк І. Проєктна діяльність як інструмент розвитку територіальних громад. *Університетські наукові записки*. 2021. № 1 (79). С. 160-170.

УДК 007 : 304 : 070
Анзін Д.Г.
студ. гр. СН-312м НУ «Запорізька політехніка»

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА ЯК ЯКІСНИЙ МАРКЕР ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ

Збереження історичної спадщини та культури в її регіональному (краєзнавчому) та всеукраїнському контексті має бути візією кожної територіальної громади в Україні. Важливість й актуальність ідентифікувати й зберегти національні надбання (матеріальну й нематеріальну спадщину) постали вкрай актуально із повномасштабним вторгненням в Україну, коли російський агресор цілеспрямовано знищує все, що має національне коріння.

Дуже важливо не порушити національну історико-культурну гармонію, а всіма силами оберігати її та примножувати, поширювати через освіту, рекреацію, туризм та засобами брендування громади.

Історична та культурна спадщина належить до якісних соціокультурних маркерів стратегічного позиціонування територіальних громад, адже має не лише кількісні (короткочасні), а й змістові (довготривалі) характеристики розвитку території, як сукупності населення зі спільною історичною пам'яттю, ідентифікацією. Стратегії «спадщини» є ефективними з точки зору стратегічного позиціонування громади, зокрема впізнаваності через візуальне брендування, а також можуть ефективно використовуватись як ресурс економічного розвитку особливо малих українських громад.

Історична, культурна й природна спадщина – а така категорія означає всю сукупність успадкованих нами нерукотворних та створених попередниками цінностей – у традиційній уяві важко стикуються з економічними чинниками та господарськими процесами; скоріше символічними. Саме цей фактор найчастіше враховується у концепції візуального брендування громад, її символіки – гербу, логотипах, вивісках тощо. Стереотипність такого підходу полягає у тому, що великий відсоток громад саме в такому ключі бачить якісний компонент використання історії в стратегічному позиціонуванні.

Використання історичного фактору громадами, що обмежені у ресурсах, є ефективним кроком покращення матеріального становища. Тож невикористання чи нераціональне використання ресурсів спадщини є недалекоглядністю й більше того, помилкою, що позбавляє чимало громад шансів на розвиток та привабливість. За таких обставин місцева спадщина перетворюється на пасив, як з точки зору утримання (архітектурні споруди), так і забуття (втрата спільної історичної пам'яті населення) – тоді, як вона могла б стати чинником піднесення місцевої економіки та генерування доходів.

«Спадщина» – це широка концепція, що включає як природне, так і культурне середовище. Вона охоплює ландшафти, історичні місцевості, визначні місця, архітектурне середовище, а також біорізноманіття, традиційні та сучасні культурні практики, знання та життєвий досвід. Вона фіксує та виражає тривалий процес історичного розвитку, формуючи сутність різних національних, регіональних, корінних та місцевих ознак ідентичності та є невід'ємною частиною сучасного життя. Це динамічний орієнтир та позитивний інструмент для зростання та змін. Конкретна спадщина та колективна пам'ять кожної місцевості чи спільноти є незамінною і важливою основою для розвитку як зараз, так и майбутньому», – таке розширене визначення спадщини як якісної категорії містить «Міжнародна хартія

культурного туризму», затверджена у 1999 році Генеральною асамблеєю Міжнародної ради із збереження пам'яток та визначних місць.

Отже якісний маркер «спадщина» з економічної точки зору є ключовим у фокусі розвитку туристичної привабливості громади. Головне завдання стратегічного позиціонування полягає у розробці кейсів, які б працювали на формулу: пропозиція → відвідувачі → споживацька активність і, як її наслідок, приємні враження → реклама. Одночасно, у мікросередовищі ці стратегії виявляються як: гуртування, внутрішня довіра, територіальних патріотизм тощо.

УДК 007 : 304 : 070
Божко Л.К.
студ. гр. СН-312м НУ «Запорізька політехніка»

ЕФІРНА КАРТИНА РАДІО NV У КОНТЕКСТІ СПЕЦИФІКИ РОЗМОВНОГО ФОРМАТУ

Практика медіадіяльності сьогодні активно послуговується терміном «формат», а радіомовлення стало тим типом ЗМІ, в якому одним із перших та найбільш поширеним стало використання цього терміну. Журналістикознавець В. Мирончeнко трактує поняття формату як «концепція радіостанції, яка включає зміст, ритм мовлення, естетичні норми програмування, манеру праці ведучих та інші специфічні особливості організації передач, а також структурування програмних елементів у відповідності з потребами цільової аудиторії» [2, с. 26]. У своїх дослідженнях науковець О. Гоян стверджує, що радіоформати можна поділити на дві категорії залежно від слухацького інтересу: основні, розраховані на достатньо великі аудиторії; спеціалізовані, розраховані на окремі слухацькі аудиторії [1, с. 68].

Форматування радіостанції – творчий і постійно тривалий процес, і в цій частині зміни не лише можливі, а й тільки корисні, оскільки сприяють розвитку творчого процесу на радіостанції.

Розмовний формат або «talk/radio» належить до інформаційного типу мовлення, де більшою чи меншою мірою передається виключно вербальний (мовний) матеріал.

Основною специфікою розмовних форматів є переважання інформаційного, інформаційно-аналітичного, інформаційно-розважальних та аналітичних програм над музичним контентом. Саме значний обсяг інформації, якість новинного продукту, подієва насиченість, оперативність у висвітленні нагальної інформації, різноманітність програмного контенту відрізняє розмовні радіостанції від інших форматів.

Загальнонаціональна розмовна радіостанція NV є однією з небагатьох в Україні, що мовлять у форматі «talk/radio». У структурі однойменного медіахолдингу радіостанція декілька разів піддавалася ребрендингу. На сьогодні це потужний канал з цілодобовим мовленням та динамічним та різностороннім ефіром та численною аудиторією слухачів. Слоган радіостанції: Радіо NV – дізнайся нове! Головний редактор – Олексій Тарасов [3].

Програмна сітка мовлення має ряд специфічних характеристик. Їй притаманні поділ на постійні рубрики, провідні теми, середній хронометраж випусків, постійні ведучі та «програмне колесо» ранкового, обіднього, вечірнього та нічного ефірів.

Прямоефірні радіопередачі на радіо розмовного формату зазвичай ведуть журналісти-фахівці, справжні професіонали з багатим досвідом, адже такий формат вимагає особливого морально-психологічного напруження і глибоких знань в певній сфері. Серед авторів програм – досвідчені журналісти та лідери думок Павло Казарін («Подвійні стандарти»), Сергій Жадан («Говорить Жадан»), Сергій Притула («Посеред тижня з Сергієм Притулою») Іван Яковина («Дикий Захід»), Ольга Гужва «Людина в окупації»), Сергій Фурса («Фурсич), політична оглядачка Крістіна Бердинських, експерти Сергій Грабовський, Володимир Огризко та інші.

Авторська концепція ведучих реалізується за допомогою глибинного інтересу журналістів до предмету розмови, обізнаності та професіоналізму, що є запорукою творчого відображення реальної дійсності за допомогою виражальних засобів радіомовлення. У передачах розмовного радіо широко використовуються природні виражальні можливості ефіру: багатство живої мови, діалогічність (не тільки повідомлення, а й спілкування), встановлення контактів із слухачами, удосконалення засобів передачі звукових образів картин події, які документально підтверджують ситуацію, відображують атмосферу дії і впливають на емоціональну сферу свідомості.

Радіо NV має одну з найчисельніших та тематично розмаїтих платформ подкастів на актуальні теми життя суспільства, а також розгалужену мережу діджитал простору.

Однак початок війни в Україні вніс свої корективи в ефірну сітку радіо NV. Контентний аспект також зазнав змін. Радіостанція веде власний спеціальний ефір «Війна в Україні». Це 12 годин прямоефірного мовлення на добу у формі подкастів з перебивками на рекламу та 3-х хвилинні новини щопівгодини, які транслюються зі студії наживо у форматі «віжн-радіо».

вагомим складником цілісного інформаційного простору України.

Отже, вагомим складником цілісного інформаційного простору України є розмовні радіостанції. На сьогодні нагальною є потреба ґрунтовного дослідження формату розмовного радіо у дискурсі національного

радіомовлення. Адже у час важливих суспільних змін та складних історичних реалій аудиторії необхідна достовірна та актуальна інформація, виважена аналітика та авторитетні експертні думки, і саме «talk/radio» повністю можуть задовільнити цю потребу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гоян О. Технологія форматування радіоефіру. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php ?act = article&article = 1029 (дата звернення 05.04.2023).

2. Мирончeнко В. Технічні засоби радіомовлення та звукозапису: посібник для студ. Інституту журналістики. Київ: Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 76 с.

3. Радіо NV. URL: https://radio.nv.ua/ (дата звернення 05.04.2023).

УДК 007 : 304 : 070
Ігнатенко А.І.
студ. гр. СН-312м НУ «Запорізька політехніка»

ХАРАКТЕРИСТИКА ЖАНРУ ЕСЕЮ У ПУБЛІЦИСТИЦІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Попри п’ятсотрічний вік існування і також наявність цілої низки досліджень із теорії та практики функціонування жанру, есей так і не отримав загальноприйнятого визначення. «Есей, – зазначає І. Михайлин, – жанр, у якому вільно, не обов’язково вичерпно, але виразно індивідуально трактується певна подія, явище, проблема чи тема, а публіцистична суб’єктивність сягає апогею» [2, 383]. Ефект жанрової свободи створюється відсутністю жорстких композиційно-мовленнєвих схем (вільна композиція).

Визначальні ознаки публікацій у цьому жанрі: підвищена суб’єктивність автора, його роздуми (іноді парадоксальні) як предмет презентації, афористичність, іронічність, фрагментарність, асоціативність, подекуди відкритість фіналу, опора на культурний контекст, брак задекларованих висновків, провокування читача до розмірковувань на певну тему. С. В. Шебеліст справедливо вважає, що есей є «відкритою формою для контактів з іншими журналістськими жанрами», розглядає авторську колонку як жанровий різновид есею [3]). Сучасна українська есеїстика демонструє синкретичність цього жанру, який може вбирати в себе ознаки нарису, рецензії, статті, інтерв’ю, життєвої історії. І навпаки більшість художньо-публіцистичних жанрів можуть мати ознаки есею.

Існують наступні види есеїв: есей-колонка (газетна колонка, подана в есеїстичній формі, так звана «колумністика»), есей-пояснення, есей-стаття,

есей-лист (есей, написаний в епістолярній формі), есей-журнал (щось середнє між есеєм і щоденником мандрів). Також останнім часом дослідники виокремлюють есей-переконання, есей-роздум, есей-розповідь, есей-розмову, есей-монолог, есей-діалог і есей як комбінацію попередніх видів.

Інтерес до жанру есею посилюється в часи певних зламів, бо відзначається сильним авторським струменем, акумулює гострий соціальний зміст. Коло проблем, охоплених в есеях, дуже широке – культурні, моральні, соціально-політичні аспекти сьогодення. Глибокий філософський аналіз у поєднанні з пристрасним, особистісно-людським ставленням до того, що відбувається тут і зараз, робить публіцистичні тексти цікавими для читача.

Оксана Забужко – найвпливовіша українська письменниця та публіцистка. Один із найцікавіших есеїв авторки – «What makes you smile when you are tired» («Любов – це те, від чого всміхаєшся, коли стомився»), який розміщено у збірці «100 тисяч слів про любов, включаючи вигуки» (Харків, 2013). Авторка намагається відповісти на питання, що таке любов. Відповідь на це питання шукали майже всі філософи, письменники, музиканти, художники на протязі багатьох століть. Українську публіцистку турбує те, що кількість людей, які не вміють і не хочуть любити, збільшується кожного дня. Це, на її погляд, «цивілізаційна криза» [1, 99], яку дві тисячі років тому вважали «ознаками кінця світу». Оксана Забужко апелює до тексту Біблії: «*«І через розріст беззаконства любов багатьох охолоне».* Автор, який це написав, мав на ймення Матвій. А твір, що вийшов із-під його пера – мікст мемуару й біографії, – отримав назву «Євангеліє». Розділ 24, стих 12» [1, 99].

Авторка розповідає про письменника, який не знав, що таке кохання, про матерів, які не люблять своїх дітей, про подружні пари, «чиє співжиття теж скріплене аж ніяк не любов'ю» [1, 100]. Людей, не здатних любити вона називає «погашеними». Тобто такими, що не випромінюють світла, позитивної енергії. Відчутна здивованість авторки, яка звикла сприймати любов «як норму, як повітря, яким дихають усі» [1, 103], тим, як можна жити в безлюбовному вакуумі, нікого й нічого не люблячи: «Це має бути збіса втомно. І від того старіють. Від того зношуються – після сорока суто біологічної енергії на таке хронічне безлюбовне борюкання зі світом дедалі відчутніше бракне, а брати тої енергії «погашеним» нема звідки» [1, 101].

У тексті есею О. Забужко неодноразово згадує та цитує свої прозаїчні та віршовані твори, називає персонажів, згадує факти авторської біографії. Вона справедливо робить висновок: «все життя пишу про світ, у якому «холоне любов». Про її *глобальне убування…»* [1, 99] *(виділено О. Забужко).* Наприклад, «Польові дослідження з українського сексу» – «книжка про світ, із якого щезає любов» [1, 102].

Аналізуючи любовні перипетії свого роману «Музей покинутих секретів», письменниця висловлює риторичне запитання, яке одночасно і є відповіддю: «Зрештою, що ж і є любов, як не втрата себе?..» [1, 110]. З її точки зору, це почуття не повинно бути егоїстичним: «… любов – то зовсім не реакція, не «відповідь» на те, що нам подобається. Не «спершу будь таким, як я хочу», а тоді я тебе полюблю. Ні, «спершу, будь ласкав, – люби сам. Все всередині нас – або воно є, або немає» [1, 109].

Варті уваги міркування О. Забужко про те, що таке любов для письменника. Вочевидь, це любов не тільки до своїх рідних, близьких людей, а й любов до читачів, до людей і світу загалом. Саме тому слушним є висновок авторки: «писати – це значить любити» [1, 107].

О Забужко звертається і до біблійного сюжету, нагадуючи читачеві, що Ісус Христос дві тисячі років тому мовив про жінку, котру неславило ціле місто: «Численні гріхи її прощені, бо багато вона полюбила» (Лука, 7:47)» [цит. за : 1, 112]. Публіцистка розповідає, що в США проводили опитування серед малюків щодо змісту поняття «любов», «найліпшу — найточнішу й найуніверсальнішу — дефініцію любові дав, уже в наш час, чотирилітній автор на ім'я Террі… «Love is what makes you smile when you are tired». Тобто, «любов – це те, від чого всміхаєшся, коли стомився» [1, 113]. Автор есею вважає, що Христу б сподобалось те, що хлопчик сказав про любов: «Дуже можливо, що тієї хвилини, як ти це казав, Він – усміхнувся» [1, 113].

Таким чином, есеї Оксани Забужко характеризуються динамізмом оповіді, невимушеною манерою викладу, авторською відкритістю, суб'єктивністю, експресивністю і образністю, за допомогою яких передаються враження та міркування авторки. У цьому матеріалі наявні елементи глибокого аналізу, узагальнень, порівнянь, можна говорити про філософічність, інтелектуалізм авторки, її апелювання до власного письменницького досвіду, досвіду інших письменників (інтертекстуальність), що дає підстави побачити риси статті, які поєднуються з рисами есею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Забужко О. What makes you smile when you are tired. *100 тисяч слів про любов, включаючи вигуки.* Упорядн. С. Г. Васильєв. Харків : Фоліо, 2013. С. 98-113.

2. Михайлин І. Л. Основи журналістики. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 496 с.

3. Шебеліст С. Авторська колонка як жанровий різновид есею. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки.* Кам'янець-Подільський : Буйницький, 2008. Вип. 17. С. 36–38.

УДК 007 : 304 : 070
Кошурникова В.В.
студ. гр. СНз-312м

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-МЕДІА

Останнім часом відбуваються суттєві трансформації в системі медіа, які у регіональному масштабі стають найбільш помітними. Традиційні моноплатформні ЗМІ, які десятиліттями домінували у локальному інформаційному просторі регіону, сьогодні зникають або шукають нові канали мовлення. Для того, щоб залишатися конкурентоспроможними та не втрачати аудиторію, регіональним медіа потрібно відповідати усім сучасним тенденціям розвитку журналістики. Саме тому дослідження векторів таких трансформацій на сьогодні набуває особливої актуальності.

Метою роботи є визначення тих чинників, які сприяють розвитку онлайн-медіа на регіональному рівні, на прикладі запорізьких інтернет-медіа.

Різні аспекти сучасних змін у медіагалузі сьогодні вивчають Л. Василик, В. Гвоздєв, М. Женченко, А. Кавєріна, Г. Сарміна, Є. Цимбаленко, В. Шевченко та ін. Вивченням особливостей функціонування регіональних медіа займаються такі дослідники як О. Гарматій, К. Горська, І. Луцюк, К. Назаренко, І. Паславський, Ю. Фінклер, О. Чернявська та ін. Проте окремої уваги на сьогодні потребує визначення тих напрямків розвитку, які гарантують регіональним медіа більш стійкі позиції на медіаринку.

На регіональні медіа сьогодні покладаються особливі завдання, адже вони не лише висвітлюють новини та події в конкретному регіоні або місті, а відіграють головну роль у функціонуванні інформаційного простору в регіоні, здійснюють функцію контролю громади за діяльністю місцевої влади, збільшують свідомість громадян щодо проблем та потреб свого міста та власної історичної ідентичності, сприяють зміцненню громадянського суспільства та демократії на місцевому рівні у процесі децентралізації органів влади.

Загальні тенденції розвитку медіа визначаються різноманітними чинниками, такими як технологічний прогрес, зміни в суспільстві, культурні, економічні та політичні фактори тощо. Однією з головних сучасних тенденцій дослідники вважають цифрову трансформацію – дигіталізацію, адже завдяки швидкому розвитку інтернету та технологічним інноваціям усі медіа сьогодні переходять на цифровий формат та використовують для залучення аудиторії та спонсорів нові платформи, зокрема соціальні мережі та месенджери.

Дигіталізація стала каталізатором іншого процесу – конвергенції ЗМІ та – наступним кроком – кросмедіатизації. Злиття та об’єднання медіа на

регіональному рівні та перехід до багатоканального мовлення часто стають необхідними не лише з технологічних причин, а і з економічних, адже моноплатформні регіональні ЗМІ, як правило, були неприбутковими, а нові канали в інтернет-середовищі не потребують великих фінансових витрат і дозволяють отримувати прибуток від ефективної інтернет-реклами.

Ще донедавна в інфопросторі Запорізької області домінували регіональні моноплатформні медіа з багаторічним досвідом роботи і великою аудиторією шанувальників: телеканали «ТВ-5», «Алекс», газети «МИГ» і «Субота плюс». Конкуренція між регіональними медіа була відносно невисокою, адже більшість містян та жителів області віддавало перевагу саме цим джерелам інформації, перевіреним роками.

Останнім часом багато регіональних медіа припинило існування через зв'язки з українським олігархатом та підтримку російських політичних та економічних структур. Станом на 2023 рік два запорізьких канали анулювали ліцензію та припинили виробництво власного продукту та мовлення, «Алекс» – з політичних причин, «ТВ-5» – з економічних. Друковані видання зникають з медіаринку під впливом інших факторів – падіння тиражів преси, брак фінансування та перехід на цифровий формат.

Тривалий час суттєвою проблемою регіональної журналістики була відсутність незаангажованих медіа через залежність ЗМІ від зовнішнього фінансування. Завдяки процесам дигіталізації, конвергенції та кросмедіатизації процес медіавиробництва в інтернет-мережі значно спростився та дозволив заощаджувати кошти. Завдяки легкій процедурі заснування власного ресурсу в онлайн-просторі сьогодні кожен бажаючий може долучитися до журналістської діяльності. Це призвело до виникнення нових проблем у розвитку регіональних медіа.

Конкуренція у середовищі онлайн-медіа є набагато вищою, ніж серед традиційних ЗМІ, адже їхня кількість дуже велика, а звернути увагу користувачів саме на свій ресурс досить важко. Для того, щоб залишатись конкурентоспроможними, регіональні медіа мають враховувати усі сучасні інформаційно-комунікаційні тенденції.

Так, наприклад, у регіональному інфопросторі останнім часом помітно зріс вплив громадянської журналістики. Анонімні канали аматорів, не знайомих із професійними стандартами поширення новин, заслуговують іноді більшу довіру аудиторії, ніж журналістські ресурси. Так, наприклад, телеграм-канал «Это Запорожье. Новости» наразі має 220,7 тисяч підписників, «Труха. Запорожье» – 157,6 тисяч, «Запоріжжя. Інфо» – 133 тисячі. Журналісти мають враховувати ці тенденції й також опановувати нові плафторми та залучати читачів до виробництва контенту.

Сьогодні дуже швидко змінюються «гравці» в інформаційному полі: ми спостерігаємо, як замість телеканалів та друкованих видань найбільш масову

аудиторію збирають соціальні мережі «Фейсбук» та «Інстаграм», месенджер «Телеграм», відеохостинг «Ютуб». При цьому громадянські медіа мають великий вплив на суспільно-політичні події в регіоні, здійснюють аналіз та контроль над діяльністю органів місцевої влади за рахунок високого рівня інтерактивності та залученню аудиторії не лише до обговорення проблем, а й до конкретних дій у місті та області.

Окрім того, активно розвиваються інтернет-медіа «061.ua», «Перший Запорізький», «Акцент», «ЗаБор», «Форпост» тощо. Найбільшу аудиторію та найвищі показники ефективності мають ті регіональні медіа, які ведуть мовлення на декількох платформах. Так, наприклад, філія «Суспільного» у Запоріжжі активно опановує усі сучасні канали масової комунікації.

Як правило, в регіональних інтернет-медіа невелика кількість співробітників і досить обмежений штат, що дозволяє їм виживати навіть в складні економічні, кризові періоди. Під час повномасштабної війни багато мешканців Запорізької області переїхало до інших регіонів, відтак, відбувся відтік журналістських кадрів. Проте в інтернет-медіа можна працювати в дистанційному форматі, тому міграція співробітників не стала суттєвою проблемою для віртуальних редакцій.

Отже, можна виокремити декілька ключових умов виживання та конкурентоспроможності регіональних медіа у наші дні: задля збереження аудиторії вони повинні використовувати різні платформи поширення контенту (інтернет-сайти, соціальні мережі, месенджери, відео- та блогхостинги), опановувати нові технології та формати, підтримувати відкриту комунікацію з аудиторією та відповідати її потребам, шукати нові шляхи забезпечення економічної стабільності (інтернет-реклама, підписка на контент), переходити до віртуального формату редакцій та дистанційної роботи.

УДК 007 : 304 : 070
Наливайко О.С.
студ. гр. СН-319 НУ «Запорізька політехніка»

БАЛАНС ДУМОК ПІД ЧАС ВИСВІТЛЕННЯ КОНФЛІКТНО-ЧУТЛИВИХ ТЕМ У МЕДІА

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення практики висвітлення конфліктно-чутливих тем українськими ЗМІ та рівня дотримання етичних стандартів під час роботи над підготовкою та поширенням матеріалів цієї тематики.

Метою роботи є аналіз порушення журналістського стандарту баланс думок під час висвітлення конфліктно-чутливих тем.

За словами багатьох журналістів-практиків вимоги до дотримання етичних стандартів під час воєнного стану змінилися та зазнали певних пом'якшень. Ці зміни першочергово стосуються висвітлення безпосередньо воєнної або наближеної до неї тематики [4].

Проте при висвітленні інших аспектів соціального життя журналістам рекомендовано, як і раніше, працювати згідно з етичним кодексом. Особливо це стосується конфліктно-чутливих тем.

Однією з найбільш дискусійних проблем є неправильне трактування балансу думок і точок зору. Цей стандарт забезпечує всебічність та безсторонність висвітлення події. Він означає, що позиція всіх сторін конфлікту має бути представлена в матеріалі в приблизно однаковому обсязі й за можливості бути вичерпною та зрозумілою [1]. У науковому і професійному середовищі вважають, що баланс думок має бути не лише в матеріалі, який акцентує увагу на конфлікті, а, в ідеалі, й у будь-якій неоднозначній суперечливій новині.

Проте для розуміння специфіки цього стандарту в контексті конфліктно-чутливої тематики потрібно враховувати доречність кандидатів на висловлення кожної позиції. Наприклад, після поширення відео з так званих «блогерських вечірок», подальшого розголосу та початку кримінального провадження багато постраждалих від зґвалтування ділилися своїми історіями в інтернеті. Журналісти почали висвітлювати деякі з них на більш глобальному рівні.

Проте деяким з них не вистачило розуміння правил роботи з такою тематикою. Так, шеф-редакторка видання «СтопКор» Марина Тітова при спілкуванні з однією з дівчат, яка поділилася своєю історію в твіттері, запитувала чи не залишився в неї номер телефону її кривдника. За її словами, її цікавила «його версія подій того страшного вечора» [1]. Хоч ця ситуація і може здатися логічною з огляду на стандарт балансу думок, та насправді потерпіла і ґвалтівник не є опонентами. Вони є постраждалою від сексуального насильства і кривдником. Перевірка слів кожної сторони – справа слідчих, у журналістиці такий підхід створює фальшивий баланс.

Іншим прикладом непрофесіональної роботи журналістів з цією темою є висвітлення історії зґвалтування неповнолітньої дівчини на Закарпатті. По-перше, в одному з інтерв'ю показали обличчя родичів, за якими доволі легко встановити особистість постраждалої, оскільки вона проживає в невеличкому селі [3]. По-друге, телеканал 1+1 планував участі родичів потерпілої дівчини й, можливо, самої дівчини в ток-шоу [1]. По-третє, в деяких репортажах журналісти розпитували співрозмовників про репутацію дівчини серед односельців [3].

Такий підхід демонструє не відданість журналістським стандартам, а бажання збільшити перегляди та створити резонансне видовище. Окрім

цього, журналісти досі дозволяють собі фокусувати увагу не на факті скоєння злочину, його засудженні та проведенні просвітницької роботи, а на особах постраждалих та кривдників.

Через влаштований Росією геноцид на території України кількість історій, пов'язаних зі зґвалтуваннями, різко зросла. Невміння працювати з цією тематикою викликає занепокоєння у правозахисних та медійних спільнотах. Є проблемою і те, що загальні етичні кодекси не повністю розкривають сутність роботи з постраждалими від подібних злочинів.

Однією з рекомендацій від Комісії з журналістської етики, низки правозахисних організацій та журналістів-практиків є вивчення кодексу Наді Мурад [2]. Це добровільний кодекс поведінки для збирачів інформації, зокрема журналістів, про тих, хто пережив сексуальне насильство через війну. Проте багато порад з нього в цілому дуже актуальні при роботі з постраждалими від зґвалтування.

Отже, українські журналісти не завжди дотримуються журналістських стандартів при роботі з конфліктно-чутливими темами. Серед основних проблем – не достатнє розуміння принципу роботи зі стандартом балансу думок, коли слово надають невиправданому або нерівнозначному кандидату. Наслідками такого ставлення є поширення несправедливих меседжів, мови ворожнечі, інколи й проросійської пропаганди. Саме через бажання надати розголосу суспільно важливій інформації журналісти забувають проаналізувати весь можливий вплив від її поширення, що може призвести до поглиблення травм постраждалих та/або їх родичів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Детектор Медіа. URL: https://detector.media/
2. Кодекс Мурад. URL: https://www.muradcode.com/uk/murad-code
3. Комісія з журналістської етики. URL: https://cje.org.ua/
4. Фундація Суспільність. URL: https://souspilnist.org/blog/

УДК 007 : 304 : 070
Пилипенко Д.В.
студ. гр. СН-310 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ РЕДАКЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ ГАЗЕТИ «STUDPOL»

Студентська періодика належить до виду видань, яким складно конкурувати в сучасному інформаційному просторі. По-перше, тому, що студентські видання помилково ототожнюють із молодіжними або корпоративними. По-друге, видання для студентів, створене студентами і про

студентів, – цікаве обмеженому колу читацької аудиторії, з огляду на специфіку тематики й контенту. На рейтинг цих видань, їх читабельність чи нечитабельність, популярність чи непопулярність загалом впливає й те, що не всі студентські редакції в своїй діяльності зважають на видавничі стандарти, а тому видання студентів характеризуються свободою думки й широким діапазоном не завжди якісних засобів редакційно-видавничого оформлення. Також не всі студентські видавничі осередки володіють технологією створення електронних видань, паралельного дублювання контенту друкованого періодичного видання на сайті чи в соціальних медіа.

Газета «StudPol» започаткована більше 15 років тому, у 2007 році. Проте прослідкувати дискурс розвитку видання можемо, починаючи з березня 2014 року, – це найперший випуск, що є в електронному форматі.

Склад редколегії змінювався кожні 4 роки. Із травня 2021-го року до складу редколегії увійшли студенти Олександр Носок, Діана Пилипенко та Юлія Роншина. У 2022-му році до команди приєдналися нові студенти: Вікторія Швець, Анастасія Заводюк, Марія Башкатова, Вікторія Єрьоменко та Юлія Слободенюк. Редколегія газети «StudPol» працює за затвердженим планом, відповідно до умов воєнного часу. Декілька разів на місяць команда виходить в онлайн-платформу «ZOOM», де планує майбутній випуск, а подальше спілкування відбувається в Telegram, куди учасники надсилають готові матеріали. Кожен намагається пропонувати актуальні та доречні теми. Редакційна колегія намагається писати матеріали на складні теми та використовувати нові жанрові утворення. Якщо тема матеріалу є складною, то всі члени команди «StudPol» беруть участь у роботі над публікацією: знаходять більше джерел інформації, перевіряють на наявність помилок, надають корисні рекомендації щодо наповнення тексту тощо.

В останні роки випуски газети «StudPol» відрізняються тематичним наповненням, а також мовою матеріалів – газета видається виключно українською – по-перше, через прийняття поправок до Закону України «Про засоби масової інформації»; по-друге, через свідоме прагнення майбутніх журналістів спілкуватися рідною мовою й просувати її. За багато років накреслення назви студентського навчального видання теж зазнало деяких змін, хоча сама назва й не змінилася. Якщо до 2019-го року заголовок газети писався так: «СтудPol», то починаючи з 2019-го, назва газети друкується англійською: «StudPol».

Враховуючи сучасні реалії й розвиток новітніх технологій, є можливість поширювати власне видання, не лише друкуючи його в межах університету. Про газету «STUDPOL» вже знають не лише студенти кафедри «Журналістика», а й ті, хто здобуває зовсім інші знання та професії в університеті. Підписники офіційної сторінки кафедри в Instagram теж мають можливість ознайомитись із матеріалами, якщо перейдуть за посиланням до

Telegram-чату «Новини Політехніки». Легкий спосіб знайти газету в електроному форматі – сканувати QR-код, що розміщений на останній шпальті видання.

У студентській газеті використовуються такі жанри: замітка (наприклад, «День Гідності та Свободи»), кореспонденція (наприклад, «Інклюзія в Україні. Лити сльози в подушку чи почати діяти?»), інтерв'ю (наприклад, «Волонтерство і Політехніка»), есеї (наприклад, «Вкрадена весна»).

У газеті існує своя рубрикація. Присутні як постійні рубрики, так і тимчасові. До складу постійних належать такі: «Журналістські нотатки», «Про головне», «Твій кишеньковий журналіст», «Рефлексія», «На часі». До тимчасових відносяться «Екскурс у світ кіно», «Психологічні лайфхаки», «Думки першокурсників», «Пам'ятна дата» та інші. Час від часу постійні рубрики можуть змінювати свою назву, проте їх сенс залишається незмінним. Тимчасові рубрики здебільшого мають сталу назву, проте використовуються рідше. Зважаючи на те, що назва рубрики повинна відображати зміст викладених у ній матеріалів, редакція прагне, щоб кожна назва рубрики містила певний «меседж», який закликає читача до занурення в текст.

Важливим чинником, який впливає на цілісність газети, є художньо-графічне оформлення. Наразі за верстку видання відповідає Олександр Носок. Він працює з додатком Adobe in Design, який дозволяє використовувати широку палітру кольорів, новітні шрифти тощо. За попередньою домовленістю було вирішено, що ілюстрації до свого матеріалу кожен дописувач буде добирати самостійно. Але, якщо світлина замала чи поганої якості, головний редактор може на свій розсуд її замінити, попередньо повідомивши про це. Останнім часом більшість ілюстрацій створюються авторами текстових матеріалів. У такому випадку поруч зі світлиною додається ім'я автора, а якщо світлина запозичена з мережі Інтернет, тоді прикріплюється посилання на джерело – або дрібним шрифтом на фото, або поруч із ним.

Фотографії в газеті – важлива складова дизайну, який вимагає дотримання певних правил. Головний принцип, якого намагається дотримуватися команда газети (головний редактор зокрема), – видання повинне бути візуально привабливим. Ілюстрацію можна розмити, додавши градієнт, додати тінь, накласти фото під текст, яке буде слугувати фоном.

Спілкування в команді допомагає студентам адаптуватися до майбутньої журналістської роботи, а також вміти виходити з конфліктів. Вдало підібраний колектив – вдала робота – відмінний результат.

УДК 007: 304: 070
Башкатова М.П.[1]
Скуртул Г.С.[2]
[1] студ. гр. СН-312 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

TRUE CRIME ПОДКАСТИ ЯК НОВИЙ ФОРМАТ «ПОЛЮВАННЯ НА ФАКТИ» В УКРАЇНСЬКІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ

Визначальним елементом формування громадської думки є журналістські розслідування. Зосередившись на фактологічному матеріалі резонансних справ, таких як розслідування незаконно засуджених людей за злочини серійного маніяка, кримінальних справах міжнародної контрабанди чи корупції у високих рангах та висвітленні кримінальних історій, можна «запаковувати» факти в аудіоконтент. Наразі «полювання на факти» набирає популярності й у форматі подкастів.

У західній журналістиці вже не один рік проходять премії з нагородження true crime подкастів у різних номінаціях [8]. Ринок такого аудіоконтенту нараховує декілька десятків сезонів і сотні годин звучання. В Україні ж true crime подкасти поки представлено лише в номінації журналістського розслідування, а не винесено в окрему категорію (подкаст-премії «СЛУШНО» від «Megogo Audio»).

Подкаст, як формат, відносно новий в українському медіапросторі. Однак, на думку О. Дмитровського: ще у 2015 було зрозуміло, що «подкастинг – прямий конкурент радіо й телебачення» [2]. Наразі подкаст визначають як «повноцінний продукт медіаконвергенції, який поєднує в собі інформаційні технології (запис звуку), традиційну журналістику (контент) і маркетинг (просування і монетизацію)» [5, 180]. Незважаючи на те, що ринок ще не достатньо сформований, крім платформ для подкастів, вони доступні на інтернет-медіа ресурсах, основу яких становлять тексти [1, 72], що демонструє значний ріст популярності подкасту як формату. В українському журналістикознавстві жанрові особливості подкастів, їхню типологію та інтенсифікацію розвитку досліджували такі науковці, як І. Гаврилюк, О. Дмитровський, О. Дубенська, Г. Скуртул. Однак окремого дослідження true crime подкастів як альтернативного формату для журналістських розслідувань досі немає, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.

На нашу думку, вдалим об’єктом для аналізу є такі кримінальні подкасти-журналістські розслідування, як: «Не та людина» («The Ukrainians media»), «Сірі кордони» («Суспільне Закарпаття»), «Колючі ріжучі» («Ґрати») та «По справі проходили» від незалежних журналісток А. Зубової та О. Горобець. У цих аудіоподкастах використано більшість відомих методів

розслідувальної журналістики: спостереження, робота з документами та архівними записами (для відтворення деталей справи), інтерв'ювання (коментарі юристів).

Дослідник Я. Паннетт зазначає, що true crime аудіо мають містити сім компонентів: намагання добитися правосуддя, субверсію, запит на соціальні зміни, перебування журналіста в локальному контексті, наявність криміналістичних деталей, позицію захисту постраждалих та поєднання цих елементів в історію, невеликий відсоток фікшену [7, 10].

Прагнення відновити справедливість, на думку К. Болінг, може означати «спробу досягнення правосуддя перед постраждалими завдяки обговоренню їхніх подальших дій чи акцентуванні на помилках правоохоронних систем» [6]. Наприклад, цей компонент прослідковується в історії про номінальну роль адвокатів, неприпустимому поводженні з військовополоненими, документацією злочинів квазіправової системи в псевдоутворенні «ДНР» («По справі проходили», епізод «Правосуддя в Задзеркаллі») та в незаконних арештах після «вибивання зізнань» міліціонерами на початку 90-х («Не та людина», епізод «Вісім років, три місяці, 21 день»).

По-друге, важливою змістовою складовою true crime подкастів є субверсія або проведення «альтернативної лінії розслідування» [6]. Наприклад, задум подкасту «Не та людина» полягав не тільки у висвітленні історії маніяка чи складанням його психологічного портрета, а й, у першу чергу, – в зміні фокусу з розмов із правниками про маніяків на розмови з незаконно засудженими чоловіками за злочини «серійника». Це дозволило авторкам вибудувати нову лінію в розслідуванні та сприяло руху в справі, що, в свою чергу, пов'язано зі ще одним компонентом кримінальних подкастів – закликом до соціальних змін. Оскільки журналісти мають соціально відповідальну професію, вони здатні впливати на формування цінностей у суспільстві. Завдяки згадці в інформаційному просторі групи незаконно ув'язнених людей, можемо припустити, аудиторія дізналася більше про недоліки правової системи та проблеми соціалізації після звільнення з в'язниць. Імовірно, це зумовлює часткову трансформацію в ставленні та емпатію до людей, що «відсиділи» несправедливо. Наприклад, слухачі допомогли втілити мрію одного з незаконно ув'язнених чоловіків – зібрали гроші на його мрію (купили гітару для Яші Поповича («Не та людина», епізод «Життя триває?»).

Ще один елемент, що влучно характеризує true crime подкасти, – це адвокація, яку К. Болінг пропонує означити «як спробу «заступитися» за потерпілу особу, закликаючи до реформ, або надати журналістський коментар про злочин» [6]. Так, журналістський коментар звучить в епізоді «Контрабанда на зеленці» подкасту «Сірі кордони»: «Землі зайнято

озброєними спостерігачами, які нібито охороняють урожай, аби його не покрали та агресивно ставляться до прикордонників».

Українські true crime подкастери фіксують просторові маркери злочинів, вдаються до опису локальних контекстів, де відбуваються протиправні дії. Зокрема, приклади місцевих ситуацій, що призвели до масштабних злочинних історій у кількох конкретних локаціях, як-от у «Колючі ріжучі»: незаконно доведене довічне ув'язнення за потрійне вбивство у м. Ужгороді (епізод «Було стидно помирати…»), побутова суперечка, що призвела до загрози виселення ромів у селищі Вільшани Харківської області (епізод «Влада на ґрунті ненависті»). Або «занурення в контекст» (містифікація) міста, що переходить у відтворення образу його кримінальної атмосфери. За коментарями міліціонерів у Пологах: «Вбивства не припинилися, бо поруч – уранові рудники», хоча насправді найближчі – за 300 км у Дніпровській області («Не та людина», епізод «Щось у цьому місті не те»).

Спираючись на останній, але не менш важливий компонент – сторітелінг, за Я. Паннеттом, його має бути доповнено художніми елементами [6]. Маємо на увазі створення комплексного аудіопродукту, що базується на цікавій динамічній історії, і посилює її слухове сприйняття завдяки емоційному зараженню та звуковим декораціям. Звукорежисерка подкасту «Не та людина» попри те, що історія про важкі й серйозні теми, зазначає: «цей подкаст – спроба зробити певною мірою «розважальний» контент» [4], що досягається, на нашу думку, завдяки вдалому звуковому оформленню епізодів. Наразі подкастери практикують усі можливі формотворчі засоби: мову, музику, шуми та документальні звукові записи. Вони працюють на створення звукової атмосфери всього подкасту, посилюють «драму» злочину й доповнюють кримінальні сцени. Наприклад, звуки «риби» та «дзвіночків», («По справі проходили», епізод «Сачок на велику рибу»); «гудок велосипеда» як звукова деталь, за якою асоціюють присутність маніяка С. Ткача; шум залізних дверей і брязкіт зв'язки ключів, якими передається антураж в'язниці («Не та людина»). Усе це допомагає відтворити звукові образи, що викликають сильні емоції, стимулюють уяву та сприяють створенню повноцінної лінії історії, яка проходить через кожен епізод подкасту.

Отже, true crime подкасти – це спроба якісного сторітелінгу із запитом на правосуддя, елементами нового розслідування, висвітленням локального контексту, застосуванням криміналістичних деталей, спробою вплинути на соціум та адвокаційною позицією щодо постраждалих, які можна розслідувати і в аудіоформаті. Перспективи жанру великі, беручи до уваги збільшення кількості злочинів через повномасштабне вторгнення росії в Україну. Завдяки методам спостереження, обробки архівних документів та

інтерв'ювання, формат подкастів може стати якісним продуктом, буде корисний для журналістських розслідувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаврилюк І. Подкасти в системі українських інтернет-медіа. *Образ.* 2022. Вип. 1 (38). С. 72-79. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/88003/1/Havryliuk_Obraz_1_2022.pdf (дата звернення 15.04.23)

2. Дмитровський О. Типологія українських подкастів – найважливішого сегмента інтернет-радіо. *Теле- та радіожурналістика*. 2015. Вип. 14. С. 149-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tir_2015_14_21 (дата звернення 15.04.23)

3. Дубенська О. Послухай мене. Як розвивається ринок подкастів в Україні та світі. URL: https://adsider.com/ua/poslukhay-mene-yak-rozvyvaietsia-rynok-podkastiv-v-ukraini-ta-sviti/ (дата звернення 15.04.23)

4. Кушнір О. Як робити трукрайм подкасти: Інтерв'ю з авторками подкасту «Не та людина». URL: https://izone.media/how-to-do-true-crime-podcasts-interviews/ (дата звернення 08.04.23.).

5. Скуртул Г. Особливості використання подкастингу під час дистанційного навчання майбутніх журналістів. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 2 листопада 2022 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 179–181.

6. Boling K. True crime podcasting: Journalism, justice or entertainment? URL:https://www.academia.edu/42398605/True_crime_podcasting_Journalism_justice_or_entertainment (дата звернення 16.04.23).

7. Noe E. True Crime Podcasts: Analyzing Ethical Principles, Advocacy, and Sensationalism. URL: https://archives.northwestu.edu/bitstream/handle/nu/58753/True%20Crime%20Podcasts%20Analyzing%20Ethical%20Principles,%20Advocacy,%20and%20Sensationalism.pdf?sequence=1 (дата звернення 08.04.23).

8. The 25 Best True-Crime Podcasts of All Time. URL: https://www.rollingstone.com/culture/culture-features/best-true-crime-podcasts-all-time-1292829/ (дата звернення 08.04.23).

УДК 007 : 304 : 070
Малюцький В.О.[1]
Погребна В.Л.[2]
[1] студ. гр. СН-312м НУ «Запорізька політехніка»
[2] д-р філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ КОНТЕНТУ СПЕЦПРОЄКТУ «ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВОЇНІВ»

«Військо України» – журнал, який розпочав своє існування у 1992 році, а з 1994 до 2018 року був офіційним Центральним друкованим органом Міністерства оборони України. 19 грудня 2018 року вийшов останній номер журналу, видання припинило діяльність, а найкращі журналісти перейшли до редакції новоствореного інтернет-ЗМІ «АрміяInform». Матеріали «Війська України» були призначені для цивільних і військових фахівців у галузі військового будівництва, оборонної політики та політики безпеки, журналістів, викладачів і студентів профільних вузів та факультетів, а також для всіх, хто цікавиться станом і напрямами розвитку оборонної політики України.

З 2016 року редакторський колектив журналу «Військо України» запустив унікальний спецпроєкт «Історії українських воїнів». Вийшло п'ять книг публіцистичних матеріалів про українських воїнів, кращих синів і доньок України, які боронять нашу землю від загарбників. Це книги: «Побратими», «Відчайдухи», «Наші», «Пророцтво Жанни», «Бойправи». Особливості контенту цього спецпроєкту і стали предметом нашого дослідження.

Редактор спецпроєкту «Історії українських воїнів», полковник Валентин Буряченко, – автор передмов до кожної з п'яти книг, де він пояснює назву кожного з видань. Так, наприклад, у передмові до першої книги «Побратими» він, говорячи про українських захисників, зазначає: «Зустрівшись на дорогах буремного Сходу, вони разом ідуть у бій, прикривають один одному спини. І коли смерть дихає їм в обличчя, неймовірна втома сковує рухи, а ворог продовжує атакувати, слова «Тримайся, брате!» наказують жити! Вони не говорять «я» – вони говорять «ми». На лінії вогню ця людська єдність відчувається як ніде [1, 3].

Усі публікації в книгах «Побратими», «Відчайдухи», «Наші», «Пророцтво Жанни», «Бойправи» зроблені журналістами на основі реальних зустрічей і подій. У всіх випусках спецпроєкту зображуються події антитерористичної операції на сході України, представлені особистості воїнів-героїв, волонтерів, медперсоналу, всіх тих, хто завдяки своїй мужності та відвазі отримали визнання та пошану з боку суспільства.

Тематика книг спецпроєкту спрямована не тільки на чоловічу аудиторію. Багато жінок вступають до Збройних Сил України, тому інформація, викладена на сторінках цих п'яти книг, є для них також цікавою та актуальною. Четверта книга «Пророцтво Жанни» присвячена саме жінкам військовим. Валентин Буряченко у передмові до цієї книги згадує героїнь, про подвиги яких йдеться саме в цій частині спецпроєкту: «Намагаючись заховати свою дівочу вроду за камуфляжем, сьогодні вони поряд із чоловіками самовіддано захищають свою землю, свій дім, своїх дітей, долі народжених і ненароджених українців. Юлія Матвієнко – професійний снайпер, який крізь приціл своєї гвинтівки пильнує, аби смерть не долетіла до наших хлопців. Юний медик Катруся Луцик на своїх плечах винесла з поля бою понад сотню поранених. Кухар Олена Бурзак каже, що годуватиме хлопців до перемоги, бо «кожну справу треба доводити до кінця, як і кожну страву – до повної її готовності». А кадровий офіцер Жанна Олещенко, яка пройшла найгарячіші точки на Сході, має пророцтво: Україна переможе і синьо-жовтий прапор знову замайорить над визволеними Кримом та Донбасом!» [2, 4].

Неодмінно в центр розповіді військові журналісти намагаються поставити людину, тому використовують жанри портретного нарису, життєвої історії, інтерв'ю, репортажу.

На передній боковині обкладинки кожної з книг проєкту розміщено малюнок або фото, на якому зображено одного або декілька воїнів, а на задній боковині обкладинки усіх п'ятьох книг перераховуються міста, селища, села, де воювали українські захисники, поряд винесено і анотацію, свою для кожної книги. Наприклад, у книзі «Побратими» вона така: «Держслужбовці, робітники, вантажники, учителі, фермери… Усі вони різні. І, можливо, ніколи б не зустрілися в цьому житті, не одягли б однострій, не спали б в одному бліндажі, не їли б з одного казанка, не стали б побратимами, якщо б не поклик Батьківщини, над якою нависла біда. Вони залишили свої сім'ї та справи. Вони єдині у своєму прагненні захистити Україну, а значить – мобілізовані бути сильними, мобілізовані бути патріотами, мобілізовані бути героями...» [1, 224].

Також у всіх книгах на задній боковині знизу розміщуються логотип журналу «Військо України», гасло «Читати – щоб знати, знати – щоб перемагати», посилання електронні варіанти видань.

У п'яти книгах представлені індивідуальні та групові фото (з побратимами, друзями, сім'ями, дітьми, тваринами, під час зустрічей з учнями шкіл та дитлахами в дитячих садочках, паради). Деякі світлини зроблені на фоні позицій, блок-постів, розбомблених локацій. Є фото з зображенням прапора України, зброї, техніки, шевронів, медалей, орденів. В

оформленні видань використано фотоматеріали Євгена Силкіна, Сергія Лойка, Дмитра Муравського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Побратими. Історії українських воїнів. / за заг. ред. В. Буряченка. Київ : Військо України, 2016. 224 с.

2. Пророцтво Жанни. Історії українських воїнів / за заг. ред. В. Буряченка. Київ : Військо України, 2018. 224 с.

УДК 007 : 304 : 070
Мордвінов С.Г.[1]
Волинець Г.М.[2]
[1] студ. гр. СН-312м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЖАНР РЕПОРТАЖНОЇ ФОТОГРАФІЇ: ВІЗІЇ СЬОГОДЕННЯ

Жанр новітнього фоторепортажу базується на двох тенденціях: перша – збереження класичних підходів і принципів, друга – трансформація і вдосконалення відповідно до вимог сучасності. Ця жанрова форма має глибоке наукове підґрунтя: репортаж / фоторепортаж досліджували від часу його формування (з XIX ст.) – і до сьогодні. Із виникненням і розвитком світлопису репортаж набуває нових якісних характеристик – текст супроводжується серією знімків із місця події.

Репортаж порівнюють зі звітом: застосовуючи образно-художні засоби, журналіст відтворює подію, свідком якої він був. Втім, науковці зазначають, що «на відміну від замітки та звіту, репортаж не просто повідомляє менш чи більш детально про суспільно значущу подію як факт, а показує її перебіг з позиції автора як очевидця (учасника)» [1, с. 66]. Класичне визначення поняття «репортаж» подає В. Дрешпак: це «інформаційний жанр журналістики, що являє собою оперативне повідомлення кореспондента з місця події, у якій динамічно, з документальною точністю та емоційністю відтворюється дійсність у її розвитку через безпосереднє сприйняття автора та/або її учасників (очевидців), що створює ефект присутності читача, глядача чи слухача на місці події» [1, с. 66].

За визначенням М. Максимовича, фоторепортаж – це жанр, який повідомляє про «швидкопроминальні або довготривалі, несподівані або заплановані події: демонстрації, мітинги, фестивалі, конференції, аварії, стихійні лиха, спортивні події, концерти тощо. Використовуючи його, можна правдиво інформувати про найважливіші та найцікавіші події суспільно-політичного, економічного, культурного життя, висвітлювати перебіг

спортивних змагань» [2, с. 71]. Традиційно до основних ознак репортажів /фоторепортажів зараховують такі: оперативність, емоційність оповіді, наочність, ефект присутності й водночас – документальність. Втім, останнім часом трансформуються підходи щодо створення фоторепортажів: так, раніше обов'язковою умовою якісного репортажу було послідовне відтворення події; натомість сьогодні репортаж запозичує прийоми сторітелінгу, використовуючи гостроту сюжету. Зокрема, О. Нестеренко говорить про новий, мультимедійний формат фоторепортажів. По-перше, інтернет-медіа збільшують кількість світлин (раніше – 3-5) – до 15-20, які можуть об'єднувати і презентувати у вигляді слайд-шоу [3]. По-друге, змінюються і структурно-сюжетні принципи, і вимоги до зображальних особливостей фотографій.

За словами науковців, «репортажний знімок є історичним документом, на якому зафіксована та відображена певна подія чи явище. Його головними вимогами є достовірність та інформативність» [2, с. 70]. До професійної репортажної фотографії висуваються суворі вимоги: світлина має бути сформованим візуальним повідомленням, мусить розкрити суть висвітлюваної події, кадр – майстерно скомпонований (але не сфальсифікований, не суб'єктивно-зображальний – наприклад, фальсифікація фактів за допомогою «вирваного з контексту події» кадрування); зображення має бути виконане з дотриманням журналістських стандартів та етичних норм. У цілісному, завершеному фоторепортажі мають бути знімки з різних ракурсів, точок зйомки, мають бути різні кадроплани (деталь, середній план, загальний план; наближений та віддалений і т.д.).

Отже, репортажна фотографія є ключовим візуальним компонентом журналістських матеріалів. На сучасному етапі розвитку фотожурналістики зазнають трансформації і структурно-змістові текстові блоки фоторепортажу, і формат світлин. Фотографії мають не лише дати читачам уявлення про подію, але й розповісти історію (про речі, про людину, про подію чи суспільно важливе явище). Нині жанр репортажної фотографії тяжіє до візуального сторітелінгу та презентується у нових мультимедійних форматах (наприклад, слайд-шоу). Саме тому вкрай важливі та необхідні подальші дослідження щодо трансформації репортажної фотографії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дрешпак В. Жанрологія журналістських творів : навчальний посібник. Дніпро : УМСФ, 2021. 186 с.

2. Максимович М. Фоторепортаж в царині сучасної зображальної журналістики. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика.* 2020. Випуск 4. С. 68–74. URL: http://science.lpnu.ua/uk/sjs/vsi-vypusky/vypusk-4-nomer-2020/fotoreportazh-v-caryni-suchasnoyi-zobrazhalnoyi-zhurnalistyky

3. Нестеренко О. Репортажні фотоісторії як мультимедійний формат представлення волонтерської діяльності. *Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18–19 жовт. 2022 р.).* Львів : Простір-М, 2022. С. 159–162.

УДК 007 : 304 : 070
Носок О.О.[1]
Скуртул Г.С.[2]
[1] студ. гр. СН-310 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВОЄННИЙ СТОРІТЕЛІНГ У АУДІОПОДКАСТАХ: ДОСВІД СУСПІЛЬНОГО

Технологічний прогрес кардинально змінив спосіб отримання та передачі інформації. Розвиток Інтернету та комунікаційного простору сьогодні відкриває широкі можливості для розповідання історій. Відтак сторітелінг може існувати в усіх типах медіа та форматах, кожен із яких має свої унікальні атрибутивні ознаки та способи залучення аудиторії. Із цього погляду, вважаємо, особливий інтерес становить сторітелінг в аудіоформаті. Звукова природа аудіо має здатність ефективно впливати на слухачів завдяки своїм виражальним особливостям, що робить його одним із найпотужніших засобів сприйняття інформації. Також він дозволяє нам чути історії безпосередньої від їхніх авторів, де голос, тон, тембр та інтонація мають додаткову силу.

Різні аспекти сторітелінгу як новітнього методу масмедійної комунікації досліджували А. Безверха, Е. Нюзум, І. Побідаш, О. Хоритоненко та ін. Питання функціонування подкастів у сучасній журналістиці у своїх наукових працях порушували такі дослідники, як О. Дмитровський, О. Кирилова, С. Прегер, І. Страшко. Однак воєнний сторітелінг в українських подкастах залишається невивченим, що й зумовлює актуальність дослідження.

Останнім часом сторітелінг усе частіше використовують у соціальній журналістиці, оскільки саме через особисті історії медійники «можуть допомогти аудиторії глибше розібратися з причинами та наслідками соціальних проблем, влучно проілюструвати складні процеси, показати контекст і перешкоди, з якими стикаються люди, їхній щоденний досвід та переживання» [1, 64]. У соціальній журналістиці оповідь – це не лише викладення фактів, але й надання значення складним подіям і ситуаціям, а також створення почуття співпереживання та розуміння. У цьому контексті історії реальних людей мають значну перевагу над вигаданими.

Усвідомлення журналістського контенту аудиторією змінюється, коли вона розуміє, що подія дійсно сталася або відбувається зараз [4, с. 19]. Це додатково впливає на встановлення емоційного зв'язку при висвітленні журналістами конфліктно-чутливих тем.

Повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на підхід та процес створення подкастів. У перші дні російського вторгнення медійники зіткнулися з низкою складнощів, через що виготовлення більшості проєктів призупинилося. Теми подкастів втратили актуальність, а самі автори були залучені до інших нагальних завдань: онлайн-трансляції у режимі нон-стоп, убезпечення себе та близьких, волонтерська допомога; дехто приєднався до лав ЗСУ. До проблем додалися і небезпечні умови праці та енергетичний терор росії. Однак медіаспільнота швидко адаптувалася до нових умов і продовжила забезпечувати інформаційні потреби суспільства. Деякі автори змінили тематику своїх подкастів, а інші – створили нові, уже з фокусом на воєнні реалії. Це дозволяє нам говорити про справжній «бум» подкастів, які в різний спосіб ретранслюють події та проблеми воєнного часу.

Особливо високі результати на ринку демонструють аудіопродукти Суспільного. Менеджер подкастів Суспільного Дмитро Афанасьєв, підсумовуючи останні два роки для команди, зазначає, що всі подкасти мовника прослухали більше мільйона разів. Причому 80% прослуховувань за весь час припадає на 2022 рік. Загалом було випущено 24 нових проєкти, а 10 з уже наявних продовжені на нові сезони. Сумарно це складає більше ніж 500 епізодів тривалістю понад 150 годин [3].

Воєнний аудіосторітелінг виконує переважно інформаційну функцію, висвітлюючи вбивства, катування, сексуальне насильство, примусову депортацію та інші злочини росіян проти людяності щодо українського населення, а також життя в окупації, евакуацію, адаптацію вимушених переселенців чи біженців, їхні психологічні проблеми тощо. Окреслені теми відображають особистий травматичний досвід, тож є емоційно складними. Водночас вони дають світу уявлення про воєнні події в різних частинах України і є знаковими в загальноісторичному контексті. Такі розповіді привертатимуть увагу наступних поколінь у майбутньому та матимуть на них потужний уплив. Журналіст не просто створює чуттєву аудіоісторію, а документує злочини росіян і сприяє тому, щоб зло не залишилося безкарним.

Варто зауважити, що війна не є центром оповіді. Розповідь будується саме навколо людей і їхніх внутрішніх переживань. Нарація та слухання цих історій дозволяє вийти із шокового стану, допомагає осмислити пережите та відчути єдність з усім українським народом.

На нашу думку, окремої уваги заслуговують всеукраїнські подкаст-проєкти Суспільного «Психологія злочину», «Як ми вижили» й регіональні: «Пошрамований. Подкаст про місто нескорених», «Моя історія війни».

Другий сезон наративного подкасту «Психологія злочину» від Українського радіо присвячений воєнним злочинам росіян в Україні. Продюсерка, сценаристка та ведуча Марія Лебедєва розповідає реальні історії очевидців про окупацію, знищення мирного населення, обстріли українських міст і руйнування інфраструктури. Історії доповнюють коментарі психологів, слідчих, правозахисників, воєнних та інших експертів. За 10 місяців 2022 року програму прослухали понад 40 тисяч разів.

Для проєкту «Як ми вижили» автори Андрій Усач і Яна Яценко розшукали людей, які погодилися поділитися своїми спогадами про життя в окупації та після неї, Голокост, примусову працю, концтабори, масове нацистське та радянське насильство проти цивільного населення та інші досвіди Другої світової війни. У подкасті не ототожнюють теперішню російсько-українську війну з Другою світовою, але історії, розказані у вісьмох епізодах, перекликаються із сьогоднішніми подіями, набувають актуального звучання, а тому потребують переосмислення.

Подкаст «Пошрамований. Подкаст про місто нескорених» створений командою Суспільне Харків. Ведуча Вікторія Черникова-Березделецька у формі хроніки-рефлексії розповідає про початок та ключові моменти повномасштабного вторгнення на Харківщині, перші бої та бомбардування, інформаційну блокаду, евакуацію, волонтерство, деокупацію територій та умови, у яких тривалий час жили харків'яни. Сезон складається з дванадцяти епізодів, у кожному з яких розкривається окремий аспект воєнного буття – так звані історії «шрамів», що змінили «обличчя» Харкова після 24 лютого.

Запорізька філія Суспільного також зреагувала на російсько-українське протистояння, випустивши подкаст «Моя історія війни». Герої аудіопроєкту – жителі Запорізької області, які пережили російську агресію. Редакторка Українського Радіо Запоріжжя Юлія Сафронова зазначає: «Для українців війна – одна велика трагедія на всіх. І все ж, у кожного з нас свої пережиті жахи, свої спогади, своє світосприйняття подій. Власне, саме це ми і прагнемо зберегти, щоб через особисті історії розповісти, відчути, пережити біль Нації» [2]. Подкаст налічує 20 епізодів. За професіоналізм проєкт став переможцем у премії «Суспільний код-2022».

Отже, повномасштабна війна змінила підхід до створення, вибору тем та формату аудіопродуктів. Воєнні дії на території України потребували негайної реакції з боку ЗМІ, тому вдалим у цьому контексті став сторітелінг у подкастах, який дає слухачам уявлення про жахливі воєнні реалії та допомагає осмислити дійсність. Журналісти, висвітлюючи особистий досвід звичайних громадян, одночасно виконують терапевтичну функцію, функцію інформування населення і документування російських злочинів. Можемо припустити, що персоналізована фіксація сучасності й надалі матиме

важливе значення у вивченні перебігу воєнних подій та ролі медійників у цьому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безверха А. Сторітелінг для медіа. Теми. Люди. Історії. Антипосібник для журналістів. Київ, 2018. С. 62–77.

2. «Моя історія війни» – розповіді українців у подкасті від команди Суспільне Запоріжжя. *Суспільне Запоріжжя*. URL: https://zp.suspilne.media/articles/17803 (дата звернення: 08.04.2023).

3. IZONE Media. Як минув рік для українських подкастів. Підсумки 2022, 2022. *YouTube.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=br2_UAf6MSo (дата звернення: 05.04.2023).

4. Preger S. Storytelling in radio and podcasts: a practical guide. Cham : Springer International Publishing, 2021. 245 с.

УДК 007 : 304 : 070

Роншина Ю.Р.[1]
Тонкіх І.Ю.[2]
[1] студ. гр. СН-310 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ НОВИН В ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ «ТСН» ТА «УКРАЇНА ЗАРАЗ»

Останнім часом телеграм-канали активно використовують не лише пересічні користувачі з метою приватного спілкування, а й журналісти – з метою професійної діяльності, зокрема поширення новин. Завдяки цій платформі можна формувати громадську думку та доносити до аудиторії суспільно важливу інформацію. При цьому поширення новин відбувається не лише у професійних журналістських телеграм-каналах, а й в аматорських. Відтак, актуальність обраної теми обумовлюється стрімким зростанням популярності месенджера «Телеграм» як новинної платформи, а також трансформацією принципів висвітлення новин під час війни.

Мета роботи – визначити особливості висвітлення новин в телеграм-каналах «ТСН» та «Україна зараз».

Дослідженням інформаційних жанрів журналістики займається багато зарубіжних та українських науковців: З. Вайшенберг, М. Стівенс, М. Василенко, О. Голуб, О. Кузнєцова та ін. Телеграм-каналам як медійній платформі приділяють увагу О. Бондар, С. Бурлаков, В. Жугай, Ю. Зимбалевська та ін. Проте особливої уваги сьогодні потребує

трансформація принципів висвітлення новин у месенджерах, що обумовлена специфікою поширення інформації на цій платформі.

Якщо до 2022 р. професійні журналістські стандарти висвітлення новин не зустрічали суттєвих перешкод, то з початком повномасштабного російського вторгнення проблем, а відповідно й порушень, стало набагато більше. Громадяни, як і раніше, потребують правдивої та актуальної інформації, але медіа постійно перебувають у стані балансування між своїм прямим обов'язком та потребою не завдати шкоди суспільству.

Це протиріччя відбивається у зміні ставлення до оперативності як головного критерію новинної журналістики: інформація про обстріли та їхні наслідки може бути використана ворогом, а тому її не варто оперативно поширювати. Надзвичайної актуальності набуває також принцип правдивості й достовірності інформації, адже анонімні телеграм-канали часто використовують як інструмент інформаційної війни.

Велика частина аудиторії вже понад два роки віддає перевагу телеграм-каналам як головному джерелу новин. Результати опитування Київського міжнародного інституту соціології свідчать, що лише 28% українців не погоджуються з тезою про те, що телеграм-канали завжди публікують перевірену інформацію. Крім того, КМІС зазначає, що «учасників фокус-груп влаштовує неправдива інформація в офіційних Telegram-каналах, висвітлена з метою підвищення бойового духу населення під час війни чи надання психологічної підтримки» [1]. При цьому користувачі часто не звертають уваги на авторство новинних каналів і довіряють аматорським ресурсам навіть більше, аніж верифікованим журналістським.

Одним із найпопулярніших наразі журналістських новинних телеграм-каналів є «ТСН новини». Його було створено понад 5 років тому, проте рекордну кількість підписників він зібрав у 2022 р.: якщо до повномасштабної війни на каналі було 60 тисяч реципієнтів, то наразі це 931 390, а кількість переглядів новини за добу складає приблизно 200 тисяч. Це свідчить про високу довіру аудиторії до цього джерела новин.

Особливостями висвітлення новин телеграм-каналу «ТСН новини» є оперативність, використання гіперпосилань на офіційний сайт медіа, мультимедійний формат повідомлень та інтерактивність. Під час повномасштабного вторгнення коментарі були відключені, але у читачів є можливість залишити свою реакцію на пост у вигляді емоджі (емотикону).

Незважаючи на те, що «ТСН» є офіційно зареєстрованим каналом онлайн-медіа, журналісти часто припускаються порушень під час висвітлення новин. Наприклад, у пості «**"**Росія на колінах проситиме зупинити війну**"**: відомий астролог назвав місяць, коли Україна звільнить Херсон» порушуються такі принципи як достовірність, об'єктивність та

баланс думок (наведено лише одну думку особи, яку не можна вважати компетентною).

До найпопулярніших аматорських новинних каналів належить телеграм-канал «Україна зараз». Незважаючи на те, що власник цього каналу залишається анонімним, ця платформа має позначку верифікації. Аудиторія каналу є більшою, ніж у професійного журналістського каналу: на початку лютого 2022 р. тут було близько 500 тисяч підписників, а наразі – 1,7 млн. Середнє охоплення однієї публікації за добу становить 400 тисяч переглядів.

Особливостями висвітлення новин у телеграм-каналі «Україна зараз», як і в «ТСН», є мультимедійність, лаконічність та інформаційна насиченість повідомлень. Канал залишається російськомовним, хоча більшість ресурсів ще до 2022 р. перейшли на державну мову. У порівнянні із «ТСН» телеграм-канал «Україна зараз» щодоби постить набагато більше новин, у зв'язку із чим виникають сумніви щодо того, чи встигають їх перевіряти на достовірність.

Як свідчать результати моніторингу Інституту масової інформації, рекламні матеріали новинного каналу «Україна зараз» становлять 6% загальної кількості контенту: «В моніторинговий період найбільше постів з ознаками замовлення стосувалися діяльності та допомоги Ріната Ахметова (сім постів). Окрім реклами, яка стосувалася фонду Ахметова, адміни розміщували матеріали замовного характеру, які стосувалися «Нової пошти», послуг страхової компанії, та рекламні пости про крипту. Також зафіксовано, що адміни розміщували пости іміджевого характеру з ознаками замовлення. Такі пости стосувались ігрового бізнесу, який якраз напередодні був внесений до санкційних списків» [2].

Отже, як свідчать показники приросту аудиторії, телеграм-канали у 2022–2023 рр. стали головним джерелом новин для більшості користувачів мережі. Проте пересічні читачі часто не звертають уваги на анонімність авторства, достовірність джерел інформації та дотримання професійних принципів висвітлення новин. Через це замість об'єктивної та правдивої інформації вони отримують маніпулятивні й замовні матеріали та приховану рекламу. При цьому такі аматорські канали викликають більшу довіру аудиторії, ніж професійні журналістські, що становить загрозу інформаційній безпеці суспільства. Під час війни ця проблема потребує особливої уваги і може стати об'єктом досліджень у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Як функціонують та завойовують аудиторію неінституціоналізовані новинні телеграм-канали українського сегменту. Аналітичний звіт. Київ: ГО «Український інститут медіа та комунікації», 2023. 68 с. URL:

https://www.jta.com.ua/wp-content/uploads/2023/02/Telegram-Channels-2023.pdf (дата звернення: 03.04.2023).

2. Анонімність та російські гроші. Хто фінансує українські телеграм-канали? *Детектор медіа*. 05 квітня 2023. URL: https://detector.media/infospace/article/209798/2023-04-05-anonimnist-ta-rosiyski-groshi-khto-finansuie-ukrainski-telegram-kanaly/ (дата звернення: 07.04.2023).

УДК 007 : 304 : 070
Рябчук І.К.[1]
Єськова К.В.[2]
[1] студ. гр. СН-310 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ВІЗУАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОГО ВИДАННЯ

Завдяки технічному прогресу сторінки сучасних газет мають жвавіший та цікавіший вигляд, аніж сторінки газет попереднього покоління. Щоб преса змогла функціонувати за нових ринкових умов, вона повинна не тільки інформувати, а й приваблювати. Редактори студентських періодичних видань нині із перших кроків свого професійного життя намагаються дбати про естетику дизайну, яка виступає умовою й засобом забезпечення високої якості газети та зацікавлення нею реципієнтів. Кожне видання прагне до набуття індивідуального стилю. Індивідуальний стиль видання створюється з допомогою усвідомленого й виправданого вибору різних засобів дизайну: великий логотип, заголовки й фотографії, активне використання кольору, рамок і лінійок створюють яскравіший стиль, аніж виокремлення за допомогою гарнітури шрифту, суцільного фону та мінімальної кількості друкувальних елементів.

Дизайн студентської газети розробляється залежно від потенційного кола читачів і тематики матеріалів. Візуально-естетична організація видання вбирає оформлення назви, логотипу, рубрик, підбір шрифтів та їх розмірів, кількість і зміст графічного матеріалу.

Вибір тем, які виокремлюються з інформаційного потоку, залежить від низки чинників. Такими чинниками є актуальність інформації; відповідність ідейно-тематичній концепції видання; намагання створити унікальне «обличчя» видання.

Акцентування дозволяє привернути увагу реципієнта до найбільш важливих матеріалів. Акцентування інформації у виданні здійснюється такими засобами: 1) розміщення публікацій у найбільш вигідних місцях; 2)

виділення під публікацію більшої площі; 3) доповнення публікації врізами, цитатами; 4) яскраве оформлення за допомогою увиразнення заголовка, використання лінійок, рамок, підкладок, ілюстрацій тощо; 5) публікування матеріалів із продовженням.

Залежно від тематики матеріалів існують традиційні способи їх розміщення у виданні. Це може бути добірка матеріалів або розміщення у вигляді «вікна», «підвалу», «горища», «стояка» тощо.

Концепція видання втілюється через художньо-графічне оформлення всього журналу, окремого номера, навіть кожної шпальти. Мета оформлення полягає в тому, щоб «ясно і просто, красиво й доступно донести до читача матеріали статей, кореспонденцій, заміток» [1, 10].

У кожному виданні функціонують визначені постійні елементи, до яких належать заголовна частина, сторінки номера, текстові матеріали й заголовки до них, ілюстрації, розділові засоби, службові деталі.

Заголовна частина студентської газети містить назву видання, постійний слоган, вказівку на засновника та статус, календарні відомості, порядковий номер, рік заснування. Назва газети складається з одного-двох слів і має символічне значення або вказує на характер видання і цільову аудиторію. Назва видання виділяється серед матеріалів першої шпальти накресленням і кольором шрифту, який повинен бути чітким, естетично привабливим, відповідним до стилістики оформлення всього видання, легко сприйматися.

Привабливий зовнішній вигляд газети – продумане поєднання тексту з візуальними елементами: шрифтом, фотографіями та інфографікою – привертає увагу читачів і дозволяє передати інформацію найефективніше.

Ефективність впливу першої сторінки багато в чому залежить від центральної ілюстрації, яка може бути й самостійним матеріалом (нести в собі основне змістовне навантаження), але найчастіше виконує функції анонсу. Вимоги до якості та сюжету ілюстрації, що домінує на першій шпальті, є дуже високими, адже саме ілюстрація має привернути увагу читача. Для багатьох студентських газет характерна плакатність першої сторінки.

Важливим фактором привертання уваги реципієнта до змісту газети є заголовковий комплекс, до якого відносяться такі складники: заголовок, підзаголовок, надзаголовок, внутрішні заголовки, колонтитул, колонлінійка, колонцифра, рубрика, суперрубрика, шапка, вріз, лід, заголовкова літера (ініціал, буквиця), логотип, епіграф, прізвище автора, а також цитати, довідки, коментарі, пояснення, постскриптуми, які виділені графічно й виконують рекламну щодо видання чи тексту публікації функцію. За допомогою усіх елементів заголовкового комплексу створюється «обличчя видання».

Якщо говорити про сучасні тенденції в оформленні заголовкових комплексів, то необхідно передусім зазначити, що заголовки у періодичних виданнях стали значно крупнішими. Ця тенденція є об'єктивною, адже основна функція заголовка полягає у привертанні уваги читача. Іншою важливою особливістю сучасного підходу до оформлення заголовкових комплексів є стрімкий зріст ролі шрифту. Обираючи шрифт, необхідно враховувати найголовніші вимоги: шрифт повинен добре розпізнаватися, відповідати характеру і стилю тексту, задовольняти читача естетично. Для оформлення заголовків, як і тексту, рекомендується використовувати не більше двох-трьох гарнітур на весь номер, щоб запобігти надмірної строкатості.

Зображальні елементи одночасно є елементом оформлення та тобто окремою публікацією, самостійним інформаційним повідомленням. Зображальні елементи є не лише складовою зовнішнього образу газети, але й її змістовим наповненням. У студентській пресі використовуються три види зображальних елементів: фотографічні (тонові), нефотографічні (штрихові) та інфографіка.

Насиченість сторінок декоративними елементами та їх різновидами значною мірою впливає на формування типу видання. Призначення декоративних елементів (лінійок, рамок, кінцівок, плашок, підкладок, буквиць тощо) – у виділенні або відокремленні інших елементів, групуванні окремих матеріалів.

Велике значення в художньо-графічному оформленні студентської газети має «повітря», тобто пробільні елементи. Простір значно пожвавлює композицію видання, він присутній на кожній сторінці, розвороті та навколо кожного елементу журналу.

Зв'язок між сторінками газетного номеру підкреслюється єдністю стилю їх оформлення. Це проявляється, наприклад, у загальному форматі всіх сторінок, у постійній кількості текстових колонок на сторінці, у загальних для всіх сторінок особливостях технічного оформлення.

Отже, візуально-естетична організація студентського видання є важливим чинником, який впливає на привабливість газети й разом з жанрово-тематичним наповненням визначає концепцію видання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванов В. Ф. Техніка оформлення газети: курс лекцій. Київ: Знання, 2000. 222 с.

2. Мудра І. М. Оформлення газети як засіб медіамаркетингу. *Світ соціальних комунікацій: наук. журн.* Київ : КиМУ, ДонНУ, КПУ, 2013. С.128–131.

УДК 007 : 304 : 070
Тарусов В.О.[1]
Островська Н.В.[2]
[1] студ. гр. СН-312м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. наук із соц. ком., доц. НУ «Запорізька політехніка»

ІНКЛЮЗИВНА ЖУРНАЛІСТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Коли ми чуємо про інклюзію, насамперед згадуємо про людей з інвалідністю. Та насправді поняття інклюзії означає процес активного включення в суспільні відносини всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей, різноманітності. Включення різних груп населення на всіх етапах формування різних державних політик або ж у роботі ЗМІ називають інклюзивним підходом [5, с. 106].

Серед основних принципів інклюзивності можна назвати такі:

1. Усі мають право на рівність, гідність і незалежність.

2. Різні категорії людей не включені у політичний, соціальний, економічний процеси не через неспроможність, а через бар'єри, які створює суспільство.

3. Несхожість і різноманіття – це норма життя, тим часом як дискримінація – ні [4].

Особи з інвалідністю, літні люди, національні меншини, діти та інші групи населення становлять вагому частину кожного суспільства і мають рівні права з іншими громадянами. Проте велика кількість суспільних бар'єрів заважають залученню їх до громадського життя та представництву інтересів.

Зокрема, стосовно осіб з інвалідністю існує думка, що так званими «інвалідами» людину роблять бар'єри – стереотипи й судження щодо людей з інвалідністю (ментальний бар'єр), економічні бар'єри, інституційні бар'єри, пов'язані із законами та політикою, а також бар'єри довкілля, як-от фізична недоступність, обмеження в інформації та комунікації [1].

Бар'єри породжують дискримінацію, вилучають особистість із суспільного життя та ставлять осіб з інвалідністю у становище, що принижує їхню гідність [2].

Ми всі під час воєнної агресії стикнулися з безпрецендентними викликами. Проте люди, що мають складнощі бачити, чути, доглядати за собою, рухатися – мають таких труднощів набагато більше. Держава відповідає за політику й розробку рішень, які впливають на життя різних груп людей. Як зауважила на онлайн-практикумі для викладачів журналістики Олена Іванова, експертка з інклюзивності та доступності ПРООН в Україні, Україні ще потрібно докласти значних зусиль, щоб

забезпечити виконання ст. 11 Конвенції про права осіб з інвалідністю, яка вимагає вжити необхідних заходів для захисту безпеки осіб з інвалідністю в ситуаціях ризику та надзвичайних гуманітарних ситуацій.

Проте саме ЗМІ можуть тримати на контролі й інформувати суспільство, які заходи вживаються для виконання цих зобов'язань й безпосередньо долучитися до усунення бар'єрів в інформуванні та комунікації.

Автори посібника «Інклюзія осіб з інвалідністю при гуманітарному реагуванні» радять використовувати доступні формати для інформування осіб з інвалідністю і обов'язково враховувати комунікаційні потреби людей з огляду на їхні функціональні порушення [3].

Серед основних порад: надавати текст до зображень та інфографік, що містять важливу інформацію; доносити інформацію про наявні укриття (захисні споруди цивільного захисту) у форматі мап з текстовим супроводом, що дублює контент мап; інформувати населення через відеозвернення із супроводом жестовою мовою чи субтитрами українською мовою; використовувати спрощену мову та формат легкого читання у викладенні інформації [3].

Історії людей, що отримали інвалідність у результаті бойових дій, активно висвітлюються ЗМІ. Проте часто людей з інвалідністю зображають як касту недоторканих: їх або жаліють, або надмірно героїзують.

На думку журналістки Центру прав людини ZMINA Ірини Віртосу, оцінні судження, упередження і стереотипи можуть викликати негативне ставлення до певних категорій осіб. Їхня стигматизація або ж свідоме уникнення інформування ЗМІ лише підсилюють стереотипи щодо них. Саме через це до людей з інвалідністю ставляться з жалем і обережністю, як до тих, хто не здатен про себе подбати, «інших». Як наслідок – люди з інвалідністю позбавляються права голосу навіть у вирішенні питань, що стосуються саме їхньої соціальної групи і в подальшому вплинуть на їхнє життя. Вони залишаються «користувачами послуг» або «пацієнтами», відчувають відкриту агресію у свій бік, насильство та тавро ганьби.

Медійникам варто уникати такого висвітлення, яке зводить опис людини до однієї характеристики – її інвалідності та заважає побачити людину-особистість. До того ж зображення просто не має бути образливим і не має приховувати обличчя людини. Не фіксуйте увагу на видимих характеристиках: травмах, ранах, неконтрольованих рухах. Особливо потрібно про це пам'ятати під час спілкування з неповнолітніми. Особу з інвалідністю варто показувати у взаємодії з іншими, а не на самоті. Не варто згадувати деталі погіршеного стану людини, або робити висновок, що це спричиняє певні страждання. І варто пам'ятати, що деякі види інвалідності – невидимі [1].

Медіадослідник Костянтин Шендеровський узагальнив базові рекомендації медіапрацівникам та редакторам на шляху підтримки інклюзивного процесу в українському суспільстві

У центрі уваги матеріалу завжди має бути людина, систематично використовуйте правило «person first language». Коректна та чутлива мова, відсутність мови ненависті – це важливі правила прийняття інклюзії. Пам'ятайте: інклюзивність – це не тільки про людей з інвалідністю. Постійно розширюйте перелік учасників/учасниць ваших матеріалів: представники меншин, маломобільних та так званих вразливих груп.

Уникайте «діагнозів», збірних образів/узагальнення, ярликів та використання образів, які передають страждання, ізоляцію, безнадію або пасивність («хворіє на...», «жертва (чогось)», «страждає від», «прикутий до візка» та інше). Жалість… коли людина, яка, наприклад, має інвалідність, подається як споживач, як немічна особа, яка потребує тотальної турботи й захисту, й сама ні на що не здатна.

Не героїзуйте людей за їхніми ознаками різноманітності. Героїзація, наприклад, «ця мужня людина – без рук та ніг (спокуса деталізації інвалідності) – піднялася на Говерлу, здобула вищу освіту, доїхала через тисячу й одну перешкоду на роботу.

Враховуйте, що не всі люди з видимими ознаками різноманітності є експертами/ками питань інклюзії, інклюзивних рішень, інклюзивних практик.

Акцентуйте увагу не на проблемі, питанні, а на тому, якими є передумови та наслідки процесу прийняття, виконання інклюзивного рішення. Іншими словами: нічого не вирішуйте без участі самої людини, якою б не була її ознака різноманітності [5, с. 107].

Отже, інклюзія сприяє ідентичності, яка визначає приналежність людини до спільноти, збільшує рівень довіри в громаді, підсилює згуртованість населення, що важливо не тільки у воєнний, а і в мирний час. Варто пам'ятати: ми відстоюємо не тільки території, а насамперед наші цінності, що базуються на дотриманні прав людини. Тож щоб бути ефективною в цьому, журналістика має бути інклюзивною, відповідальною та відображати все суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Віртосу І. Як розповідати про людей з інвалідністю: поради для журналістів. URL: https://ud.org.ua/statti/244-yak-rozpovidati-pro-lyudej-z-invalidnistyu-poradi-dlya-zhurnalistiv

2. Довідник безбар'єрності. URL: https://bf.in.ua/components/ invalidnist/

3. Інклюзія осіб з інвалідністю при гуманітарному реагуванні. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/inklyuziya-osib-z-invalidnistyu-pry-humanitarnomu-reahuvanni

4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

5. Островська Н., Шендеровський К. Інклюзивний підхід у професійній підготовці журналістів. Права людини та масмедіа в Україні. Частина 3: збірник конспектів лекцій / за ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ : Інститут

6. Островська Н.В., Єськова К.В. Особливості формату українських фактчекінгових проектів. Соціальні комунікації: теорія і практика : наук. журнал / наук. ред. О. М. Холод. Т. 7. К., 2018. С. 43–51.

7. Фактчек. Методологія та практичне застосування. Посібник для тренерів. URL: https://without-lie.info/laboratory/posibnyky/ faktchek-metodolohiia-ta-praktychne-zastosuvannia-posibnyk-dlia-treneriv/

8. «Фейктрощі» – перша Всеукраїнська олімпіада з медіаграмотності. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3242967-fejkotrosi-persa-vseukrainska-olimpiada-z-mediagramotnosti.html

УДК 007 : 304 : 070

Чорнобут О.С.[1]
Хітрова Т.В.[2]
[1] асп. НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНА ДЕМОКРАТІЯ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Сучасний інформаційний тип суспільства передбачає не лише інформатизацію всіх сфер людської діяльності, а й формування системи міжсуб'єктної комунікації на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій, її інтенсифікацію й універсалізацію як ефективний механізм спільного / демократичного управляння процесами та рішеннями. Такий тип демократії тлумачиться дослідниками як «інформаційна» і найбільше сьогодні ідентифікується з такими глобальними процесами як «електронне урядування», «електронне голосування», «е-держава» та інші.

Вперше термін «інформаційна демократія» запропонував французький політик і політолог М. Рокар, який вважає, що серцевиною демократії є реальність взаємозв'язків між виборними особами, засобами масової інформації та виборцями [1].

На думку українського дослідника О. Слободяника: «Інформаційна демократія» – це елітарний тип народовладдя, що має інтегральний характер високого рівня та спирається на інтелектуальний ресурс власних суб'єктів і

об'єктів політики, передбачає ефективну організацію міжсуб'єктної комунікації на всіх рівнях реалізації влади, а також може характеризуватися як харизматичний тип правління на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій» [2].

У контексті аналізу інформаційної діяльності ОМС, варто зазначити, що на місцевому рівні здебільшого використовуються традиційні інструменти інформаційної демократії, які характеризуються способом і характером залучення всіх учасників державно-політичного процесу до інформаційно-публічної площини. Органи місцевого самоврядування у своїй діяльності застосовують ряд форм, що передбачають залучення громадян до вирішення питань місцевого життя. Такі форми безпосереднього врядування громади мають глибокі традиції в Україні, більшість з них є загальновизнаною практикою у державах розвиненої демократії. Разом із тим, з розвитком інформаційних технологій набувають поширення нові методи залучення громади до вирішення питань локального значення.

Чинним законодавством України передбачені такі основні форми безпосередньої демократії у місцевій громаді:

- вибори депутатів місцевих рад, сільських, селищних та міських голів;
- місцевий референдум, дорадче опитування громадян;
- загальні збори громадян за місцем проживання;
- дійснення місцевих ініціатив;
- громадські слухання;
- громадська наукова і науково-технічна експертиза рішень органів місцевого самоврядування.

В усіх зазначених проявах прямої місцевої демократії присутня інформаційна складова, що полягає у формулюванні думки громади, яка має юридичну можливість трансформуватися в офіційний документ (рішення референдуму, рішення ради, прийняте в результаті внесення місцевої ініціативи тощо).

Нові перспективи національної і локальної державної політики, яка взаємодіє з громадянами через мережу Інтернет, електронну пошту, е-державу (Дія), сьогодні демонструють переваги в багатьох країнах світу, наприклад, західні експериментами з електронним голосуванням, електронними посібниками виборця, журі громадянина, в Україні ефективність електронного управління виявилась найбільш яскраво під час повномасштабного військового вторгнення, хоча й до цього демонструвала стабільні кроки на шляху боротьби з корупцією тощо.

Наразі в Україні проблема становлення інформаційної демократії обумовлюється амбівалентністю політичної системи, пов'язаною із відходом від засад соціалістичного суспільства, і одночасно відсутність її розуміння й сприйняття у широких верствах суспільства, оскільки нові механізми

«інформаційної демократії» все ще інтерпретуються в межах старої парадигми. Вирішення проблеми, пов'язаної зі становленням нової суспільної парадигми знаходиться у площині світової інформаційної інтеграції України, це зумовить і впровадження нової парадигми державної інформаційної політики як складової політичної культури влади і суспільства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дащаківська О. Політична еліта в теоріях інформаційного суспільства: особливості діяльності та структури. *Вісник Львів. ун-ту. Філософсько-політологічні студії.* 2010. Вип. 1. С. 81–245.

2. Слободяник О. *Інформаційна демократія: погляди та основні парадигми.* 2015. № 9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2897/2596

УДК 007 : 304 : 070
Щебликіна В.М.[1]
Панченко С.А.[2]
[1] студ. гр. СНз-319 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПСЕВДОУКРАЇНСЬКІ TELEGRAM-КАНАЛИ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Гібридна війна – це новий тип конфлікту, поява якого пов'язана із стрімким розвитком інформаційних технологій, сучасними глобалізаційними процесами та появою єдиного інформаційного простору. У таких умовах агресивно налаштовані країни використовують не лише традиційні методи ведення війни, а й дезінформацію, кібератаки, вплив з метою дестабілізації економіки та політичного устрою, терористичні атаки. Один з прикладів такої агресії – це протистояння на інформаційному фронті, яке яскраво проявило себе в контексті повномасштабного вторгнення росії на територію України.

Однозначного визначення терміну «гібридна війна» на сьогодні не існує. Вперше це поняття було використано американським дослідником М. Маклюеном, який вважав, що сучасні засоби комунікації – це новий інструмент державного впливу. У своїх роботах автор зазначає, що у наш час більшість війн ведеться в першу чергу в інформаційному просторі.

Своєю чергою І. Феськов пише про те, що поняття гібридної війни має синтетичне значення, адже до складу цього поняття входять як активні бойові дії, головною метою яких є фізичне знищення ворога, так і дії в

інформаційному суспільстві, спрямовані на дискредитацію другої сторони конфлікту в очах світової спільноти, «вибілювання» власної репутації, розкол суспільства. Учений вважає, що у багатьох випадках подібна підривна діяльність має набагато гірший вплив, аніж військове протистояння, оскільки маніпулятивно впливає на масову свідомість [4].

Думку І. Феськова також підтверджують праці О. Барни, який у своїх роботах наполягає на тому, що українське суспільство консолідується занадто повільно, а між східними та західними регіонами існує велика прірва як у культурних, так і в політичних поглядах. Автор пов'язує ці процеси із прямим, цілеспрямованим та довготривалим впливом з боку російської федерації, а саме явище, що складається із різноманітних методів з метою захоплення чужих територій він називає «гібридною війною» [1].

Повномасштабне вторгнення на територію України не було спонтанним рішенням вищого керівництва країни-агресора. Російське суспільство почало готуватись до цього задовго до анексії Криму та початку збройного протистояння у Донецькій та Луганській областях. Ще з радянських часів українці у літературі та кінематографі зображувались як недалекі особи, схильні до пияцтва, крадіжок та зрадництва – нижчий шар суспільства, який не йде у порівняння із могутньою величчю чесного та сміливого росіянина.

Вже у 10-х роках XXI століття пропаганда перейшла на новий рівень. Телебачення стало більш популярним серед широких верств населення, а тому на кіноекранах почали з'являтись картини, де українців відверто висміювали та критикували за їхню мову, поведінку та звички. Водночас з цим на російському телебаченні з'являються відверто пропагандистські ток-шоу – наприклад, «Вечір з Володимиром Соловйовим» виходить з 2012 року, а «60 хвилин» з Ольгою Скабєєвою транслюють з 2016 року.

Таке поєднання відвертої пропаганди із прихованим впливом призвело до укорінення у свідомості багатьох росіян, а також українців, які перебували в їхньому інформаційному просторі та піддавались впливу, образу могутньої росії та слабкої України, яку буде дуже легко подолати у разі початку збройного конфлікту. Водночас з цим на території нашої держави діяла так звана «сітка кремля», яка включала в себе друковані ЗМІ, телеканали та інтернет-ЗМІ [2].

Особливої уваги в цьому контексті потребують Telegram-канали, які стали популярними завдяки своїй простоті у створенні та споживанні контенту, а також через можливість безкоштовної та швидкої доставки інформації до широкої аудиторії. Ці канали дозволяють отримувати інформацію з різних джерел за лічені хвилини за допомогою одного лише смартфону без потреби в спеціалізованому обладнанні або високих технічних навичках.

Однак водночас з цим виникає загроза зловживання з боку Telegram-каналів. Так, на сьогодні в Україні функціонує більше 40 каналів, які регулярно публікують недостовірні дані з метою критики стратегії ведення війни українською стороною, поширення панічних настроїв у суспільстві, психологічного терору тощо. Перелік цих інтернет-ЗМІ публікує Центр протидії дезінформації [5].

Одним з найбільших каналів є Telegram-канал «Легитимный», який веде свою діяльність на території України вже більше трьох років. Більш давні публікації були спрямовані в першу чергу на критику легітимної влади. Так, у червні 2020 року автори пишуть: «Наш источник в Кремле сообщает, что украинское направление ждет перезагрузки в этом году. Сейчас украинское направление работает для «отчетности», а это не устраивает многих в Кремле» [3].

Поширення недостовірної інформації без зазначення точних джерел («наш источник»), лякаючі прогнози, певна атмосфера секретності та звернення до читачів від першої особи – все це вже тоді вказувало на приналежність подібних каналів до так званої «сітки кремля». Слід зазначити, що тактика авторів не змінилась і після початку повномасштабного вторгнення. Так, вже у квітні 2023 року вони пишуть: «Наш источник сообщает, что из-за огромных потерь на Донбасском направлении госпиталя на певрой линии переполнены… Скоро будут привлекать женщин с медицинским образованием. Это будет обязательным, как и запрет им выезжать из Украины» [3.

Єдина мета таких заяв – це дестабілізація українського суспільства, а також підрив довіри населення до офіційних джерел інформації. Це ще один доказ причетності подібних Telegram-каналів до ведення росією гібридної війни проти України, адже насаджування думки, яка не має доказів, як єдино правильної – одна з основних ознак пропаганди.

Слід зазначити, шо тема про масову мобілізацію жінок підіймається цим каналом не вперше. Ще у липні 2022 року після заяви заступниці міністра оборони України Ганни Маляр про те, що втрати України у війні та інформація про кількість загиблих – це державна таємниця, з'явилось повідомлення, у якому йдеться: «Теперь все понятно, почему нужна массовая мобилизация сейчас. Даже женщин начнут мобилизировать» [4]. Водночас з цим офіційні джерела неодноразово повідомляли, що потреби у мобілізації жінок немає і не прогнозується, тому спекулювання такими повідомленнями під час війни – це злочин.

Наразі дезінформація – це одна з головних складових частин гібридної війни. У контексті повномасштабного вторгнення росії на територію України великого значення набуває не лише виокремлення таких повідомлень та Telegram-каналів, що їх розповсюджують, але й боротьба з ними. Іншою

загрозою є те, що Telegram-канали можуть бути використані для збору персональних даних та маніпулювання громадською думкою.

Отже, хоча Telegram-канали можуть бути корисними для поширення інформації та залучення аудиторії, вони також можуть мати певні загрози для суспільства та індивідуальної безпеки. Необхідно ретельно перевіряти джерела та контент, що поширюється через такі канали, і звертати увагу на можливість зловживання ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барна О. Інформаційний простір України як чинник суспільної консолідації в умовах гібридної війни. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2019. №86. С. 365-376

2. ЗМІ розкрили плани російської пропаганди створити канали комунікації для українців через російські ТГ-канали. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/news/2022/11/04/534803_zmi_rozkrili_plani_rosiyskoi.html.

3. Telegram-каналі «Легитимный». URL: https://web.telegram.org/z/#-1242259852

4. Феськов І. Основні методи ведення гібридної війни у сучасному інформаційному суспільстві. *Київ: Актуальні проблеми політики.* 2016. 58 с.

5. ЦПД повідомляє про оновлений перелік каналів-інфотерористів, що діють на території України. *Центр протидії дезінформації.* URL: https://cpd.gov.ua/warning/czpd_povidomlyaye-pro-onovlenyj-pereli/.

Наукове електронне видання
Можна використовувати в локальному та
мережному режимах

ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2023
Факультет соціальних наук

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів,
викладачів, науковців, молодих вчених та аспірантів
24–28 квітня 2023 року

Один електронний оптичний диск (DVD-ROM);
супровідна документація.
Тираж 100 прим. Зам. № 330

Видавець і виготовлювач
Національний університет «Запорізька політехніка»
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 64
Тел.: (061) 769–82–96, 220–12–14

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6952 від 22.10.2019.